

**T.C.
İSTANBUL KENT ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ**

**NARSİSTİK KİŞİLİK ÖZELLİĞİ VE SOSYAL
ANKSİYETE ARASINDAKİ İLİŞKİDE ÇOCUKLUK ÇAĞI
TRAVMA DÜZEYLERİ VE ANNE BABA
TUTUMLARININ ARACI ROLÜ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Elif Nazlı AKBAŞ

Enstitü Anabilim Dalı : Psikoloji

Enstitü Bilim Dalı : Klinik Psikoloji

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Volkan DEMİR

İSTANBUL-2022

T.C.
İSTANBUL KENT ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

**NARSİSTİK KİŞİLİK ÖZELLİĞİ VE SOSYAL
ANKSİYETE ARASINDAKİ İLİŞKİDE ÇOCUKLUK ÇAĞI
TRAVMA DÜZEYLERİ VE ANNE BABA
TUTUMLARININ ARACI ROLÜ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Elif Nazlı AKBAŞ

Enstitü Anabilim Dalı : Psikoloji

Enstitü Bilim Dalı : Klinik Psikoloji

“Bu tez tarihinde aşağıdaki jüri üyeleri tarafından Oybirliği/Oy Çokluğu ile kabul edilmiştir.”

JÜRİ ÜYESİ	KANAATİ	İMZA

BEYAN

Tezimin yazımında etik değerlere ve ahlaki değerlere bağlı kaldığıma, yararlandığım eserlerde bilimsel kurallar doğrultusunda atıfta bulunduğuma, tezimin başka bir okulda tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

Elif Nazlı AKBAŞ

08.08.2022

ÖN SÖZ

Tezimin her sürecinde yanımda olan, yas sürecimi destekleyen, her zorlandığımda devam etmem için motive eden benim için bir danışmandan fazlası olan Dr. Volkan DEMİR hocama teşekkür ederim. Şefkatiniz ve desteğiniz olmasa yapamazdım.

Yüksek lisans sürecinde heybemini dolu çıkmasına katkıda bulunan, çok şey öğrendiğim hocalarım Prof. Dr. Mehmet Zihni SUNGUR, Dr. Burcu SEVİM ve Dr. Anıl GÜNDÜZ'e çok teşekkür ederim.

Usta-çırak ilişkisinde yanına stajyer olarak girdiğim günden beri beni terapist olma yolunda eğiten, büyümeme katkı sağlayan, bilgilerini sakınmadan benimle paylaşan, sadece akademik anlamda değil hayatın her anında yanımda olan süpervizörüm, ablam Dr. Nuray SARP KULKARA'ya teşekkür ederim.

Hem meslektaşım, hem asistanım, hem kardeşim beni her dağıldığımda toparlayan Psk. Melahat Nur TOSUN'a teşekkür ederim, desteğin olmasa hayatımda çok zorlanırdım.

Beş yaşımdan beri hayallerimi gerçekleştirirken hep yanımda olan, psikolog olma yolunda desteklerini esirgemeyen hayat arkadaşlarım, kardeşlerim Göksu Hazal SUBAŞI ve Deniz RÜZGAR'a teşekkür ederim.

Tez yazma sürecini bana öğreten, her kafama takılan konuda bana tüm destekleyici yanılla yanıt veren meslektaşım Uzm. Kln. Psk. Melis SIRIM'a çok teşekkür ederim.

Tez yazma sürecimde her zorlandığımda devam etmemi sağlayan, destekleri ve sevgileriyle sıcaklıklarını kalbimde hissettiğim ailem Sıla AKBAŞ, Olcay AKBAŞ, Yiğit Baha AKBAŞ'a tüm kalbimle teşekkür ederim.

Canım ailem, her daim beni desteklediğiniz, her zorlandığımda yanımda olduğunuzu hissettirdiğiniz, merak etme alanını bana tanıdığınız için teşekkür ederim. Biliyorum ki bu yolculukta bazen maddi manevi benimle birlikte yoruldunuz. Tüm desteğinizle orda olduğunuz, şefkatinizi, sevginizi, sarılışlarınızı daimi olarak gösterdiğiniz için çok şanslıyım. Canım annem Neşe KARAKAŞ ve canım babam Sedat KARAKAŞ. İyi ki varsınız.

Bir kadının okuma mücadelesinde hep destek veren, benimle gurur duyduğunu her fırsatta gösteren canım dedem Hikmet GÜL'e teşekkür ederim. Ve benim için teşekkürlerin en büyüğü beni ben yapan özellikleri aldığım için şanslı olduğum,

özlemediğim hiç günümün geçmediği canım ananem Saadet GÜL'e tüm sevgim ve özlemimle teşekkür ederim.

Canım eşim Mert Efe AKBAŞ, hayatın her alanında yanımda olduğun için, her yorulduğumda beni desteklediğin, benimle beraber hayatı keşfettiğin için teşekkür ederim. Sevgin ve desteğin beni olduğum her halime tamam olmamı sağlıyor.

Tez yazma sürecimde yas sürecime eşlik eden, her yorulduğumda destek olan, devam etmemi sağlayan ve motivasyonumu arttıran dostlarım. Siz olmadan yapamazdım.

Son olarak bu teze katılarak araştırmama destek olan tüm katılımcılara, çok ama çok teşekkür ederim.

Bu tezi ananem Saadet GÜL'e adıyorum.

Elif Nazlı AKBAŞ

08.08.2022

İÇİNDEKİLER

Sayfa No.

KISALTMALAR	i
TABLO LİSTESİ	ii
ŞEKİL LİSTESİ	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
GİRİŞ	1
BÖLÜM 1: KURAMSAL ÇERÇEVE	2
1.1. Narsisizm.....	4
1.1.1. Narsisistik Kişilik Bozukluğu.....	5
1.1.2. Narsistik Kişilik Özellikleri.....	5
1.1.3. Normal Narsisizm.....	8
1.1.4. Patolojik Narsisizm.....	8
1.1.5. Büyüklenmeci ve Kırılgan Narsisizm.....	9
1.2. Sosyal Anksiyete	11
1.2.1. Sosyal Anksiyete Bozukluğunun Geçmişi ve Tanımlanması	12
1.2.2. Sosyal Anksiyete Bozukluğunun Etiyolojisi	14
1.2.3. Sosyal Anksiyetenin Epidemiyolojisi.....	15
1.2.4. Sosyal Anksiyetenin Diğer Hastalıklarla Birlikteliği	16
1.3. Çocukluk Çağı Travmaları	17
1.3.1. Çocukluk Çağı Travmaları	18
1.3.1.1. Fiziksel İstismar	18
1.3.1.2. Cinsel İstismar	18
1.3.1.3. Duygusal İstismar	19
1.3.1.4. İhmal	19
1.3.2. Çocukluk Çağı Travmalarının Psikopatolojilerde İlişkisi.....	20
1.3.3. Çocukluk Çağı Travmaları ile Anne Baba Tutumu Arasındaki İlişki	21
1.4. Anne Baba Tutumları	22
1.4.1. Çocuk Yetiştirme Stilleri	25
1.4.1.1. Otoriter ve Baskıcı Tutum.....	25

1.4.1.2. Demokratik Tutum.....	25
1.4.1.3. Mükemmelliyetçi Tutum.....	26
1.4.1.4. Serbest Tutum	27
1.4.1.5. İlgisiz ve Kayıtsız Tutum.....	27
1.4.1.6. İzin Verici Tutum.....	28
1.4.1.7. Aşırı Koruyucu Tutum.....	28
1.4.1.8. Bağlanma Stilleri	29
BÖLÜM 2: YÖNTEM	31
2.1. Araştırma Modeli	31
2.2. Evren ve Örneklem	31
2.3. Araştırma Soruları	31
2.4. Verilerin Elde Edilmesi.....	31
2.4.1. Bilgilendirilmiş Onam Formu	32
2.4.2. Kişisel Bilgi Formu.....	32
2.4.3. Çocuk Yetiştirme Tutumları Ölçeği.....	32
2.4.4. Çocukluk Çağı Travmaları Ölçeği	33
2.4.5. Narsistik Kişilik Envanteri.....	33
2.4.6. Liebowitz Sosyal Kaygı Ölçeği	34
2.5. Verilerin Toplanması	34
2.5.1. Demografik Özellikler	36
BÖLÜM 3: BULGULAR.....	37
3.1. Verilerin Analizi	37
3.1.1. Yapısal Eşitlik Modellemesi	37
3.1.2. Verilerin Çözümlemesi	40
3.1.2.1. Doğrulayıcı Faktör Analizleri	43
3.1.2.1.1. Çocuk Yetiştirme Tarzları Ölçeği	43
3.1.2.1.2. Çocukluk Çağı Travmaları Ölçeği	46
3.1.2.1.3. Narsistik Kişilik Envanteri	48
BÖLÜM 4: TARTIŞMA.....	59
4.1. Narsistik Kişilik Özelliğinin Sosyal Anksiyete Üzerindeki Etkisinin İncelenmesi .	59
4.2. Narsisizm Kişilik Özelliği ile Anne Baba Tutumu Arasındaki İlişkinin	

İncelenmesi.....	59
4.3. Çocukluk Çağı Travmalarının Sosyal Anksiyete Üzerindeki Etkisinin İncelenmesi.....	64
4.4. Narsistik Kişilik Özelliği ile Çocukluk Çağı Travmaları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi.....	65
4.5. Anne Baba Tutumunun Narsisizm Kişilik Özelliği ile Sosyal Anksiyete Üzerindeki Etkisinin Araştırılması.....	66
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	68
KAYNAKÇA	69
EKLER.....	90
ÖZ GEÇMİŞ.....	100

KISALTMALAR

APA	: Amerikan Psikoloji Derneği
DSM-5	: The Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders
DSÖ	: Dünya Sağlık Örgütü
SPSS	: Statistical Package for the Social Sciences

TABLO LİSTESİ

	Sayfa No.
Tablo 1: Katılımcılara İlişkin Sosyo-Demografik Bulgular.....	36
Tablo 2: Standart Uyum İyiliği Ölçütleri.....	38
Tablo 3: Ölçeklerin Güvenilirlik Analizleri.....	41
Tablo 4: Ölçeklere İlişkin Barlett Testi Anlamlılık KMO Değerleri	42
Tablo 5: Çocuk Yetiştirme Tarzları Ölçeği Doğrulayıcı Faktör Analizi Diyagramına Dair Değerler.....	45
Tablo 6: Çocukluk Çağı Travmaları Doğrulayıcı Faktör Analizi Diyagramına Dair Bulgular.....	47
Tablo 7: Narsistik Kişilik Envanteri Doğrulayıcı Faktör Analizi Diyagramına Dair Değerler.....	49
Tablo 8: Narsistik Kişilik Özelliğinin, Sosyal Anksiyete Üzerindeki Etkisinin Bulguları	51
Tablo 9: Narsistik Kişilik Özelliği ve Sosyal Anksiyete Üzerindeki Etkide Çocukluk Çağı Travmaları Aracılık Rolüne Dair Bulgular.....	53
Tablo 10: Narsistik Kişilik Özelliği ve Sosyal Anksiyete Üzerindeki Etkide Anne-Baba Çocuk Yetiştirme Tekniklerinin Aracılık Rolü Araştırmasına Dair Bulgular ..	55
Tablo 11: Narsistik Kişilik Özelliğinin Toplam Sosyal Anksiyete Üzerindeki Etkisine Dair Bulgular.....	58

ŞEKİL LİSTESİ

Sayfa No.

Şekil 1: Çocuk Yetiştirme Tarzları Ölçeği Doğrulayıcı Faktör Analizi Diyagramı	44
Şekil 2: Çocukluk Çağı Travmaları Ölçeği Doğrulayıcı Faktör Analizi Diyagramı	48
Şekil 3: Narsistik Kişilik Envanteri Doğrulayıcı Faktör Analizi Diyagramı	49
Şekil 4: Narsistik Kişilik Özelliği ile Sosyal Anksiyete Arasındaki İlişkinin Gösterilmesi	50
Şekil 5: Narsistik Kişilik Özelliğinin Toplam Sosyal Anksiyete Üzerindeki Etkisi Path Diyagramı.....	51
Şekil 6: Narsistik Kişilik Özelliği ve Sosyal Anksiyete Üzerindeki Etki de Çocukluk Çağı Travmaları Aracılık Rolü Araştırması	52
Şekil 7: Narsistik Kişilik Özelliği ve Sosyal Anksiyete Üzerindeki Etkide Çocukluk Çağı Travmaları Aracılık Rolünün Gösterimi.....	54
Şekil 8: Narsistik kişilik Özelliği ve Sosyal Anksiyete Üzerindeki Etkide Anne-Baba Çocuk Yetiştirme Tekniklerinin Aracılık Rolünün Diyagramı	55
Şekil 9: Anne Baba Tutumu ile Narsistik Kişilik Özelliği Arasındaki İlişkinin Gösterimi.....	57
Şekil 10: Narsistik Kişilik Özelliğinin Toplam Sosyal Anksiyete Üzerindeki Etkisinin Diyagramı.....	57

ÖZET

İstanbul Kent Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü-Yüksek Lisans Tez Özeti

Tezin Başlığı: Narsistik Kişilik Özelliği ve Sosyal Anksiyete Arasındaki İlişkide Çocukluk Çağı Travma Düzeyleri ve Anne Baba Tutumlarının Aracı Rolü	
Tezin Yazarı: Elif Nazlı AKBAŞ	Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Volkan DEMİR
Kabul Tarihi: 08.08.2022	Sayfa Sayısı: v (ön kısım) + 88 (tez) + 10 (ekler)
Anabilim Dalı: Psikoloji	Bilim Dalı: Klinik Psikoloji
Bu araştırmada, narsistik kişilik özelliği ile sosyal anksiyetenin arasındaki ilişkide çocukluk çağı travmalarının ve çocuk yetiştirme stillerinin önemi incelenmiştir. Araştırmanın örneklemi, 18 yaş üzerinde olan 321 katılımcıdan oluşmuştur. Bilgilendirilmiş Onam Formu, Kişisel Bilgi Formu, Narsistik Kişilik Envanteri, Çocukluk Çağı Travmaları Ölçeği, Liebowitz Sosyal Anksiyete Ölçeği, Çocuk Yetiştirme Tarzları Ölçeği online ortamda katılımcılardan toplanmıştır. Araştırmanın analizinde Yapısal Eşitlik Modeli kullanılmıştır. Araştırma kapsamında elde edilen sonuçlar sırasıyla şöyle özetlenebilir: Narsistik kişilik özelliğinin sosyal anksiyete üzerindeki etkisi vardır. Narsisizmi olan bireylerin kaygılarının azaldığı sonucu bulunmuştur. Narsistik kişilik özelliği ile çocukluk çağı travmaları arasında anlamlı bir fark görülmemiştir. Narsisizm kişilik özelliği ile anne baba tutumunun arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır. Çocukluk çağı travmalarının sosyal anksiyete üzerindeki etkisi negatif yönlü bulunmuştur yani travma yaşayan bireylerin kaygı seviyesi azalmaktadır. Anne baba tutumunun narsisizm kişilik özelliği ile sosyal anksiyete üzerindeki etkisi anlamlı bulunmamıştır.	
Anahtar Kelimeler: Çocukluk Çağı Travmaları, Anne Baba Tutumu, Narsisizm, Sosyal Anksiyete	

ABSTRACT

İstanbul Kent University Graduate Education Institute Abstract of Master's Thesis

Title of the Thesis: Childhood Traumas And Child Rearing Styles in The Relationship Between Narcissistic Personality Traits and Social Anxiety	
Author: Elif Nazlı AKBAŞ Supervisor: Dr. Lecturer Volkan DEMİR	
Date: 08.08.2022	Nu. Of pages: : v (pre text) + 88 (main body) + 10 (app.)
Departmen: Psychology	Subfield: Clinical Psychology
The main purpose of the study was to examine the importance of childhood traumas and child rearing styles in the relationship between narcissistic personality traits and social anxiety. The sample of the study consisted of 321 participants over the age of 18. Informed Consent Form, Personal Information Form, Narcissistic Personality Inventory, Childhood Traumas Scale, Liebowitz Social Anxiety Scale, Child Rearing Styles Scale were collected online from the participants. Structural Equation Model was used in the analysis of the research. The results obtained within the scope of the research can be summarized as follows: Narcissistic personality trait has an effect on social anxiety. It was found that the anxiety of individuals with narcissism decreased. There was no significant difference between narcissistic personality traits and childhood traumas. There was no significant difference between narcissism personality traits and child rearing styles. The effect of childhood traumas on social anxiety was found to be negative, that is, the anxiety level of individuals who experienced trauma decreases. The effects of child rearing techniques on narcissism personality traits and social anxiety were not found significant.	
Keywords: Childhood Traumas, Social Anxiety, Narcissistic Personality, Child Rearing Styles	

GİRİŞ

İnsanın var olma süreciyle beraber, insanı anlamaya ve anlamlandırmaya çalışma serüveni başlamıştır. Önce felsefe sonra psikoloji ve sonra diğer sosyal bilim dalları insanı anlama arayışını bilimsel yollarla devam ettirmiştir. Bu çalışmada psikoloji tarihinin en eski kavramlarının birbirleri ile olan ilişkilerine bakılmıştır.

Kişiliğin gelişiminde en önemli olgulardan biri, bireyin nasıl bir aileye doğduğu ya da büyürken ihtiyaçlarının tutarlı bir şekilde karşılanıp karşılanamadığıdır. Çocuğun büyüdüğü ortamda bütün ihtiyaçlarının sağlanıyor olması beraberinde çocuğun dünyaya karşı “güvenli yer” düşüncesini oluştururken, ihtiyaçları sağlanamayan bebeklerin yetişkinlik evrelerinde dünyayı “tehlikeli bir yer” olarak görme inançları gelişmektedir. Çocukluk çağı travmaları başlığında; İstismar ve ihmal yaşayan çocukların yetişkinliklerinde psikopatoloji risklerinin daha fazla olduğu görülmüştür (Burakgazi, 2019; Lök ve ark., 2016). Anne babanın yahut bakım verenin tutarlı davranışları bebeğin benlik oluşumunu etkilemektedir. Ebeveynlerin yetiştirme stillerinin daha disiplinli oluyor olması ya da çocuğun meraklı dünyasına alan açıyor olması beraberinde çocuğun karakter oluşumunu etkilemektedir. Demokratik olmayan ebeveyn tutumlarının psikopatoloji riskini arttırdığı görülmüştür (Akyüz, 2020; Burakgazi, 2019; Sezer, 2010).

Narsisizm kavramı 20. yüzyılın başlarında Havelock Ellis’in Narkissos mitolojisi ile ilişkilendirdiği bu kavram, Freud’un eserlerinde de yer vermesiyle psikoloji camiasının en eski kavramlarından biri haline gelmiştir (Freud, 1957; Pulver, 1970). DSM-V’te narsisistik kişilik bozukluğu; bireyin erken yetişkinliğinde ortaya çıkan, empati yoksunluğu, büyüklenmeci davranışlar ya da arzular yaşayan bireyler olarak tanımlanmıştır (APA, 2013). Sosyal anksiyete bozukluğu ise, bireyin başkaları tarafından değerlendirilme kaygısını içerir. Bireyin kendisini aşağılanmış, alay edilmiş ya da değersiz hissettiğinde yaşadığı kaygı hali olarak tanımlanmıştır (APA, 2000). Sosyal fobi ile eş anlamlıdır. Sosyal anksiyete bozukluğu en sık görülen psikolojik hastalıklardan biri olarak değerlendirilmektedir (Kessler ve ark., 2005).

Bu çalışmada narsistik kişilik bozukluğu ve sosyal anksiyete arasındaki ilişkide anne baba tutumunun önemine ve çocukluk çağı travmalarının bu ilişkideki yerine bakmak amaçlanmıştır.

Araştırmanın Amacı

Araştırmanın amacı, narsisizm ile sosyal anksiyete arasındaki ilişkide anne baba tutumunun ve çocukluk çağı travmalarının etkisini anlamaktır.

Araştırmanın Temel Sorusu

Araştırmanın temel sorusu “Narsistik kişilik özelliği ve sosyal anksiyete arasındaki ilişkide çocukluk çağı travma düzeyleri ve anne babanın aracı rolü nedir?” olmuştur.

Araştırmanın Problemleri

- Narsistik kişilik özelliği ile sosyal anksiyete bozukluğu arasında anlamlı düzeyde bir ilişki var mıdır?
- Narsistik kişilik özelliği ile sosyal anksiyete arasındaki ilişkide çocukluk çağı travmalarının aracı rolü anlamlı mıdır?
- Narsistik kişilik özelliği ile sosyal anksiyete arasındaki ilişkide anne baba tutumunun aracılığı rolü anlamlı mıdır?

Araştırma Sayıltıları

- Araştırmaya katılan bireyler üzerinde herhangi bir konuda (yaş, cinsiyet vb.) kısıtlamaya gidilmemiştir. Dolayısı ile örneklemin evreni gösterdiği öngörülmektedir.
- Araştırmanın içeriği dolayısı ile ölçeklerin çevrimiçi şekilde dolduruluyor olması, bireylerin ölçekleri doldururken daha rahat ve dürüst cevaplar vereceği dolayısı ile verilerin daha güvenilir olacağı öngörülmektedir.
- Veri toplama araçlarının araştırmanın amacına göre olduğu bu sebeple verilerin amaca uygun olacağı tahmin edilmektedir.

Araştırma Sınırlılıkları

- Araştırmanın amacı gereğince, yetişkinler üzerinde örneklem oluşturmak hedeflenmiştir. Bu sebeple araştırma, 18 yaşından büyük kişilerle sınırlı tutulacaktır.
- Araştırmada kullanılan ölçeklerin uzun oluyor olması sebebi ile katılımcılar son testlere doğru daha hızlı cevap vermiş olabilirler. Bu durum sonuçları yanıltabilir.

- Araştırmada erken dönemde yaşanılan istismar ve ihmallere yönelik ölçekler bulunmaktadır. Bu testlerden sonra kişilerde tetiklenmeler olabilir ve diğer ölçeklere verilen cevaplar da bu durumdan etkilenebilir.
- Araştırmada kullanılan kişilik boyutlarını anlamaya yönelik olan ölçeklerde kişi kendine dair cevaplar dolayısı ile doğru cevap vermeyebilir.
- Araştırmada kullanılan ölçeklerin sayısı, soru sayılarının fazla olması bireylerin dikkatlerini toplama süresine etki edebilir, bireylerin sıkılmasına sebebiyet verebilir. Bu sebeple yanılma payı olabilir.
- Araştırmada kullanılan bilgilendirilmiş onam formunda gizlilik hakkında bilgi verilmiştir. Fakat araştırmada kullanılan ölçeklerde erken dönem çocukluk yaşantısına dair kişilerin paylaşmak istemedikleri sorular olabilir. Gizlilik konusunda şüphe duymuş olabilirler. Soruların yanıtlarını yanıltıcı şekilde vermiş olabilirler.
- Verilerin sonuçlarının sınırlılıkları değişkenler ve ölçeklerin geçerlilik ve güvenilirlikleri ile çizilmektedir.
- Ölçeklerin sınırlılıkları dolayısı ile 300 katılımcı yeterli olmayabilir, bu sebeple sonuçlar yanıltıcı olabilir.

BÖLÜM 1: KURAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Narsisizm

Havelock Ellis (1898) tarafından Narkissos mitolojisi ile ilişkilendirilen bu kavram ilk olarak cinsel sapkınlık ile ilişkilendirilerek açıklanmaya çalışılmaktadır. Cinsel duyguların öz hayranlık içinde kaybolması ve yitirilmesi olarak belirtilmektedir (Pulver, 1970). Freud (1905), ilk kez “Cinsellik Üzerine Üç Deneme” isimli eserinde bu kavramdan söz etmiştir. Eklediği bu kavrama 1910 yılında yayınlanan “Leonardo”, “Schreber (1911)” ve “Totem ve Tabu (1913)” adlı eserlerinde yer verilmiştir (Crockatt, 2006). 1914 yılında yayınlanmış olan en önemli makalesi “Narsisizm Üzerine: Bir Giriş” tir. Bu eser, günümüz narsisizm kavramının -bireyin bedenine cinsel bir nesne gibi davranması, bireyi okşaması ve kendini sevmesi- anlayışının temelini oluşturmaktadır (Crockatt, 2006).

Narsisizm kelimesi genellikle kişinin kendi varoluşunun verdiği haz veya acıyla ilişkilendirilir. Narsist birey, yaşamda anlamsızlık, yaygın boşluk duyguları, kimlik güvensizlikleri, ilişki eksikliği, yaşamdan memnuniyetsizlik, can sıkıntısı, güvensizlik duyguları, şiddetli içsel yalnızlık ve şiddetli benlik saygısı sorunlarından şikâyet ederler. Bu kişilerin çoğu “hiçbir şey hissetmemekten” yakınmaktadır. Kişinin kendi varlığı temelde neşe getiriyorsa ve çevresiyle arasında uyum varsa sağlıklı narsisizm olarak tanımlanır (Anlı, 2010).

Narsisizm kavramından bahsederken akıllara gelen pek çok hikâye vardır. Önemli hikayelerden biri reddedilen aşık Ameinos ile ilgilidir. Narcissus tarafından reddedilen kızların en kararlısıdır. Öyle ki Narcissus'a olan sevgisini her fırsatta dile getirmekten çekinmez. Ancak bir gün tüm ısrarlarına rağmen Amenios reddedilmeyi göze alamaz ve Narcissus'un sunduğu kılıçla kendini öldürür. Kendini öldürdüğünde tanrılara dua eder: “Kimseyi sevemeyen kendini sevsin”. Tanrıça Artemis, Amenios'un tartışmalarını duyar. Narcissus bir gün avdan eve dönerken susuzluğunu gidermek için bir gölün kıyısına gider. Narcissus bu berrak ve sakın sudan içmek için eğilir ve sudaki yansımasını bir ayna gibi görür. Kendi güzelliği karşısında şaşkına dönen Narcissus, böyle bir güzellikle hiç karşılaşmamıştır. Narcissus, günlerce suyun önünde kendi yansımasını gördüğünde, güzelliğine aşık olur. Ancak bu güzelliğe sahip olamadığı için sürekli acı çeker. Sonunda

göldeki yansımasına erişememenin acısından kurtulur ve orada ölür. Adını, yere dökülen bir nergisin kanından alan nergis çiçeği yeşerir (Akoğlu, 2022; Atay, 2010; Koç, 2017).

Narsistik kişilik bozukluğu olan kişiler; kendine değer veren, fiziksel ve ruhsal olarak kendini üstün gören ve sürekli övgü, dikkat ve takdir arayan; gittikleri her yerde kendilerine hemen özel ilgi gösterildiğine ve üstün bir konumu hak ettiklerine inanırlar. En güzel, en başarılı ve yetenekli insandır ya da olacaktır. Dolayısı ile acı çekmek ya da yaralı yanlara yaklaşmak acı vericidir. Dış ilgi, övgü ve tanınma ile kişinin benlik saygısı artar. Eleştiri ve geri bildirim alma konusunda zayıftırlar. Narsisizm örüntülere sahip kişilerin beklentileri karşılanmadığında kırgınlık, depresyon ortaya çıkabilmektedir (Timuroğlu ve İşcan, 2008).

1.1.1. Narsistik Kişilik Bozukluğu

DSM V'ye atıfta bulunarak, narsistik kişilik bozukluğu "erken yetişkinlik döneminde başlayan ve çeşitli bağlamlarda ortaya çıkan, büyülenmeci davranış veya fanteziler, empati eksikliği veya takdir ile karakterize edilen geniş bir ilişki" olarak tanımlanır (Amerikan Psikiyatri Birliği, 2013). Narsistik kişilik bozukluğu tanısı için aşağıdaki belirtilerden en az beşinin mevcut olması gerekir:

1. Başarıları ve yetenekleri abartarak kibir göstermek,
2. Başarı, güzellik ve güçle ilgili sonsuz fanteziler,
3. Özel ve tek olma, diğer kişilerden daha üstün ve farklı olduğuna inanma, ancak üstün kişilerce anlaşılabileceğine inanma,
4. Beğenilmekten hoşlanma,
5. Hak görme tutumları oldukça fazladır,
6. Amaçlarına ulaşmak için başkalarını kullanır,
7. Başkalarının duygularını ve ihtiyaçlarına karşı duyarlı değildir,
8. Kıskançlık ve haset besler,
9. İstismarcı davranışlar sergiler, özseverlik davranışları yüksektir (Köroğlu 2014).

1.1.2. Narsistik Kişilik Özellikleri

Miller ve Campbell (2010), narsistik kişilik özelliği üzerine yaptıkları çalışmada bu örüntünün anlaşılmasına yönelik daha ileri araştırmalara katkı sağlayacağını

belirtmişlerdir. Tanı ölçütlerini karşılamayan, tanı konmamış veya tanı konulamamış narsisistik kişilik özellikleri taşıyan katılımcılar ile yapılacak çalışmaların patolojik narsisistik çalışmalara katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Narsistik kişilik özelliklerini ölçmek için yaygın olarak kullanılan ölçek Narsisistik Kişilik Envanteri (Narcissistic Personality Inventory- NPI) olduğu belirtilmektedir (Raskin ve Terry, 1988).

Kernberg (1975), bireylerin kişilerarası ilişkilerinin ve kişilik yapılarının kapsamlı bir resmini sunmuştur. Ona göre kendini diğer insanlardan üstün görenler, başkalarının beğenisine, hayranlığına ve sevgisine de ihtiyaç duyarlar. Başkalarının onlar için fedakârlık göstermesini hak görürler. Sağ bir duygusal yaşamları vardır ve gerçek ilgi, sevgi ve empati gösteremezler. Kendilerine ait yaralı yanlara yaklaşmakta zorlanır, olumsuz duyguları yaşamakta zorlanırlar. Sahip olmadıklarına sahip olanlar, onları derinden kıskanırlar. Hayattan o kadar zevk alabilirler ki başkalarından hayranlık, kabul ve takdir görürler. Yaralı yanlarını aktarım yoluyla karşılarındakine yansıtarak karşılarındaki bireyleri değersizleştirirler. Klinik özellikleri genellikle boşluk duyguları, büyük fanteziler, övgü ve hayranlık bağımlılığı, derin aşağılık duyguları ve kendi kendini tatmin etme duygularıyla işaretleir.

Narsisizm özelliklerini üç farklı boyutta yorumlamak mümkündür. Psikoloji tarihinde en eski kavramlardan olan bu kavrama bakarken, toplumdaki bencillik ve yüksek benlik saygısının yaygınlığı ile ilişkisine bakmışlardır (Wallach ve Wallach, 1983). Bu eğilimin bir sonucu olarak toplumda sosyal çatışmaların olma olasılığı artmaktadır. Örneğin; Fichten (1984), evlilikte güçlük çeken eşlerin, narsisistik veya bencil önyargıların yanı sıra kendi ve eşlerinin davranışlarında doğuştan gelen özellikler sergilediklerini bulmuştur. Ayrıca Emmons 'a (1987) göre ırkçılık, cinsiyetçilik ve milliyetçilik gibi durumlar grup düzeyinde ortaya çıkan narsist eğilimlerin örnekleri olarak görülebilir.

Dikkat çekilebilecek ikinci bir eğilim, sosyal psikolojinin kendi kendine hizmet veren önyargı fenomeniyle gelişen literatürüdür (Harvey ve Weary, 1984; Snyder, ve ark., 1978). Bu fenomen, insanların başarılı sonuçlar için sorumluluk alma ve başarısız sonuçlar için kendilerini suçlamayı reddetme eğilimini ifade eder. Greenwald (1980), bu fenomeni yetersizlik olarak adlandırmıştır ve onu bireylerin bilişsel süreçlerini karakterize eden narsist alt tonlar ile diğer iki bilişsel önyargı (egoizm ve bilişsel muhafazakarlık) arasına yerleştirmiştir (Greenwald, 1980).

Narsisizm, çocuklukta ortaya çıkan oldukça deneyimsel bir kişilik özelliğidir. Bu dönemde duygusal ihtiyaçları yeterince karşılanmayan çocuklar, duygusal yoksunluklarıyla başa çıkmak için yetişkinlerden daha fazlasını telafi etme eğilimindedir. Narsist kişiğe sahip bireyler duygusal ihtiyaçlarının karşılanmadığını fark etmezler. Bu ihtiyaçları karşılamak için başkalarından destek beklemek, narsistik kişilik özelliklerine sahip kişilerde bir tür zayıflıktır. Güç, hayranlık, dikkat ve kıskançlık için güçlü arzuları olan egoist kişilik özelliklerine sahip insanlar, duygusal yoksunluklarıyla baş etmeye çalışırlar. Tüm ihtiyaçlarının karşılanmasına hakları olduğuna inanan narsist bireyler, ihtiyaçları karşılanmadığında saldırgan ve ısrarcı olabilirler (Young ve ark., 1994).

Narsistik kişilik bozukluğunda çocuksu narsizmi karakterize eden dört faktör vardır: Yalnızlık ve izolasyon, yetersiz sınır alanları, kullanılma ya da manipüle edilme yaşantısı ve koşullu onaylamadır. Narsistik kişiliğe sahip bireyler bazı yönlerden kusurlu hissederler. Yetersizlik düşüncesi dolayısı ile insanlarla yakın bir ilişki kurmakta zorlanırlar. Kusurluluğu telafi etmek için narsist bireyler, eleştiri ve reddedilme olasılığına karşı daha hassas, savunmacı ya da öfkeli olma eğilimindedir (Young ve ark., 1994).

Narsistik örüntülere sahip bireyler, büyüklenmeci örüntüler sergilerler. Güç için çabalarlar, akademik başarı ararlar ve yetersizlik ve utanç duygularını dengelemek için kendilerini ifade ederler. Aktif suçluluk duygusuna sahip narsist bireylerin aslında yakın ilişkiler istedikleri, ancak bu ilişkilerde reddedildikleri ve bu durumda kararsızlık yaşadıkları da bir gerçektir. Güvenlik açığı, rastgele cinsel ilişki ile yakından ilişkilidir (Young ve ark., 2003). Bu durum sebebi ile de kalıcı ilişkiler kurmakta zorlanırlar. Ayrıca kendini haklı gören ve bencil davranışlar sergileyen bireylerin, diğer insanlara göre üstün olduklarını gösteren son derece kontrolcü ve manipülatif bir yapıya sahip olmaları olasılığı da yüksektir. Bireylerin empati kurmakta zorlandığı da görülmüştür (Young ve ark., 2003).

Narsistik kişilik özelliklerini doğrulamak için boyut temelli bir yaklaşım kullanılır. Patolojik narsizm, narsistik kişilik özelliğine göre kronik bir durum olarak yorumlanmakta ve narsistik kişilik özelliklerinin değişken genlik, derece ve oluşum gösterebileceği kabul edilmektedir (Pincus ve Lukowitsky, 2010). Ek olarak, narsistik kişilik özellikleriyle ilgili çalışmalar klinik olmayan örneklem gruplarına odaklanma

eğilimindedir. Narsisistik kişilik özellikleri üzerine yapılan araştırmalar, klinik görüşmelerden ziyade anketlere ve öz bildirim ölçeklerine dayanmaktadır (Miller ve Campbell, 2010).

1.1.3. Normal Narsisizm

Rozenblatt (2002), genel narsisizmi kişinin kendisiyle ve çevresindekilerle uyum duygusu ve diğer insanların arzularını tatmin etme yeteneği olarak tanımlamıştır. Narsisizm, kişinin kendi düşünce ve fikirlerine odaklanarak düşüncelerle beslenmekten ziyade, kendine olan güvenini beslediği, taşıdığı önemli özgüven ve özdeğer nedeniyle kişinin özgüvenini zedelemeyiz (Akhtar, 1989).

Başka bir kişi tarafından tanınma, sevgi ve hayranlık narsisistik ihtiyaçlar olarak tanımlanır. Kişinin güçlü yanlarının farkında olması ve kendini değerli hissetmesi genel narsisizmin belirleyicileri olmakla birlikte benlik saygısını da korur. Narsisizmin benlik saygısı ile ilişkili olduğu görülmüştür (Gür, 2019).

1.1.4. Patolojik Narsisizm

Narsisizmin diğer yüzü olan patolojik narsisizme sahip bireyler, öz-bilinçli olma eğilimindedirler. Dışsal süreçle başkalarının görüşlerini önemsemezler, ancak içsel olarak başkalarının görüşlerini önemserler (Karaaziz ve Atak, 2013). Bu nedenle, bu kişiler övgü ya da takdir edici geri bildirim almadıklarında "narsistik incinme" yaşarlar. Narsistik yaralanmanın temel nedeni kişinin günlük hayatta önemsiz gördüğü durumlarla aşırı ilgilenmesidir (Özmen, 2006). Bu bağlamda normal narsisizm ile patolojik narsisizm arasındaki fark, bireyin kendi tehdidini algılaması ve bu tehdit algısına karşı bir tür savunma mekanizması geliştirmesidir (Rozenblatt, 2002).

Aşırı kendini sevme konusunda ortaya çıkan narsisizm, patolojik narsisizm olarak bilinir (Akgün ve Uysal, 2019). Kohut (1977), narsisizmi sağlıklı bir gelişimsel yapı olarak değerlendirmiş ve patolojik narsisizmi normal gelişim çizgisinde gelişimsel bir durgunluk olarak görmüştür (Kohut, 1977; akt., Anlı ve Bahadır, 2012).

Kohut'a (1971) göre, narsisistik gelişim anne ya da anne yerine geçen kişi tarafından işlevsel olan "büyüklenmeci kendilik" ve baba ya da baba yerine geçen kişi tarafından işlevsel olan "idealleştirilmiş ebeveyn imagosu" olarak iki hat üzerinden gitmektedir. Bu

iki gelişim çizgisi, çocuğun değerlerini, hedeflerini ve ideallerini şekillendirir. Buna göre, bu işlevlerin yerine getirilmemesi sonucu patolojik sınırlar ortaya çıkar. Narsisizmin patolojik yapısı, bireyin stresle başa çıkma yeteneğini oluşturan tam kimlik duygusunun gelişimini de engeller.

Narsisizm, bireyin sahip olmadığı ve tahammül edemediği özelliklerin sonucunda ortaya çıkan abartılı benliktir. Bu bağlamda narsistik kişilik özelliklerine sahip bireyler, güç ve ihtiyacı kendi içlerinde arayan, başkalarından aşağı olmamayı tercih eden ve başkalarına hükmetmeye çalışan kişilerdir. Narsisizmde bireyde birincil ve ikincil ayrımlar, duyarlılık ve ego baskındır (Özsoy ve Ardiç, 2017).

1.1.5. Büyüklenmeci ve Kırılgan Narsisizm

Kernberg (1975)'e göre narsistik bireyin büyük bir benliğe, egoya, empati eksikliğine ve duygusal boşluğa sahip olduğunu söyler. Kohut'a (1977) göre depresyon, boşluk, kırılganlık, dayanıklılık eksikliği ve empati belirtileri narsisizmi tanımlar. Buna göre nesne ve benliği ayırt etme yeteneği, öncelikle ego biçiminde benlik saygısını koruma yeteneği olarak tanımlanır. Narsisizmin 4 alt tipi vardır. Birincisi manipülatif ikincisi paranoid narsisizm, üçüncüsü bağımlılık narsisizmi ve sonuncusu da fallik narsisizmdir. Bursten (1973) tanımına göre, kişinin hile yapma, yalan söyleme ve suçluluk duymama gibi davranışları manipülatif narsisizm alt tipine benzemektedir. Paranoid davranışlar, bencillik, kişi başkalarından şüphe ettiğinde, başkalarını suçladığında, tartışmacı ve öfkeli olduğunda ortaya çıkar; Umutsuzluk, diğer bireylere bağımlılık ve başkalarından bir şeyler isteme düşünceleri egonun arzularıyla uyumludur. Son olarak, kibir ve saldırganlık, fallik narsisizm ile örtüşür. Kohut ve Wolf'a (1978) göre narsisizm, iletişimden kaçınan, aynalama ve birleştirme gerektiren insanlar arasındaki ilişkileri içerir. Bu bağlamda narsisizm, iletişimden kaçınan ve kırılgan narsisizm ile uyumlu olarak tanımlanabilecek duyguları düzenlemede sorunlar yaşamaktadır. Öte yandan birlik, öz kimlik ve diğer bireylere bağlılık gerektiren narsisizm türünde; Narsisizm söz konusu olduğunda, meditasyon ve teşhircilik öne çıkar.

Patolojik narsisizm gösteren bireyler büyüklük ve aşırı duyarlılık durumu sergilerler. Klinik narsisizmde büyüklenmecilik ve aşırı duyarlılığın birlikte ortaya çıkması nedeniyle, narsisizmin resmi olarak tanınan klinik alt türleri yoktur. Klinik kasılma

nadirdir. Dünya nüfusunun yalnızca yüzde birini etkiler ve bu sayının oldukça sabit kaldığı görülmektedir (Jauk ve ark., 2017).

Büyüklenmeci alt tipe ilişkin tutum ve algıları tehdit edildiğinde, narsist bireyler reddedilmiş ve başarısız hissediler ve yoğun saldırganlık yaşarlar (Rhodewalt ve Morf, 1998). Hem bireye hem de çevresindekilere yansıyan bu saldırganlık ve öfke duyguları diğer tanımlayıcı figürler arasındadır (Twenge ve Campbell, 2015)

Büyüklenmeci narsisizm de saldırganlık ve öfke duygularının ortaya çıkması ve sosyal reddedilme potansiyeli, dışa dönük kişilik özelliklerine sahip bireylerde beklenen bir unsurdur (Rhodewalt ve Morf, 1998). Bazı araştırmalara göre okul grevi gibi aşırı saldırgan ve öfkeli tutumlar, büyüklenmecilik ve hassas narsisizm özelliklerine ek olarak, narsisizmin antisosyal yönüne ışık tutmakta ve antisosyal narsisizmi akla getirmektedir (Houlcroft, Bore ve Munro, 2012; Akt. Eldoğan, 2016).

Wink (1991) çalışmasında büyüklenmecilik, gösterişçilik, dışa dönüklük, bağımsızlık, atılganlık, bencillik, kibir, dikkat çekme ve yüksek hayranlık gibi özelliklerin büyüklenmeci narsisizm de daha belirgin olduğunu ve hassas narsisizmde daha savunmacı olduğunu bulmuştur. Duyarlı, içe dönük, hedef odaklı, karamsar ve utangaç olmaları en belirgin özellikleridir. Bu çalışmanın bir diğer önemli yönü de büyüklenmeci ve kırılğan narsisizm de kendini beğenmişlik, bencillik, kendi ihtiyaçlarını ön planda tutma, başkalarının ihtiyaçlarını önemsememe, kişiler arası ilişkilerde sorun yaşama gibi özelliklerin yaygın olmasıdır (Sarica, 2019). Dickinson ve Pincus (2003) büyüklenmeci ve narsist kişilikleri olan bireylerin, kişilerarası ilişkilerde eşit derecede baskıcı ve müdahaleci bir tutum benimsemeye eğilimli olduklarını bulmuşlardır (Sarica, 2019).

Kırılğan narsisizm, içe dönük öz emilimi, yüksek nevrotiliği, nazik eleştirilere bile aşırı duyarlılığı ve sürekli bir güvence gereksinimini ifade etmektedir. Craig Malkin'in "Yeniden Düşünme"de belirttiği gibi, savunmasız narsist "diğer narsistler kadar diğerlerinden daha iyi olduklarına inanıyorlar, ama eleştiriden öylesine içtenlikle korkuyorlar ki bu durum, onlarda paniğe dahi sebep oluyor" (Malkin, 2015: 34).

Narsisizmin alt türlerinin ortak bir çekirdeği olmadığı için çoğu kişilik araştırmacısı, büyüklenmeci ve kırılğan narsisizmi bağımsız olarak görür. Bununla birlikte, narsisistik

kişilik bozukluğunda iki klinik özelliğin bir arada bulunması, bu kişilik boyutlarının gerçekten de ortak bir temele sahip olduğunu düşündürmektedir (Jauk ve ark., 2017).

Narsisizme sahip bireyler, aileleriyle yaşadıkları olumsuz çocukluk deneyimleri nedeniyle sonraki ilişkilerinde düşmanlık ve güvensizlik gösterirler. Narsist bireyler, başkalarının kendileri hakkında takdire şayan görüşlere sahip olup olmadığını test etme ihtiyacı hissederler ve istedikleri cevapları almak için ilişkilerine sürekli baskı uygularlar. Bununla birlikte, olumsuz çocukluk deneyimleri nedeniyle, kendilerini sadece güvensiz hissetmekle kalmayıp, başkalarını gerçekten sevmekte zorlanabilir veya umursamaz davranabilirler (Tazegül, 2013).

Narsisizme sahip bireylerle ilk tanıştığınızda onu sevimli kılan çeşitli özelliklere sahiptirler. Örneğin, narsistik eğilimleri yüksek olan bireyler, oldukça dışadönük, sosyal olarak maceracı ve girişken olma eğilimindedir. Sosyal durumlara kolayca uyum sağlayabilirler. Bu kişilik özellikleri, yüksek narsistik eğilimleri olan kişilerin, kişilerarası ilişkilerde endişeli, içe dönük insanların basitçe yapamayacağı birçok şeyi yapmalarını sağlar. Narsisizmin kişilerarası ilişkiler üzerindeki kısa ve uzun vadeli etkilerini inceleyen birçok çalışma bulunmaktadır. Bu çalışmalardan bazıları, pozitif sanrılar ve kendini büyütme fenomenleri gibi narsist kişiliğin daha spesifik alanlarını incelemiştir. Olumlu sanrılar ve narsisizm üzerine yapılan çeşitli araştırmalar, öz farkındalığın ortalamanın üzerinde aracılık ettiğini göstermiştir (Bozkuş, 2014).

1.2. Sosyal Anksiyete

Sosyal anksiyete bozukluğu, bir kişinin başkaları tarafından değerlendirilme konusundaki isteksizliğini ifade eder. Bu değerlendirme sırasında kendilerini aşağılanmış veya alay edilmiş hissettiklerinde ortaya çıkan kaygı durumu olarak tanımlanmaktadır. Sosyal anksiyete bozukluğu, literatürde sosyal fobi ile eş anlamlı olarak kabul edilmektedir. Sosyal anksiyete bozukluğunun birçok toplumda en sık görülen kişilik boyutlarından biri olduğu söylenebilir (APA, 2000). Sosyal anksiyeteye sahip bireyler genellikle başkaları üzerinde yarattıkları imaja, performanslarına ve sosyal statülerine çok fazla önem verirler. Bireyin değerlendirilmesi, bahsedilen tüm koşullarla ilgili olarak genellikle olumsuz ve öznelidir. Bu değerlendirmeler olumsuz olduğu sürece bireyin kaygısını artırır ve performansını düşürür (Beck, 2005). Yüksek düzeyde sosyal kaygıya sahip bireylerin

tipik olarak kusurlu ve yetersiz olduklarına inandıkları fikri, birçok bilişsel-davranışçı modelin temelidir. Bu bireyler, genellikle sosyal bir ortamda diğer insanlar tarafından görüldüğünde, yetersizliklerinin alay konusu olacağına dair güçlü endişelere sahiptir. Ancak alay edilme ve olumsuz yargılanma endişesi bununla birlikte artar (Beck, 2005).

Sosyal anksiyete bozukluğu; depresyon, alkolizm ve özgül fobilerden sonra en sık görülen dördüncü ruhsal bozukluktur. Anksiyete bozuklukları arasında özgül fobilerden sonra en sık görülen kaygı bozukluğudur (Kessler vd., 2005). Sosyal anksiyete bozukluğunun en düşük yaygınlığı tipik olarak düşük ve orta gelirli ülkelerde, yani Afrika ve Doğu Akdeniz'de bulunurken, en yüksek yaygınlık oranları tipik olarak Amerika ve Batı Pasifik'teki yüksek gelirli ülkelerde bulunur. Tüm katılımcı ülkelerde başlangıç yaşı çok daha erken belirlenirken, yüksek ve orta gelirli ülkelerde patolojinin daha fazla geliştiği görülür (Bruce vd., 2005).

Sosyal anksiyete bozukluğu yaşayan bireyler, toplum önünde konuşmakta zorlanır. Kendilerini aşırı stresli ve endişeli hissederler, düşüncelerini ifade etmekte zorlanırlar. Utanç duygusu hissederler. Bazı bireyler kızarmaktan korkarken bazı bireyler ise terlemekten korkar. Bu belirtiler başkaları tarafından fark edildiğinde kaygı düzeyleri artabilir. Hiçbir şey yapamama korkusu insanların korkularını artırır. Kaygı arttıkça, beyin tarafından salgılanan aşırı stres hormonları öğrenme kapasitesini saptırır ve dolayısıyla daha fazla kaygı üretir (Dilbaz, 2000; Tarhan, 2002).

1.2.1. Sosyal Anksiyete Bozukluğunun Geçmişi ve Tanımlanması

1966 yılında Marx ve Gelder tarafından tanımlanmış ve sosyal fobi, agorafobi, hayvan fobisi ve özgül fobi olmak üzere dört grupta incelenmiştir. Sosyal fobi kavramı ilk olarak DSM-III'e dahil edilmiş ve bu tanı sistemi “başkaları tarafından değerlendirileceği durumlardan sürekli ve gerçeğe uygun olmayan bir korku duyma ve bu durumdan kaçınma, utanç duyacağı ya da rezil olacağı biçimde davranabileceğinden korkma” şeklinde bir tanımlama yapılmıştır (Isaac, 1996).

Tanı kategorisi olarak ilk kez 1980 yılında tanıtılan sosyal anksiyete bozukluğu, ilk kez DSM-III'de sosyal fobi olarak tanımlanmıştır. DSM-III'de, sosyal fobi kavramı, diğer kişilerin dikkatli bir şekilde gözlemlenmesine ve davranışlarının aşağılanma veya utanma ile sonuçlanacağı düşüncesine rağmen sürekli bir endişe duygusu olarak

tanımlanmaktadır. Zamanla, sosyal fobinin birçok sosyal durumla ilişkilendirilebileceği ve daha önce düşünülenden daha fazla iş ve bozulmasına neden olabileceği ortaya çıktı. Ancak sosyal fobisi olan bireylerden gelen bu tür şikayetler genellikle terapistle paylaşılmaz ve terapist yukarıdaki şikayetleri yeterince açıklayamayabilir. Sonuç olarak, bu bozukluğun eskisinden daha yaygın olduğu gözlemlenmiştir. Bu nedenle DSM III'te verilen fobi yaklaşımı giderek daha fazla eleştirilmiştir (Barlow vd., 2003). Bu konuda yapılan çalışmalar sonucunda depresyon, alkolizm ve madde bağımlılığı gibi durumlarda sosyal anksiyete bozukluğu ve diğer anksiyete bozukluklarının yüksek prevalansının karmaşık bir şekilde önemli yetenek kayıplarına yol açtığı gözlemlenmiştir (Sungur ve Gökalep, 2000).

Sosyal anksiyete bozukluğu, 1994 yılında DSM-IV'te yeniden tanımlanmıştır ve sosyal anksiyete bozukluğu için tanı kriterleri DSM - V'de revize edilmiştir. Sosyal durumlarda konuşma veya çeşitli şeyler yapma konusunda aşırı sosyal kaygısı olan kişileri tanımlamak için basit bir "eylem sırasında" tanımlayıcısı eklenmiştir. Bu unsur teşhis için çok faydalı olmuştur (Sadock vd., 2016).

Sosyal anksiyete bozukluğu olan bireyler, uygunsuz davranışlardan ve başkaları tarafından kontrol edilme fikrinden korkarlar. Bununla birlikte, insanlar aynı zamanda yanlış bir şey yapmaktan, sakar olmaktan veya diğer insanların iç rahatsızlıklarının farkında olmaktan da büyük bir korku duyarlar (Amerikan Psikiyatri Birliği, 1994). Sosyal anksiyete bozukluğuna sahip bireyler bir sohbeti başlatmaktan veya sürdürmekten korkarlar. Bunun dışında topluluk önünde konuşmak, yeni insanlarla tanışmak, halka açık veya kalabalık yerlerde yiyip içmek, sosyal toplantı ve toplantılara katılmak gibi aktiviteler kişiyi çok kaygılı ve huzursuz yapar. Ayrıca sosyal fobiye sahip bireyler, örneğin yüz yüze etkileşim gerektiren görevlerden kaçınırlar. Sosyal çevrelerinde maruz kaldıkları durumların yanı sıra kas seğirmesi, kalp çarpıntısı, yüz kızarması ve ateş basması veya titreme gibi panik atakla komorbidite ilerleyebilecek fiziksel belirtiler de gösterebilirler. Bu belirtiler genellikle kaygıyı tetikleyen uyaranlara verilen tepkiler olmakla birlikte, sosyal kaygı bozukluğu tanısının konabilmesi için bu tür belirti ve semptomların sosyal bir ortamda ortaya çıkması gerekir (Amerikan Psikiyatri Birliği, 2013).

DSM-V'nin sosyal anksiyete bozukluğunu teşhis etmek için bazı kriterleri vardır. Bu kriterlerin başında insanları kişisel veya sosyal olaylar etrafında değerlendirme korkusu gelmektedir (APA, 2013). Bu durumun en bariz örneği sosyal etkileşimlerde görülme duygusudur. Kişi olumsuz değerlendirileceğini düşündüğü durumlara katılmaz. Ayrıca bir diğer tanı, sosyal durumların herhangi bir zamanda ve yerde bireyde kaygı ve korkuya neden olmasıdır. Bir kişinin korku ya da kaygı düzeyinin sosyo-kültürel değerlendirmesi, bu durumdaki çekincenin orantısız olduğunu gösterir. Ayrıca kişide sürekli bir korku, kaçınma ya da kaygı durumu vardır. Altı ay veya daha fazla sürebileceği söylenebilir. Kullanılan maddenin fiziksel etkileri veya mevcut sağlık sorunu ile ilgili değildir. Ayrıca beden imgesinde hissedilen rahatsızlık, panik bozukluk gibi hastalıklar veya otizm uzantısı çerçevesinde var olan bozukluklarla açıklanamaz. Çeşitli sağlık durumları gözlemlendiğinde kaçınma, endişe ya da korkunun alakasız veya aşırı olduğu söylenebilir (APA, 2013).

1.2.2. Sosyal Anksiyete Bozukluğunun Etiyolojisi

Kaygı bozukluklarına odaklanan ve kaygı düzeyi yüksek olan bireylerde bazı tehdit odaklı inançlar görülmektedir (Clark & Wells, 1995). Bilişsel olarak, sosyal anksiyetesi olan bireylerin en belirgin özelliği, sosyal çevrelerinde olumlu bir etki yaratmaya çalışırken bunu yapabileceklerine inanmamalarıdır. Bu bireyleri içinde bulundukları sosyal çevrede risk altında olduklarına ve yargılandıkları performans standartlarının çok yüksek olduğuna inandıran bazı varsayımlar bulunmaktadır (Dilbaz, 1997). Bunların da uyumsuz bilişsel şemaları tetiklediği gözlemlenmiştir. "Sunumumu akıcı tutmam lazım", "hata yaparsam benimle dalga geçerler", "herkes aptal olduğumu düşünecek" gibi inançları vardır. Örnek verdiğimiz inançların bir sonucu olarak, bireyler dikkatlerini tehlike uyaranlarına kaydırarak işlevsel olmayan güvenlik davranışları sergilemeye başlarlar. Sosyal anksiyeteye sahip bireyler olumsuz yargılandıkları bir ortamda bulunduklarında dikkatlerini kendilerine çevirmeye ve kendilerine bakmaya başlarlar (Türkçapar, 2011). Bireylerin, belirsiz ipuçlarının tehdit anlamını tercih ederek, dış tehditlere karşı dikkatli bir önyargıya sahip olmaları daha olasıdır (Amir vd., 2005). Risk temelli değerlendirme, diğer anksiyete bozuklukları olan bireylerde olduğu kadar sosyal anksiyetesi olan bireylerde de bilgi işleme, hatırlama, anlama ve yorumlamanın tüm aşamalarında görülmektedir (Clark & Stopa, 2000).

Patolojik kaygının süresi ve şiddeti değişebilir. Süresi aylar veya yıllar gibi farklı zaman aralıklarında gözlemlenebilir. Ani, kısa süreli veya ani korku hissine panik atak denir. Anksiyete genellikle durumsal kaygı veya fobi olarak adlandırılır. Fobiler, belirli bir nesneye veya duruma ya da sosyal normlara karşı yönlendirilebilir (Yüksel 2001). Kısacası, genel kaygıyı patolojik kaygıdan ayırt etmek çok önemlidir. Korkuya gerçek bir çevresel uyaran eşlik ettiğinde, normal bir düzeyde derecelendirilir. Mantıksız olduğunda ve bir kişinin çevresel uyaranlar olmadan işlev görme yeteneğine müdahale ettiğinde patolojik korku olarak tanımlanır. Bu nedenle burada kişinin çalışma yeteneğinin bozulup bozulmadığı önemlidir. Bu bağlamda, sosyal ve mesleki işleyişi bozarsa ve yaşamlarında sorunlara neden oluyorsa, bir kaygının patolojik kabul edilme şansını artırır (Ülsev, 2014).

Sosyal anksiyete bozukluğu ile ilgili çalışmalar, birçok faktörden etkilendiğini göstermiştir. Hastalığın gelişiminde kalıtsal faktörlerin önemli bir rol oynadığına dair bilgiler bulunmaktadır. Sosyal anksiyete bozukluğu etiyolojisini araştırmak için yapılan ikiz ve aile çalışmaları, genetik faktörlerin küçük bir katkı sağladığını öne sürmüştür (Dilbaz, 2000).

Son zamanlarda bilişsel yatkınlığın sosyal anksiyete bozukluğu ile ilişkisine ilişkin yayınlarda bir artış olmuştur. Ani bilgi işleme hatalarına ek olarak, belirli bilişsel stillerin sosyal anksiyete bozukluğu ile yakından ilişkili olduğuna dair kanıtlar vardır. Kaygı duyarlılığı, endişeli düşünce ve eğilimler ve bilişsel işlev bozukluğu gibi bilişsel stillerin sosyal anksiyete bozukluğu ile ilişkili olduğu görülmektedir (Scott vd., 2000; Uhlenhuth vd., 1999; Dennis ve Vander, 2009). Literatürde belirli bilişsel stillerin kişinin dış dünyaya bakışını değiştirerek belirli zihinsel eğilimlere neden olduğu savunulmaktadır (Ingram ve Luxton, 2005). Bu bilişsel hassasiyetler, kişi dış stres faktörlerine maruz kalana kadar aktive olmaz. Artan iç veya dış stres seviyeleri, bu şema tabanlı kırılganlık faktörlerinin aktivasyonuna ve bilgi işlemeye dahil olmalarına yol açar (Ingram ve Luxton, 2005).

1.2.3. Sosyal Anksiyetenin Epidemiyolojisi

Sosyal anksiyete bozukluğunun yaşam boyu görülme sıklığı ülkeler arasında farklılık göstermektedir. İsviçre'de %16, Amerika Birleşik Devletleri'nde %11-13, Nijerya'da

%9,4, Almanya'da %8,7 ve Kanada'da %7,1 iken Uzak Doğu'da % 0,4-0,5'tir (Kessler vd., 1994; Fehm vd., 2008). Ülkemizde üniversite öğrencileri ile yapılan çalışmalarda yaşam boyu sosyal anksiyete bozukluğu yaygınlık oranı %9,8-22 olarak bulunmuştur (İzgiç vd., 2000; Dilbaz, 2002). Avrupa'da yapılan bir çalışmada sosyal fobinin 12 aylık yaygınlığı %2,3 olarak bulunmuştur. Aynı çalışmada erkek/kadın oranının 1/2 olduğu görülmüştür (Wittchen vd., 2011).

Bazı araştırmalara göre sosyal anksiyete bozukluğunun yaygın ve yaygın olmayan olmak üzere iki farklı tipi olduğu belirlenmiştir (Memik vd., 2011; Stein vd., 2000). Yaygın tipte, bireyler çoğu sosyal durumda endişeliyken; Yaygın olmayan tipte, bireyler genellikle endişeli ve gelecek durumlar hakkında endişelidir (Kessler vd., 1998).

Erken veya geç ergenlik döneminde (10-17 yaş) sosyal anksiyete bozukluğunun başladığı ifade edilmektedir (Dilbaz, 2000). Epidemiyolojik çalışmalar incelendiğinde, sosyal anksiyete bozukluğu olan bireylerin sağlıklı bireylere göre genellikle kadın ve bekar oldukları gözlemlenmiştir. Öte yandan sosyal fobinin sosyoekonomik düzeyi ve eğitimi düşük bireylerde daha yaygın olduğu gözlenmiştir (Schneier vd., 1992).

Cinsiyet faktörüne bağlı olarak yaygınlık oranı kadınlarda %1,3 ile %17,2 arasında, erkeklerde ise %0,4 ile %10,0 arasında değişmektedir. Konuyla ilgili bazı saha çalışmaları kadınlarda daha sık görüldüğünü öne sürse de klinik örnekleme tedavi oranının erkeklerde daha sık olduğu gözlemlenmiştir. Epidemiyolojik araştırmalara bakıldığında sosyal anksiyete bozukluğunun alt tiplerine dikkat çekilmektedir. Buna göre yaşamın erken dönemlerinde özellikle çocukluk döneminde ilk belirtilerini gösteren bir bozukluğun olduğu görülmektedir. Sosyal anksiyete bozukluğu olan hastaların yaklaşık %80'inde semptomlar 20 yaşından önce gözlenmiştir (Kessler vd., 2007). Sosyal anksiyete bozukluğu, epidemiyolojik çalışmalarda yaygın olarak genç yaşta görülse de, nadiren yaşamın ileri dönemlerinde ortaya çıkar. Bu nedenle sosyal fobi belirtilerinin 35 yaşından sonra da görülebildiğini söylemek yanlış olmayacaktır (McEvoy vd., 2011).

1.2.4. Sosyal Anksiyetenin Diğer Hastalıklarla Birlikteliği

Türkiye'de yapılan bir başka araştırmanın sonuçlarına göre, sosyal fobi ile en sık depresif bozukluklar görülür. Bunu obsesif-kompulsif bozukluk izlemektedir. Yaygın anksiyete bozukluğunun, obsesif kompulsif bozukluktan sonra eşlik eden kişilik paterni olarak

ortaya çıktığı bulunmuştur. Panik bozukluk sıklıkla sosyal anksiyete bozukluğuna eşlik eder ve agorafobinin neden olduğu yaşam kısıtlamaları ile sosyal izolasyon ek boyutlara taşınır. Ek olarak, sosyal anksiyete bozukluğuna sahip kişilerin tahminen yarısında yükseklik korkusu gibi basit anksiyete bozuklukları da vardır. Sosyal fobi, diğer anksiyete bozukluklarıyla yüksek düzeyde uyum gösterir (Tükel, 2002; Filho vd., 2010).

Sosyal anksiyete bozukluğu, bir veya daha fazla eşlik eden hastalığı düşündürür (Kessler, 2003; Ruscio vd., 2008; Stein vd., 2017). Katılımcıların %80'i yaşam boyu sürececek başka bir ruhsal bozukluk için kriterleri karşılamaktadır (Stein vd., 2017). Sosyal anksiyete bozukluğu eştanıları düşünüldüğünde, diğer anksiyete bozuklukları ile en sık görülen eştanılar bir yaşam boyu veya 12 aylık bir süre içinde ortaya çıkmaktadır. Sosyal anksiyete bozukluğu olan kişilerde, anksiyete bozukluklarının yanı sıra majör depresyon ve alkol ve uyuşturucu kullanımı da görülmektedir (Dilbaz, 2000). Sosyal anksiyete bozukluğu panik bozukluk, agorafobi, özgül fobi, yaygın anksiyete bozukluğu, travma sonrası stres bozukluğu, obsesif-kompulsif bozukluk, alkol ve uyuşturucu kullanımı ile ortaya çıkabilir (Stein vd., 2017). Skodol ve arkadaşları (1995) sosyal anksiyete bozukluğu ile kaçınan kişilik bozukluğu arasında bir ilişki bulmuştur. Sosyal anksiyete bozukluğu ile kişilik bozuklukları arasındaki eştanılara baktığımızda en sık görülen bozukluklar kaçınan kişilik bozukluğu ve obsesif kişilik bozukluğudur (Galbraith, 2014)

1.3. Çocukluk Çağı Travmaları

Travma; DSM-IV'te, bireyin gerçek bir ölüm ya da tehlikesi, ağır yaralanma veya kendisinin ya da başkasının fiziksel bütünlüğünü tehdit edecek bir olayı yaşamış, tanık olmuş ya da karşılaşmış olma durumu olarak tanımlanmıştır (APA, 2000). Travmatik olay yaşayan bireyler daha sonrasında geriye dönük çözümler, dissosiyasyon tepkileri ya da rüyalar görebilirler. Çocuklar ise bu anları oyunlarında canlandırabilirler (APA,1998; Chasan, 2010). Travma; zihnin bağlantı kurma, başa çıkma, hayatta kalma mekanizmalarını etkilediğinden psikopatoloji zemini yüksek bireylerin süreçlerini yüksek ölçüde etkiler (Erkek, 2021). Bireylerin erken dönemde yaşadığı; fiziksel, duygusal ve cinsel istismar ve ihmaller, yaşanan doğal afetler, anne babadan ayrı kalma yahut anne baba vefatı, kazalar, savaş ve göçler, hastalıklar, şiddeti görüyor olmak çocukluk çağı travmaları olarak tanımlanabilmektedir (Tıraşçı ve Gören, 2007). Aynı zamanda ebeveynler tarafından yapılan eylemler ya da eylemsizlikler çocukluk çağı

travmalarını oluşturabilmektedir (Deniz, 2015; Taner ve Gökler, 2004). Erken çocukluk döneminde baş etme kapasitemiz daha düşüktür, bu sebeple erken çocukluk döneminde travmaya maruz kalmak psikiyatrik problemlerin zeminin oluşma riskini arttırır (Türksoy, 2003). Bireylerin hayatları boyunca travmalarının 4'te 1'inin çocukluk çağına ait olduğu görülmüştür (Abuan, 2015; Oflaz, 2015).

Çocukluk çağı travmaları ihmal ve istismar alt başlıkları üzerinden incelenir (Erkek, 2021). İhmal, çocuğun bakım veren kişiler tarafından yeteri kadar bakım alamaması ya da korunamaması sebebi ile uğradıkları ruhsal ve fiziksel zararlardır (Yurdakök, 2010). İstismar ise, çocuğa kasten yapılan psikolojik, fiziksel, cinsel zarar veren davranışlar bütünüdür. İstismar çocuğun yakınları tarafından maruz kalıyor olması ve davranışların tekrarlanabilir olması sebebi ile iyileşmesi ve fark edilmesi en zor travma çeşididir (Johnson, 2000). Çocukluk çağı travmaları, çocuklukta benlik oluşumunu sekteye uğratan, sağlıklı gelişimi etkileyen davranışların ortaya çıkış biçimidir (Abukan, 2010; Özgen, 2017).

1.3.1. Çocukluk Çağı Travmaları

1.3.1.1. Fiziksel İstismar

Fiziksel istismar diğer istismar türleri arasında en kolay fark edilenidir. Fiziksel istismar, çocuğun bakım verenleri tarafından ya da başkaları tarafından bedenine yapılan tüm şiddet davranışlarını kapsar. Kapalı bir yere kapatmak, vurmak, ısırarak, yakmak vb. davranışların tamamı fiziksel şiddet davranışlarıdır. Çocuk üzerinde otorite kurmaya çalışırken verilen cezalar da fiziksel istismara girer (Akyüz,2010; Kara ve ark., 2004).

1.3.1.2. Cinsel İstismar

Çocuğa, bir yetişkin tarafından ya da kendisinden en az altı yaş büyük biri tarafından cinsel tatmin amacı ile gösterilen davranışlar ya da çocuğun cinsel tatmin amacı ile kullanmasına müsaade etmek cinsel istismar olarak değerlendirilir (Kara ve ark., 2004). Dünya Sağlık Örgütü'ne göre çocuğun fiziksel ve ruhsal gelişiminin tamamlanmadığı bir zamanda, bilinçli şekilde rıza göstermediği, gelenek-görenek ya da yaşanan yerin kurallarına aykırı olması şekilde cinselliğin içerisinde olması cinsel istismar olarak nitelendirilir (Butchart ve ark., 2006). Çocuğunun rızasının olup olmaması hiçbir anlam ifade etmez (Ovayolu ve ark., 2007). Kız çocukları erkek çocuklarına göre üç kat daha

fazla cinsel istismara maruz kalmaktadır fakat erkek çocukları yaşadıkları travmayı çok fazla dile getirmemektedir (Erkek, 2021; Finkelhor, 1994)

Çocuğu öpmek, vücuduna dokunmak ya da kendi vücuduna dokundurmak, teşhir etmek, pornografik görsel, video vb. göstermek ya da çocuğun benzeri görsellerini çekmek, tecavüz cinsel istismar olarak nitelendirilmektedir (Bahar ve ark., 2009; Erkek, 2021; Nurcombe, 2000; Polat, 2007; Yağmur ve ark., 2008)

Cinsel istismarın görülme sıklığının olduğu ailelere bakıldığında ruhsal bozukluğu olan ailelerde, patolojik anne baba ya da bakım veren bireylerin olduğu görülmektedir (Aktepe, 2009). Yanı sıra aile içerisinde bağımlılıkların olması, anne baba arasındaki ilişki problemleri ya da ayrı olmaları, aile içerisindeki dinamiklerin karışması etkileyici faktörleri oluşturmaktadır (Aktepe, 2009; Taner ve Gökler, 2004). Ailenin gelir düzeyinin düşük olması, aile içerisindeki öyküde daha önce cinsel istismara uğramış bir bireyin olması, çocuğa bakım verenin tek kişi oluyor olması yine risk faktörlerini artıran etkenler arasındadır (Erkek, 2021; Finkelhor ve ark., 1997).

1.3.1.3. Duygusal İstismar

Bireylerin çocukken yaşadıkları, ruh sağlıklarına zarar verecek şekilde; alaycı cümleler, negatif inanç yükleyen cümleler (yetersizlik, başarısızlık gibi), isteği dışındaki davranışları yapmak için zorunlu tutulması, gelişimsel olarak kaldırabileceğinin üzerinde sorumluluk verilmesi, aşağılama gibi davranışlar duygusal istismar içerisinde yer alır (Tatlı, 2012; Yargıç ve ark., 2012).

1.3.1.4. İhmal

Çocuğun ihtiyacı olan duygusal ve fiziksel ihtiyaçların karşılanmaması ihmal sınıflanması adı altında değerlendirilir. Yeme-içme, ilgi, sevgi, her ihtiyaç duyduğunda yanında olabilme, fiziksel ihtiyaçlarının karşılanması, barınma, korunma gibi ihtiyaçların tutarlı şekilde karşılanmaması ya da hiç karşılanmaması ihmal olarak değerlendirilir (Deniz, 2015).

İhmalin pasif bir süreç olması, istismarın aktif devam edebilen bir süreç olması bu iki kavramı birbirinden ayıran en önemli farktır. İhmal; Duygusal ihmal ve fiziksel ihmal olarak ikiye ayrılır. Çocuğun beslenme, temizlik, güvenlik, bakım alma ihtiyaçlarının

giderilmemesi fiziksel ihmal olarak değerlendirilir. Çocuğun doğduğu günden itibaren ihtiyacı olan sevgi, ilgi, takdir görme ihtiyacını karşılamamak, toplumun düzenini öğretmemek, yargılamak duygusal ihmal olarak değerlendirilir (Yıldırım, 2010).

Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi'nde, çocukların yaşlarına uygun olacak şekilde eğitim öğretim görme hakkı bulunmaktadır. Eğitim ihmali ise ebeveynin sağlıklı ya da özel gereksinimi olan çocuğunu bu hakkından mahrum bırakmasıdır (Yıldırım, 2010).

1.3.2. Çocukluk Çağı Travmalarının Psikopatolojilerde İlişkisi

Çocukluk çağında ihmale uğramış olan çocukların gelişim dönemlerinde uğradıkları sekte, ilerleyen yaşlarda fiziksel, ruhsal ya da topluma uyum problemleri olarak kendini gösterebilir. Erken dönemlerde çocuktaki belirtileri gelişim döneminde geriye dönme (alt ıslatma, parmak emme vb.) kendini gösterirken, erişkin yaşantısında psikopati davranışlarının yüksek olması, topluma uyum sağlamada zorluk, anne baba yaşantılarında kendi çocuklarına karşı olumsuz davranışlar şeklinde kendini gösterebilir (Akyüz, 2020).

Çocukken cinsel istismara uğramış çocuklar, büyürken ve erişkinliklerinde dünyanın tehlikeli, güvenli bir yer olmadığına dair düşünce yapıları oluşturur. Çocuklar büyürken negatif inançlar geliştirirler, tehlike algılarında bozulmalar olur. Travma sonrası stres bozukluğu tepkileri görülebilir. Çocukken cinsel istismara uğrayan çocukların ergenliklerinde ego durumlarında bozulmalar olabilir, kaygı bozuklukları, duygu durum bozuklukları, tehlike algısının bozulması, ilişki kurmakta ve yürütmekte yaşanan problemler, psikosomatik belirtiler, bağımlılık örüntüleri gösterebilirler. Ayrıca çocukluk döneminde cinsel istismar öyküsünün olması ile ergenlikte riskli durumlar içerisinde olma (plansız gebelikler, suç içerisinde yer alma, okul devamsızlıkları, bağımlılık örüntüleri gibi) arasında ilişki olduğu görülmüştür (Akyüz, 2020).

Erişkinlik döneminde ise, çocukluk dönemindeki istismar öyküsü hem bilişsel hem de davranışsal bozulmalara sebebiyet verebilir. Alkol madde bağımlılığı, yeme bozuklukları, riskli cinsel ilişkiler, uyku problemleri, ilişki kurmakta güçlük, özkıym riskinin yüksek oluyor olması, kötü davranışlar gösterme, yeniden istismar yaşama riskinin yüksek olması gibi davranışsal zorluklar yaşayabilmektedirler. Ergenlikteki bilişsel çarpıtmalar yetişkinlikte de devam eder ve güvensizlik negatif inancı, duygu durum bozuklukları, depresyona yatkınlık görülebilmektedir (Akyüz, 2020).

Çocukluk çağında yaşanan istismar ya da ihmal kişinin hayat boyunca psikopatoloji riskini artırır. Bipolar bozukluk, psikosomatik görülen bozukluklar, kişilik bozuklukları, anksiyete bozuklukları, duygudurum bozuklukları ve bağımlılık davranışları çocukluk çağı travmaları ile ilişkilendirilmektedir (Akyüz, 2020).

1.3.3. Çocukluk Çağı Travmaları ile Anne Baba Tutumu Arasındaki İlişki

Çocuğun iyi ihtimallerle gözü açtığı ilk yer ebeveynlerinin yanıdır. Aile, bebeğin dünyayı ilk keşfettiği yer, güvenli olanı güvensizden ayırmayı öğrendiği, sevgiyi ve şefkati keşfettiği yerdir. Çocuk, kişiliğinin temellerini, inançlarını ve davranışlarını ilk defa ailede öğrenmeye başlar. Bebek dünyaya geldiği andan itibaren ihtiyaçlarını karşılayamadığından başkalarının bakımına ihtiyaç duyar. Beslenme, alt değiştirme, sevgi ve ilgi ihtiyacı bunlardan birkaçıdır (Burakgazi, 2019).

Aile dinamiklerinin sağlıklı olması bireyin çocukluktan yetişkinlikte hayata kolay adapte olmasını sağlar, ilişki kurma becerilerini geliştirir (Lök vd., 2016-626749). Tam tersi olarak aile dinamiklerinin sağlıklı olması çocuğun büyürken kaygı ve kaos ortamında büyümesini sağlayacağından çocuk güvensiz ortam inancını kazanmaya başlayacaktır (Burakgazi, 2019; Lök ve ark., 2016).

Şiddete maruz kalan çocuklarda görülen özelliklerden bazıları akademik başarısızlık, sosyalleşmekte zorluk yaşama, korku, ilişki kurmakta zorluk gibi tanımlanabilir. Bu özellikler beraberinde yetişkinlikte psikolojik sorunlara zemin hazırlayabilmektedir. Şiddet uygulanan ailelerde yetişen gençlerde, uyuşturucu kullanımı, kendini öldürme ve evden kaçmalar daha sık gözlemlenmiştir. Bireylerin şiddetin içine doğması öğrenme stillerini ve karakterini de şekillendirecektir. Şiddetin normal tanımında öğrenilmesi bireyin yetişkin yaşantısında şiddeti ya da istismarı uygulayan taraf olarak yer değiştirme ihtimalinin yüksek olduğunu gösterir. Destekleyici olmayan anne baba tutumlarının, çocuklar üzerindeki etkileri ise çocukların kendilerini ifade ederken zorlanmasına, olaylar karşısında başa çıkma becerilerinin zayıf olmasına sebebiyet vermektedir (Burakgazi, 2019; Lök ve ark., 2016).

Çocuklar büyürken anne babaları ile kurdukları ilişkileri etkileyen faktörler vardır. Bunlardan bazıları; anne babanın kendi ilişkisi, çocuğun kaç kardeşi olduğu, kardeşler arasında kaçınıcı olduğu, ailenin yaşadığı yer, çocuğun cinsel kimliği ve yönelimi,

sosyoekonomik düzey, kültür olarak tanımlanabilir. Gelişim dönemlerinde merak duyguları gelişen çocuklar keşif yapmak isterler, kendilerini bulabilmek adına ve kişilik gelişimi adına keşifler çok kıymetlidir. Ebeveynin bu keşifler sırasında gelebilecek tehlikelere karşı çocuğu koruması ve alan açması çocuğun kişilik gelişimi için oldukça önemlidir (Burakgazi, 2019; Sezer, 2010).

Yine yapılan bir başka araştırmada anne babalarının tutumlarını yüksek düzeyde demokratik bulan ergen yaş grubunda bireylerin kendilerine dair algıları, anne babalarını demokratik tutumda bulan bireylere göre düşük olduğu görülmüştür. Ebeveynlerini demokratik bulan gençlerin kendilerine dair daha olumlu inançlara sahiptir (Burakgazi, 2019).

Çocuğa alan açılan, gelişimine izin verilen, hoşgörü ve sınırların dengeli olduğu aile dinamikleri çocukların büyürken kendiliklerine dair algılarının gelişimine önemli bir katkı sağlar. Bulgulara göre anne babanın demokratik tutum gösteriyor olması çocukların büyürken daha az sıklıkla ruhsal sıkıntılar yaşadıklarını, benlik gelişimlerine olumlu katkı sağladığının, daha rahat sosyalleşebildiklerine, ilişki kurma becerilerinin yükselmesine katkı sağlamıştır (Burakgazi, 2019; Sezer, 2010).

Aile içi şiddetin yüksek olması istismarın da doğru orantıda oranının artması anlamını taşır. Çocuğun sadece şiddete maruz kalması gerekmez, fiziksel istismar bir başkasına şiddetin uygulanmasını çocuğun gördüğü ortamda da oluşur. Aile içi şiddet içerisinde büyüyen çocuklarda davranım bozuklukları olduğu görülmüştür. Yanı sıra ebeveynlerin ayrılmasının yanında birbirlerinden uzak aralıklarla ayrı kalıyor olmaları da risk etmeni olarak değerlendirilmektedir (Burakgazi, 2019; Örsel vd., 2011).

1.4. Anne Baba Tutumları

Tutumlar, bireylerin yaşamları boyunca deneyimledikleriyle şekillenir ve kişinin çevreye verdiği tepkileri belirler. İnsanın doğduğu andan itibaren içinde büyüdüğü aile ortamı, yetiştirilmesi, sosyal çevredeki kişi ve olayları anlamada ve bunları farklı açılardan yansıtmada önemli rol oynar. Anne babalar çocuklarına şefkat, dürüstlük ve sıcaklıkla yaklaşarak, çocuklarının temel ihtiyaçlarını zamanında ve gecikmeden karşılar ve çocukları için bir güven temeli oluştururlar. Ancak bu duygusal ve psikolojik gelişimin ve ebeveynliğin sağlıklı olması için ebeveynlerin kendilerini sevmeleri, onlara değer

vermeleri, kendilerine güvenmeleri, birbirlerine saygı duymaları ve onlarla ılımlı, sıcak ve çatışmasız iletişim kurmaları gerekmektedir. Bu nedenle, özellikle ebeveynlerin bakış açısı önemlidir. Her ailenin farklı bir zihniyeti vardır. Bireyler farklı aile ortamlarında büyür ve tutumları buna göre şekillenir (Waasdorp ve ark., 2020).

Aile, çocuk büyüdükçe ve geliştikçe yetişkin yaşamının temellendiği yerdir. Bireyin karşılaştığı ilk sosyal yapı olan aile ortamı, sosyal hayatta beklenmedik bazı stresli sorunlara yol açabilmektedir. Bu sorunlarla etkili bir şekilde başa çıkmalarını ve sağlıklı yetişkinlere dönüşmelerini sağlayan ebeveynlerin tutumudur. Çocuğun ilk kez karşılaştığı sosyal çevre olan aile yaşam döngüsünde, bazen ani bazen de olası stresli durumlar yaşanabilir. Bu sorunlarla etkin bir şekilde başa çıkmak, ebeveynin birey olarak farkındalığını artırır ve çocuğun kendine güvenen, uyumlu ve sağlıklı bir birey olarak büyüyebileceği bir aile ortamı oluşmasını sağlar. Stil, alışkanlıklar, problem çözme stili çocuk için idealdir (Yıldız, 2004)

Ebeveynler kendi anne babalarının bakış açısına göre hareket ederler ve çocuklarını gördükleri davranış ve tutuma göre yetiştirirler. Bazen ebeveynlerinin tam tersi tutumlar sergilerler. Farklı aile sistemleri olduğu için karşılaşılabilecek pek çok ebeveynlik tutum ve davranışı vardır. Çocuğun zihinsel tatmini ve özgüveni; büyüdüğü çevreye, içinde büyüdüğü aile sistemine ve ebeveynlerinin tutumuna bağlıdır (Karaman, 2019). Anne baba tutumu uzun zamandır araştırılan temel konulardan biridir. Bu tutumlar, bireyin psikolojik ve ruhsal sürece ilişkin duygu, düşünce ve davranışlarını sistematik ve bütünsel olarak şekillendiren kavramlardır. Bu yaklaşımların birbiriyle ilişkili, bileşenleri vardır. Bu bileşenler bireyin duygu, davranış ve zihniyle ilgilidir. Kişinin duygularından gerçekleri ve nesneleri oluşturduğu bileşene duygusal bileşen denir ve bu kavram birey için ana bileşendir. Bir kişinin bir nesne veya olay hakkındaki düşünceleri, bilişsel süreçlerini oluşturur. Bu nesnelere ve gerçeklere göre hareket etmek, bireyin davranışsal süreçlerini şekillendirir. Tutumlar dışarıdan net bir şekilde görülemez, ancak tutumları anlamamıza yardımcı olabilecek bazı davranışlar vardır. Bir kişinin davranışını gözlemleyerek, nasıl bir tutum sergilediğini anlayabiliriz. İnsanlar herhangi bir tavırla doğmazlar. Mevcut tutumlar sosyal çevreden, insanlardan ve deneyimlerden öğrenilir. Çocuklar önce anne babaları rol model alarak onların bakış açısını anlarlar (Özgen, 2017).

Anne ve babanın çocuğa karşı tutumu, çocukla iletişim kurma biçimleri ve geliştirdikleri tutum, çocuğun ileride kuracağı yakın ilişkilerde büyük rol oynar. Anne babaların çocuklarına karşı tutarlı ve düzenli tutumları, çocukların psikolojik uyumlarında etkili rol oynamaktadır. Ebeveynlerin olumlu tutum ve destekleyici davranışları, çocuklarının gelişimi için çok önemliken, olumsuz davranışlar ve kısıtlayıcı tutumlar çocuklarda bazı sorunların ortaya çıkmasına sebebiyet verebilir (Seven, 2008).

Farklılık gösteren ebeveyn tutumlarının çocukların sonraki yaşamları üzerinde ayrı ayrı etkileri olduğu gözlemlenmiştir. Bir araştırmacı, çocukken anne-baba tarafından istenmemiş olmanın ve aşağılanmanın bireyin kişiliğini olumsuz etkileyeceğinden bahsetmiştir. Bu kişilerin sonraki işlemler sırasında alkol kötüye kullanımı, psikotik bozukluklar ve depresyon yaşayabileceğini ifade edilmektedir (Varıcier, 2019). Ebeveynlerin tutumu, çocukların büyüdükçe belirli bir grup, olay ve topluma karşı davranışlarını etkiler. Ebeveynlerin deneyimlediği tutumlara göre kişilerin kendileri veya çevreleri hakkında olumlu ya da olumsuz düşünceleri olur ve duyguları bu doğrultuda gelişir (Bilecik, 2017). Depresif duygudurum, anksiyete bozukluğu ve kişilik bozukluğu olan bireylerin anne babalarının tutumlarının olumsuz tutumlar olduğu çeşitli araştırmalarda ortaya konmuştur (Gürol Işık, 2016).

Çocukların ebeveynleri ile olan ilişkileri, sosyal çevreleriyle olan ilişkilerini, kardeş ilişkilerini, diğer aile bireyleri ile olan ilişkilerini, hayata dair düşüncelerini ve bakış açısını etkiler. Ebeveynler sürekli olarak çocuklarının şimdiki ve gelecekteki yaşamını düşünürler. Ayrıca bu düşüncelerin çocuklarının hayatında yer almasını sağlamak için çeşitli yöntemler kullanırlar. Ebeveynler, çocuklarının temel fikirlerini, benimsedikleri davranış ve tutumları, fiziksel ve ruhsal yönlerini somutlaştırmalarını isterler. İstediklerini elde etmek için bazen cezaya başvururlar veya rol model olmaya çalışırlar. Bu yollarla farklı ebeveynin bakış açısını geliştirmeye çalışırlar. Bazı ebeveynler çocuklara karşı sert, bazıları daha itaatkâr, çocuğu kabul eden, onun düşünce ve fikirlerini özümseyen, bazıları sınırsız çizim yapan. Bu nedenle ebeveyn bakış açıları farklılık göstermektedir (Yıldırım, 2018). Anne babaların çocuklarına karşı tutumları bilinçli ya da bilinçsiz olarak farklılık gösterebilir. Başka bir deyişle, ebeveynler bir çocuğa karşı otoriter-baskıcı bir tutum sergilerken, başka bir çocuğa karşı daha demokratik-eşitlikçi bir tutum sergileyebilirler. Bu durum her çocuğun farklı bir kişilik oluşturmaya ve farklı

ruhsal bozukluklar yaşamasına neden olur. Çocukların zihinsel olarak sağlıklı olabilmeleri için fiziksel ve duygusal ihtiyaçlarını karşılamaları gerekir. Ruh sağlığı yerinde olan ebeveynler çocuklarına karşı tutumlarında daha dikkatli, ölçülü ve şefkatli olma eğilimindeyken, ruhsal bozukluğu olan ebeveynler çocuklarına ihtiyaç duydukları sevgi ve ilgiyi gösteremeyebilirler (Bilgili, 2020).

1.4.1. Çocuk Yetiştirme Stilleri

1.4.1.1. Otoriter ve Baskıcı Tutum

Otoriter tutum, ebeveyn zihniyeti, tek yönlü iletişim, zorlama, kurallara sorgusuz sualsiz bağlılık, sözlü ve fiziksel cezalandırma ile karakterize edilen bir ebeveyn tutumudur (Demir ve Şendil, 2008). Çocuğun fiziksel, bilişsel ve duygusal değişim ve gelişimden, istek ve ihtiyaçlardan, yapılardan bağımsız olarak hareket etmesini ve karar vermesini isteyen ebeveyn tutumudur (Sezer ve Oğuz, 2010). Otoriter, baskıcı tutumlar da ise çocuğun istekleri göz ardı edilir. Çoğu durumda, ebeveynler çocuğun adına kararlar alır ve çocuklarının kararlarına tam olarak uymasını bekler. Ebeveynler kendi kararlarının dışında durur ve çocuğun yeni fikirlerine açık değildir. Bu tutuma sahip ailelerde açık iletişim yoktur. Çocuğun konuşması sıklıkla kesintiye uğrar.

Böyle bir tutum sergileyen ebeveynler çocuklarına karşı çok katıdır. Ebeveynler, çocuklarının bir görevi kendi başlarına tamamlamasını engeller. Bu tutumda ailelerin düşünceleri baskındır. Çocuklar da bu fikirlere, sınırlara ve kurallara uyum sağlarlar. Ebeveynlerinin görüşleriyle ilgilenirler. Ancak bu çocuklar düşüncelerini rahat ifade edemeyen, güvensiz, çevreden doğrudan etkilenen, sorumluluk alamayan bireyler haline gelirler. Kendine bakmayan, fikirlerini değerli bulmayan, çevresinin desteği ve ebeveyn bağımsızlığı olmadan sorumluluk alamayan insanlar mücadele edemezler. Çünkü sıkı bir şekilde kontrol etme, zorlama ve emir verme gibi bir alışkanlıkları vardır. Bu katı düzeni birdenbire terk eden bireyler, birey olarak kolayca bağımsız olamazlar (Okumuş, 2018).

1.4.1.2. Demokratik Tutum

Demokratik yaklaşım, çocuğun ayrı bir birey olduğunu kabul etmeyi içerir ve kabul edilmiş, bağımsız bir benlik ve fikirleri açıkça ifade etme yeteneğinin gelişimini destekler (Demir ve Şendil, 2008). Demokratik bir bakış açısıyla, çocuğun büyüdüğü ortamda eşitlik gereklidir. Ebeveynler kararları kendileri vermezler, çocuğun kararlara katılmasına

izin verir ve çocuğun paylaştığı kararlara ve fikirlere saygı duyarlar. Anne babanın kararına saygı duyulduğu gibi çocuğun kararına saygı duyulur. Anne babalar çocuklarına karşı anlayışlı ve sabırlıdır. Bağımsız olmalarını, kendilerini tanımalarını ve kimliklerini bulmalarını sağlar (Yavuzer, 2007). Ebeveynlerin gözünde çocuk, kendi düşünceleri, kararları ve değerleri olan bir kişidir. Çocuğun özgürleşmesini, sağlıklı bir kişilik ve zihinsel yapının gelişmesini sağlar. Ebeveynler, bir çocuğun benzersiz kişiliğinin gelişiminde hayati bir rol oynar. Demokratik bir yaklaşımda sınırlar belli kurallara göre çizilir. Aşırılık yok, katı kurallar yoktur. Çocuk da bu kurallara uyar. Bu aile ortamında büyüyen çocuklar düşüncelerini net bir şekilde ifade edebilmektedir. Ebeveynler rehberdir (Okumuş, 2018).

Çocuk üzerinde kontrol uygulamak ve talep etmek hem demokratik hem de otoriter yaklaşımlarda mevcuttur, ancak ikisi arasındaki fark, çocuk üzerinde nasıl kontrol uyguladıklarıdır. Demokratik ebeveynler, otoriter ebeveynler gibi çocuk için kurallar koyar, ancak demokratik ebeveynlerin koyduğu kurallar çocuk için geçerlidir. Otoriter ebeveynler ise azarlar, bağırırlar ve hatta bazen bedensel cezalar verirler (Demir ve Şendil, 2008)

1.4.1.3. Mükemmeliyetçi Tutum

Anne babalar, gerçekleştiremeyecek hayalleri çocuklarının gerçekleştirmesini isterler ve çocuğun bu hayallerle ilgili istek ve düşüncelerini dikkate almazlar. Ebeveynler, çocuklarını her zaman yetenekli olmadıkları, ancak potansiyellerinin üzerinde oldukları yüksek konumlarda görürler. Bu hayalleri gerçeğe dönüştürmek için dikkatli bir yaklaşım benimserler. Aslında bu hayaller kendi hedefleridir ve bu hayalleri çocuklarının hedefleri olarak görürler. Her zaman çocuklarından daha fazlasını isterler. Çocuklar bu hedeflere ulaşamadıklarında kendilerini sürekli bir baskı altında hissederler (Aydoğdu ve Dilekmen, 2016).

Bu tutumun benimsendiği bir ailede, aile içinde büyüyen çocuk kendini hep başarısız olarak tanımlar. Hiçbir şey elde edemeyeceklerini düşünürler ve inançlarını kaybederler. Başarı onlara mutluluk getirmez. Bunun nedeni, sürekli olarak elde ettiklerinin ötesinde başarıyı aramalarıdır. Aslında bu sürecin bir sonu olmadığını bilirler. Bu nedenle asla mutlu olamazlar ve bu döngüye giremezler (Oral, 2015).

1.4.1.4. Serbest Tutum

Genellikle böyle bir tutum sergileyen ebeveynler, çocukları geç kalanlardır. Aile sisteminde başka bir çocuk yoksa, aile bireylerinin çocuğa ağır bir yükü vardır. Çocuğu hayatlarının merkezi yaparlar. Çocuk ne derse anne baba onu yapar. Hak çocuğun elindedir. Çocuğun tüm isteklerini yerine getirmek, çocukla sağlıklı ve mantıklı bir iletişim kurmak anlamına gelmez. Çocuk her zaman kötüdür. Ebeveynler sevgiyi ve ilgiyi abartırlar. Sevgi ve ilgiyle büyüyen ama sınırlardan eksik kalan, her şeye istediklerinde sahip olan kişiler hayattan tatmin olmaz ve mutlu bir kişilik ve ruhsal yapı geliştiremez. Bu tarz ile büyüyen çocuklar, yetişkin olduklarında sahip olmadıkları durumlara ve şeylere sahiptir. Bu durumda aile sisteminde otorite çocuğun elinde olduğu için çocuk anne ve babasına saygı göstermez. Bu tutuma sahip çocuklara sınırsız haklar verilir. Kural yok, sınır yok. Bu nedenle, çocuk bir yetişkin olarak bile sınırları ve kuralları gereksiz bulur. Bu tutumla büyüyen çocuklar sorumluluk almaktan kaçınırlar (Kaya, 2010).

1.4.1.5. İlgisiz ve Kayıtsız Tutum

Bu tür ebeveynlik, çocuklarının istekleri üzerinde hiçbir kontrol veya sınırlama getirmez. Çocuklarını ihmal ederler ve kendi ilgi ve ihtiyaçlarına kayıtsız kalırlar. Sonuç olarak, çocukta saldırgan tutuma neden olurlar. Çocuk sevgisiz bir aile ortamında büyür ve sevgiyi dışarıda aramaya başlar (Kaya ve ark., 2012). Kayıtsız ebeveynler, çocuklarının arzularını ve düşüncelerini umursamazlar. Kendi ihtiyaçlarını görmezler ve kendi ihtiyaçlarını karşılayamazlar. Bu tutum ve davranışlar ebeveynin çocuğu ihmal etmesine neden olur. Çocuk genellikle yalnızdır. Çocuk kendi karşılaştığı sorunlarla mücadele eder. Anne babanın hayatında çocuğa karşı hiçbir çaba ve ilgi yoktur. Desteksiz, güvensiz ve ihmal edilen istismara uğrayan çocuk kendini yalnız hisseder. Bunun sonucunda çevrelerine karşı güvensiz bir tutum sergilerler (Aydoğdu ve Dilekmen, 2016). Ebeveynlerin bu tutumu bir tür duygusal istismardır. Duygusal istismar, çocuk ve ebeveyn arasındaki bağı koparır. Çocuk ebeveynleri ile iletişim kuramaz hale gelir. Araştırma sonucunda, bu tür ihmal ve istismara maruz kalan çocukların çevrelerindeki kişilere, gruplara ve nesnelere zarar vermeye devam ettikleri, sonrasında kendilerini suçlu hissettikleri ve bu döngünün içine hapsedikleri tespit edilmiştir (Günalp, 2007).

1.4.1.6. İzin Verici Tutum

Bu, ebeveynin çocuğun dürtüsel davranışlarına karşı oldukça hoşgörülü olduğu, çok az ceza uyguladığı ve çocuğa önemli ölçüde kendi kendini düzenlemesine izin verdiği izin verici bir ebeveynlik tutumudur (Karaçor, 2020). İzin veren ebeveynliğin kaygısı, demokratik ebeveynliğiyle aynıdır. Ancak ebeveynlerin çocuk için sınırlar koymayı ve kurallar koymayı sevdikleri gözlemlenmiştir. Bu aşırı şefkatli tutumla büyüyen çocuk ve ergenler, stres ve kaygı gibi sorunlarla baş etme, sorumluluk alma, kendilerini kontrol etme ve kendi davranışlarını tanımlama becerilerinden yoksundurlar (Özyürek ve Özkan, 2015). Çocuk her zaman bağımsız hareket eder. Çocuk, anne ve babasının davranışlarına müdahale etmediğini ve sesini yükseltmediğini gördüğünde, onunla ilgilenmediklerini düşünür. Bu çevrede büyüyen çocuklar genellikle sosyal çevrelerinde bu güvenlik ve bağımsızlığı ararlar. Bulamayınca mutsuz olurlar (Aydoğdu ve Dilekmen, 2016).

1.4.1.7. Aşırı Koruyucu Tutum

Çok koruyucu tutum ve davranışlar doğumdan yetişkinliğe kadar devam edebilir. Bu tarzda büyüyen çocukların her zaman büyükleri tarafından korunma arzusu vardır. Bu çocuklar özgüven geliştirmezler. Başkalarının kendilerine verilen görevleri tamamlamasını beklerler. Genellikle bu çocuklar pasif bireyler haline gelir. Bu tavırla büyüyen çocuklar utangaç olma eğilimindedir, başkalarına kolay ve çabuk güvenmezler. Bu tutumla büyüyen çocuklar, çevrelerindeki insanlarla etkileşim kurmakta zorlanırlar. Bu çocukların sosyal becerileri ve psikomotor becerileri gelişmemiştir. Aşırı korumacı tutumda ebeveyn, çocuğun sahip olduğu her türlü sorumluluğu üstlenir. Ebeveynler burada aşırı kontrol istemezler. Ebeveynler çocukları için sürekli endişe duyduklarından, çocuğun sorumluluğunu üstlenirler. Bu durum çocukların birçok konuda deneyim kazanmasını engellemektedir. Çocuklara karşı aşırı koruyucu tutumları nedeniyle çocuklar, tüm meslek ve sorumluluklarda kendilerini yetersiz hissederler. Bu tutumla büyüyen çocuklar, özgüven eksikliği yaşarlar. Anne babasına çok düşkünlüdürler. Yetişkinler olarak, çevrelerindeki insanlara bu bağlılığı ve bağımlılığı sürdürürler. Bu çocuklar kaygılı, güvenilmez ve hızlı karar verici hale gelirler (Bilecik, 2017).

1.4.1.8. Bağlanma Stilleri

Doğduğumuz andan itibaren bir bakım verene ihtiyaç duyarız. İnsanlar başkalarının varlığına, yardımına ve desteğine ihtiyaç duyarlar. Hem doğadan hem de diğer insanlardan korunmaya ihtiyacı olan insanlar, diğer insanlarla birleşme ihtiyacı hissederler. Zamanla, ilişkiler kurma ve geliştirme ihtiyacı ortaya çıkar (Gültekin ve Arıcıoğlu, 2017). Bir kişinin sağlıklı benliğini geliştirmedeki en önemli unsurlardan biri, ilk yıllarda gelişen bağlanma ilişkisinin yapısı ve kalitesidir. Bu ilişkinin özelliği, sonraki yaşamlarının ve hatta yaşam boyu sürececek ilişkilerinin temelini oluşturur (Geniş ve Kahraman, 2018). Ebeveynler, bireysel bağlanma stillerinin oluşumunda önemli bir rol oynamaktadır. Bağlanma tarzındaki bireysel farklılıkların, çocuğun bir bakıcının gerektiğinde ulaşılabilir veya sorumlu olduğuna dair inancından kaynaklandığı söylenmiştir. Çocuğun ihtiyaçlarına duyarlı ve tutarlı bir şekilde cevap veren ebeveynlerin çocukları güvenli bir bağlanma stili geliştirirken, çocuğun ihtiyaçlarını duygusal ve fiziksel olarak karşılamayan ebeveynlerin çocukları güvensiz bir bağlanma stili geliştirir. Yaşamın ilk yıllarında gelişen bağlanma ilişkisi, sonraki ilişki deneyimlerini de etkiler. Güvenli bağlanma stiline sahip çocuklar, yetişkinlik dönemine kadar sosyal ve yakın ilişkilerinde güvensiz ve güvenli bağlanma davranışlarını sürdürürler. Güvensiz bağlanma stili geliştiren çocuklar, yetişkinliklerinde kendilerini daha az değerli gördükleri ve başkalarına daha az güvendikleri için kişisel ve kişilerarası ilişkilerde sorunlar yaşarlar ve uyum sorunları gösterirler (Rice ve Mirzadeh, 2000).

Bireyler, birincil bakıcılarla etkileşimler yoluyla erken çocukluktan itibaren içsel işlevsellik modelleri geliştirirler. Bu modeller, bağlanma güdülerini ve öz beklentileri içeren dinamik temsillerdir. Bakım verenle olan ilişkiye dayalı bu beklentiler, bireyin kişilerarası alandaki algısını şekillendirir ve gelecekteki ilişkilerde inanç, duygu ve davranışsal stratejiler oluşturmaya hizmet eder. Bu durum bireysel karar verme tarzlarının oluşmasına da katkı sağlamaktadır (Tolan ve Soyğüt, 2002). Kişilerarası şema teorisine göre, benlik kişilerarası bir bağlamda gelişir ve kişilerarası olayların bilişsel temsillerinden oluşur. Kişilerarası şemalar olarak adlandırılan bu temsiller, bireylerin önemli olan diğerleriyle etkileşime girmeye devam etme ve kişinin etkileşimlerini tahmin etme olasılığını artırır. Bağlanma teorisi, insanların kendileri için önemli olan diğer kişilerle (ebeveynler, yakın arkadaşlar/partnerler, romantik partnerler vb.) güçlü duygusal

bağlar kurma eğilimi ve ihtiyacının, hayatlarını devam ettirebilmeleri için gerekli ve gelişimsel olduğunu, işlevsel olduğunu belirtir. Ayrıca erken bağlanma stillerinin yetişkinliği etkilediği ve kişilerarası şemaların bireylerin erken bağlanma stilleriyle birlikte var olduğu öne sürülmüştür (Berscheid, 1994).

Bartholomew ve Horowitz (1991), farklı bağlanma stillerini ve her bir stilin kendilerine ve başkalarına bağlanma modellerindeki davranışsal özelliklerini tanımlamışlardır. Güvenli bağlanma stiline sahip bireyler kendilerini ve başkalarını olumlu görürler. Bu tarza sahip bireyler kendilerini oldukları gibi kabul ederler, başkalarını değerli ve güvenilir görürler ve kabul edilebilir davranışlar sergilerler. Bu bağlanma stilini geliştiren kişiler, sosyal hayata olumlu bakma eğilimindedir. Takıntılı bağlanma stiline sahip bireyler, kendilerini olumsuz, başkalarını olumlu görme eğilimindedir. Bu tarzda, bir kişinin öz değeri başkalarının onayına bağlıdır. Bu nedenle, bu insanlar kendi değerlerini doğrulamak için ilişkilerinde başkalarının onayını ararlar. Kayıtsız bağlanma stiline sahip bireyler kendilerini olumlu, başkalarını olumsuz olarak görme eğilimindedir. Bu insanlar kendilerine çok güvenirler, ancak ilişki kurmak için başkalarına çok fazla güvenmezler. Bu bağlanma stiline sahip bireyler, ilişki geliştirirken düşük düzeyde kaygıya ve yüksek düzeyde kaçınmaya sahiptir. Başkalarına düşman olan bu insanlar ilişkilerinde soğukluk ve duygusal kopukluk gösterirler. Kaygılı bağlanma stiline sahip bireyler, hem kendileri hem de başkaları hakkında olumsuz değerlendirmelere sahip olma eğilimindedir. İlişkilerinde yakınlık isterler ancak başkalarına güvenmedikleri ve reddedilmekten korktukları için reddedilme olasılığını ortadan kaldırmak için sosyal ortamlardan ve yakın ilişkilerden kaçınırlar (Sümer ve Güngör, 1999).

BÖLÜM 2: YÖNTEM

Yöntem bölümünde; araştırmanın deseni, evren, örneklem ve veri toplama araçları hakkında bilgi verilmiştir.

2.1. Araştırma Modeli

Betimleyici araştırmaların bir türü olan ilişkisel araştırmalarda değişkenler arası ilişkiler birbirlerini etkilemeksizin incelenmekte ve değişkenler arası ilişkiler tanımlanmaktadır. Bu araştırmalar önemli insan davranışlarını açıklama ve bu davranışların sonuçlarını yordama gibi iki temel amacı bulunmaktadır (Fraenkel ve Wallen, 2005).

2.2. Evren ve Örneklem

Araştırmaya katılım 18 yaş üzerindeki bireylerle yürütülmüştür. Katılımcılar genel popülasyon üzerinden seçilmiştir. Katılımcılar seçilirken reşitlik şartı dışında herhangi bir şart aranmamıştır. Örneklem gönüllü katılım gösteren katılımcılardan oluşmuştur. Araştırmaya 349 kişi katılmıştır fakat 28 kadar kişi yanıtların bazılarına yanıt vermediğinden araştırma sonuçlarından çıkarılmıştır.

Yapısal eşitlik modeli ile çalışan uzmanlar belirlenecek örneklem büyüklüğünün 200 ile 500 arasında seçilmesinin uygun olduğunu ifade etmişlerdir (Kline, 1994). Bu bilgi ışığında seçilen örneklem hacminin yeterli miktarda olduğu söylenebilir.

2.3. Araştırma Soruları

- Narsistik kişilik özelliği ile sosyal anksiyete bozukluğu arasında anlamlı düzeyde bir ilişki var mıdır?
- Narsistik kişilik özelliği ile sosyal anksiyete arasındaki ilişkide çocukluk çağı travmalarının aracı rolü anlamlı mıdır?
- Narsistik kişilik özelliği ile sosyal anksiyete arasındaki ilişkide anne baba tutumunun aracılığı rolü anlamlı mıdır?

2.4. Verilerin Elde Edilmesi

Katılımcıların araştırmanın içeriğine ve gizlilik esasına dair bilgi alabilmeleri ayrıca gönüllülüklerine dair onam alabilmek için “Bilgilendirilmiş Onam Formu” kullanılmıştır.

Araştırmaya katılan bireylerin demografik bilgilerini alabilmek için “Kişisel Bilgi Formu” kullanılmıştır.

Narsisizm kişilik boyutu için “Narsistik Kişilik Envanteri”, sosyal anksiyeteyi ölçmek için “Liebowitz Sosyal Anksiyete Ölçeği”, çocukluk çağı travmaları için “Çocukluk Çağı Travmaları Ölçeği”, anne baba tutumu için ise “Çocuk Yetiştirme Tarzları Ölçeği” kullanılmıştır.

2.4.1. Bilgilendirilmiş Onam Formu

Bilgilendirilmiş Onam Formu (EK-1), katılımcılara araştırmanın gönüllülük temeli esaslı olduğunu belirtir. Bununla birlikte araştırmanın içeriği formda yer alır, araştırmanın gizliliği hakkında katılımcı bilgilendirilir.

2.4.2. Kişisel Bilgi Formu

Katılımcıların demografik bilgilerinin alındığı bu formda (EK-2); yaş, cinsiyet, medeni hal, eğitim durumu, ortalama geliri, mesleği, katılımcının anne babasının öz anne babası olup olmadığı, anne baba ile büyüme durumu, annenin eğitim durumu, babanın eğitim durumu, kaç kardeş olduğu ve kaçınıcı kardeş olduğu, psikiyatrik geçmişi ya da hali hazırda devam eden tedavisinin olup olmadığı soruları vardır. Sorular oluşturulurken araştırmanın sorularına ve amacına uygun olarak oluşturulmuştur.

2.4.3. Çocuk Yetiştirme Tutumları Ölçeği

Araştırmamızda anne baba tutumlarını anlamak amacı ile Çocuk Yetiştirme Tutumları Ölçeği kullanılmıştır. 1999 yılında Sümer ve Güngör tarafından geliştirilen ölçek daha sonra yeniden analize girerek kullandığımız haline gelmiştir. Ölçekte anne ve baba birbirinden ayrı değerlendirilmektedir. Ölçek 22 maddeden oluşur. Tek numaralı maddeler kabul/ilgi/sevgi alt boyutunu ölçmekte; çift numaralı maddeler sıkı denetim/kontrol alt boyutunu ölçmektedir. Anne için ayrı kabul/ilgi/sevgi ve sıkı denetim/kontrol ayrıca puanlanmakta, baba için ayrıca kabul/ilgi/sevgi ve sıkı denetim/kontrol alt boyutları puanlanmaktadır. Ölçeğin toplam puanı yoktur, bütün alt boyutlar kendi içerisinde puanlanmaktadır. Ölçekte ters puanlanan maddeler 11, 13, 21 numaralı maddelerdir (Sümer ve Güngör, 1999). Kabul/ilgi/sevgi alt boyutu için Cronbach alpha iç tutarlılık katsayısı ise .94 tir. Anne için; sıkı denetim/kontrol alt boyutu

için Cronbach alpha iç tutarlılık katsayısı .80, kabul/ilgi/sevgi Cronbach alpha iç tutarlılık katsayısı .94, sıkı denetim/kontrol için alfa değeri .88 çıkmıştır. Baba için; sıkı denetim/kontrol alt boyutu için Cronbach alpha iç tutarlılık katsayısı .70, kabul/ilgi/sevgi Cronbach alpha iç tutarlılık katsayısı .94, sıkı denetim/kontrol için alfa değeri .90 çıkmıştır (Sümer ve Güngör, 1999).

2.4.4. Çocukluk Çağı Travmaları Ölçeği

Çocukluk Çağı Travmaları Ölçeği, Bernstein ve ark. tarafından 1994 yılında geliştirilmiştir. 2012 yılında ise Şar, Öztürk ve İkikardeş tarafından türkçeye çevrilerek geçerlilik ve güvenilirlik analizleri yapılmıştır. Ölçeğin standardizasyonunda Cronbach alpha iç tutarlılık katsayısı .93 bulunmuştur. 28 sorudan oluşan bu ölçek “1=hiç bir zaman” ile “5=çok sık” arasında 5 ayrı alt puandan oluşur. Ölçek, çocukluk çağındaki cinsel, fiziksel, duygusal ihmal ve istismarları ölçmektedir. Duygusal istismarı ölçmek için 3, 8, 14, 18, 25 numaralı sorular; Fiziksel istismarı ölçmek için 9, 11, 12, 15, 17 numaralı sorular; Cinsel istismarı ölçmek için 20, 21, 23, 24, 27 numaralı sorular kullanılmıştır. Duygusal ihmali ölçmek için 5, 7, 13, 19, 28 numaralı maddeler; Fiziksel ihmali ölçmek için 1, 2, 4, 6, 26 numaralı maddeler kullanılmıştır. Duygusal istismar ve fiziksel ihmal için kesme puanı 7 puan üstü, fiziksel istismar ve cinsel istismarın kesme puanı 5 puan üstü, duygusal ihmal için 12 puanın üstü olarak bulunmuştur. Ölçeğin içerisinde inkâr puanının hesaplanmasını yapabilmek için üç adet inkâr maddesi bulunur. 10, 16, 22 numaralı sorular inkâr sorularıdır. İnkâr ölçeğinin toplam puanı 0-3 puan aralığındadır ve ölçeğin toplam puanına dahil edilmez. İnkâr sorularının cevapları ters puanlanmaz yalnızca sorulardan 5 puan alınmış soru var ise bu soruya dikkat edilir. Beş puan alan soruya bir puan verilir, diğer soruların yanıtlarına ise sıfır puan verilir. Ölçeğin 2, 5, 7, 13, 19, 26 ve 28. maddeleri ters puanlanmıştır (5 puana karşılık 1 puan, 4 puana karşılık 2 puan). Ölçeğin toplam puanı 25-125 puan arasındadır. Alt boyutların toplam puanları ise 5 ile 25 puan arasındadır (Şar ve ark., 2012).

2.4.5. Narsistik Kişilik Envanteri

Ames ve arkadaşları tarafından 2005 yılında, 16 soruluk bir ölçek olarak geliştirilen Narsistik Kişilik Envanteri; 2009 yılında Salim Atay tarafından türkçeye çevrilmiştir. Atay'ın (2009), türkçeye çevirdiği versiyonda 16 soru bulunmaktadır. Ölçeğin bizim

kullandığımız halinde üstünlük, sömürücülük, teşhircilik, hak iddia etme, otorite ve kendine yeterlilik başlıkları altında 6 alt boyutu bulunmaktadır. Ölçeğin ilk versiyonunda Cronbach's Alpha değeri 0,57 bulunmuş dolayısı ile 4 maddede değişikliğe gidilmiştir. Revize edilmiş son haliyle ölçeğin Cronbach Alfa katsayısının değeri 0,65 çıkmıştır. 4. ve 12. soru otorite alt boyutunu, 2,7 ve 11 numaralı sorular teşhircilik alt boyutunu, 5,9, ve 14 numaralı sorular sömürücülük alt boyutunu, 6, 10 numaralı sorular hak iddia etme alt boyutunu, 8,13 ve 15 numaralı sorular kendine yeterlilik alt boyutunu, 1,3,16 numaralı sorular ise üstünlük alt boyutunu ölçmektedir (Atay., 2009, 2010).

2.4.6. Liebowitz Sosyal Kaygı Ölçeği

Liebowitz Sosyal Kaygı Ölçeği, bu araştırmada sosyal fobiyi ölçmek amacı ile kullanılmıştır. 1987 yılında Liebowitz tarafından geliştirilen bu ölçek bireyin sosyal ortamında ya da stres anında yaşadıkları kaçınma ve korkuyu ölçmek için tasarlanmıştır. Dilbaz (2001) tarafından Türkçeye ilk defa çevrilen ölçek, Soykan ve arkadaşları (2003) tarafından yeniden analize girerek düzenlenmiştir.

Ölçek 4'li likert tipten oluşmaktadır. Bireyin sosyal bir ortama girdiğinde hissettiği korkuyu, ortamdaki kaçınma isteğini 24 soru ile ölçmektedir. 1, 2, 3, 4, 6, 8, 9, 13, 14, 16, 17, 20, 21 numaralı sorular performansı ölçerken, 5, 7, 10, 11, 12, 15, 18, 19, 22, 23, 24 numaralı sorular ise sosyal etkileşimi değerlendirir. Alt boyutlardan alınabilecek toplam puan 72 iken en az alınan puan 0 olabilmektedir. Toplam ölçek puanı ise 0 ila 144 puan aralığında seyretmektedir. Boyutlardan alınan puanın yükseliyor olması kaçınma ve kaygı düzeylerinin de arttığına işaret eder. Kesim puanı alt boyutlar için 25 puan, toplam ölçek puanında ise 50 puandır. Kaçınma Korku boyutunun ölçekleri 0= Yok ya da çok hafif, 1= Hafif, 2= Orta derecede, 3= Şiddetli olarak puanlanırken; Kaçınma alt ölçeğinin puanlanması 1= Zaman zaman kaçınıyorum, 2= Çoğunlukla kaçınıyorum, 3= Her zaman kaçınıyorum şeklindedir. İki alt boyutun puanlarının toplanması toplam puanı temsil eder. Ölçeğin Cronbach alpha iç tutarlılık katsayısı ise .98 olarak bulunmuştur (Soykan ve ark. 2003).

2.5. Verilerin Toplanması

Araştırmada kullanılmak üzere hazırlanan bilgilendirilmiş onam formu, kişisel bilgi formu ve veri toplama araçları çevrimiçi ortama taşınmıştır. Google Formlar üzerinden

tüm formlar gizlilik içeren şekilde hazırlanmıştır. Katılımcılara bilgilendirilmiş onam formu sunulmuş, rızaları alındıktan sonra kişisel bilgi formuna geçilmiştir. Sırasıyla veri toplama ölçekleri ile devam etmiştir. Araştırmanın hiçbir yerinde katılımcının kişisel kimliğine dair herhangi bir bilgi alınmamıştır ve buna dair bir soru yoktur.

Katılımcının formu doldurma süresi yaklaşık olarak 30 dakika olarak öngörülmüştür. Pandemi sebebiyle fiziksel olarak yeterince katılımcıya ulaşamama riski sebebiyle çevrimiçi sistem kullanılmıştır. Aynı zamanda çevrimiçi sistemin pek çok açıdan faydalı yanları bulunmaktadır. Kırtasiye masraflarının azalması sebebi ile düşük maliyetli bir yoldur, bununla birlikte katılımcı kolayca erişilebilir ve verilerin analizi kolaylıkla yapılabilir (Sırım, 2021).

2.5.1. Demografik Özellikler

Bu bölümde katılımcıların yaş aralıkları gelir durumları cinsiyetleri hakkında bilgi verilir.

Tablo 1: Katılımcılara İlişkin Sosyo-Demografik Bulgular

Cinsiyet	Yüzde	Sayı
Kadın	%80,9	260
Erkek	%19	61
Yaş	Yüzde	Sayı
18-24	%12,1	39
25-34	%34,26	110
35-44	%20,56	66
45-54	%22,11	71
55-64	%10,59	34
65 ve daha üzeri	%0,01	1
Medeni Hal	Yüzde	Sayı
Evli	%51	164
Boşanmış/Dul	%07,1	23
İlişkisi Var	%12,4	40
İlişkisi Yok	%29,28	94
Eğitim Durumu	Yüzde	Sayı
İlkokul	%0,98	3
Lise	%9,34	30
Lisans	%66,66	214
Lisansüstü	%23,05	74
Meslek	Yüzde	Sayı
Öğrenci	%9,9	32
Kamu Çalışanı	%30,52	98
Özel Sektör	%35,51	114
Diğer	%23,98	77
Anne ve baba ile büyüme durumu	Yüzde	Sayı
Anne ve baba ile birlikte büyümüş	%89,09	286
Anne baba boşanmış, anne ile büyümüş	%5,29	17
Anne baba boşanmış, baba ile büyümüş	%1,24	4
Anne ve Baba ile büyümemiş	%1,24	4
Anne vefat etmiş, baba ile büyümüş	%0,31	1
Baba vefat etmiş, anne ile büyümüş	%2,80	9
Herhangi Bir Psikolojik Tedavi Almış Katılımcı	Yüzde	Sayı
Tedavi Almış	%12,77	41
Tedavi Almamış	%87,22	280

BÖLÜM 3: BULGULAR

3.1. Verilerin Analizi

3.1.1. Yapısal Eşitlik Modellemesi

Yapısal eşitlik modeli ikinci nesil veri analizi tekniğidir. Regresyon gibi birinci nesil analiz tekniklerine nazaran birden fazla bağımsız ve bağımlı değişken arasındaki ilişkinin modellenmesi ile karmaşık yapıdaki araştırma problemini kapsamlı, sistematik bir şekilde ve tek bir süreçte ele almaktadır. Bilhassa karmaşık modellerin analizinde başarılı olduğu, birçok analizi tek seferde yaptığı, incelenen modelde yeni düzenlemeler yapılması gerektiğinde tavsiyelerde bulunduğu, ölçüm hatalarını hesaba katıyor olması gibi nedenlerden dolayı çoklukla kullanılmaktadır. Yaygın bir şekilde kullanımasının nedeni, verilen bir modeldeki gözlenen değişkenlere (hem bağımlı, hem bağımsız) ait ölçüm hatalarını hesaba katıyor olmasıdır. Regresyon analizinde açıklayıcı değişkenlere ait olası ölçüm hataları hesaba katılmamaktadır. Bu durum regresyon analizi sonuçlarının yanlış veya yanıltıcı sonuçlar vermesine yol açabilmektedir (Çelik, Özköse ve Güler, 2018).

Yapısal eşitlik modellemesinin en önemli kavramlarından biri gizil değişkenlerdir. Bu değişkenlere örnek olarak pazarlama literatüründe yer alan kalite algılanışı, müşteri memnuniyeti, tutumlar verilebilmektedir. Bu değişkenlerin ölçülebilmesinin nedeni doğrudan gözlemlenemediğinden kaynaklanmaktadır. Bu nedenle araştırmalarda gizil değişken gözlenen değişkenlerle ilişkilendirilerek işlemsel olarak tanımlanmaktadır (Yılmaz, 2004).

Yapısal Eşitlik Modeli'nde izlenen basamaklar şunlardır (Çokluk, Şekercioğlu ve Büyüköztürk, 2010):

Modelin Betimlenmesi (Model Specification); Araştırmacının kurduğu varsayımların yapısal eşitlik modeli çerçevesinde bir model olarak açıklanması anlamına gelmektedir.

Modelin Tanımlanması (Identification); Araştırmacının modelindeki parametrelerin yordama güçlerine ilişkin bilgi aracılığıyla model tanımlanabilmektedir. Modelin tanımlanmasındaki ilke eldeki bilgiyle araştırılmaya çalışılan bilgi arasındaki farktır (Şimşek, 2007). Eğer bir modeli tanımlamak için modelin türüne uygun tanımlama yapmak amacıyla karşılanması gereken koşullar uygun değilse sonuçlar da başarılı olmayacaktır.

Verinin Toplanması; Değişkenlerin model içinde gösterilmesinden sonra veriler toplanmaktadır.

Geçerlilik ve Güvenilirlik (Ölçek değerlendirme) İncelenmesi; Geçerlilik bir ölçme aracının kullanım amacına uygunluğunu test eder. Güvenilirlik ise ölçme aracının ölçülenin ne kadar doğru ölçtüğünü ifade eder. Ölçeklerin güvenilirlikleri içsel tutarlılıkları Cronbach Alpha değeri araştırması ile geçerlilikleri ise Benzeşme geçerliliğini hesaplamak için AVE (Average Variance Extracted) değerlerinden yararlanılmıştır. Değerin 0,50'den büyük olması arzu edilir. Composite Reliability'nin kısaltması olan bileşik güvenilirlik (CR) değeri, Cronbach alfa katsayısına bir kontrol aracı veya alternatif olarak kullanılmaktadır. 0,70'den büyük olması beklenir (Fornel ve Larcker, 1981).

Modelin Analiz Edilmesi - Hesaplanması (Estimation); Modelin hesaplanmasında analiz edilen değişkenlerin özellikleri belirleyicidir (Bollen ve Long, 1995). Bu aşama, veri seti ile model parametrelerinin kestirimlerinden elde edilen model uyumu programlarını (LISREL, AMOS, R vb.) kullanmayı kapsamaktadır.

Yapı Geçerliliği Uyumu Test Etme (Testing Fit) ; Bu aşamada elde edilen sonuçlar yorumlanmaktadır. Araştırmacının öncelikli modeli ile veri seti çok iyi uyum göstermediğinde bir sonraki aşamada bahsedilen süreç başlatılmaktadır. Ölçüm modelin bir bütün olarak veri tarafından kabul edilebilir bir düzeyde desteklenip desteklenmediğine ilişkin yargıya varılması için incelenen uyum indeksleri Tablo 2'deki gibidir (Schermmelleh, Engel, Moosbrugger, 2003).

Tablo 2: Standart Uyum İyiliği Ölçütleri

Uyum Ölçütleri	İyi Uyum	Kabul Edilebilir Uyum
χ^2	$0 \leq \chi^2 \leq sd$	$2sd \leq \chi^2 \leq 3sd$
P değeri	$0.05 \leq p \leq 1$	$0.01 \leq p \leq 0.05$
χ^2/sd	$0 \leq \chi^2/sd \leq 2$	$2 \leq \chi^2/sd \leq 3$
RMSEA	$0 \leq RMSEA \leq 0.05$	$0.05 \leq RMSEA \leq 0.08$
SRMR	$0 \leq SRMR \leq 0.05$	$0.05 \leq SRMR \leq 0.10$
NFI	$0.95 \leq NFI \leq 1.00$	$0.90 \leq NFI \leq 0.95$
CFI	$0.97 \leq CFI \leq 1.00$	$0.90 \leq CFI \leq 0.97$
GFI	$0.95 \leq GFI \leq 1.0$	$0.85 \leq GFI \leq 0.95$
AGFI	$0.90 \leq AGFI \leq 1.0$	$0.85 \leq AGFI \leq 0.90$

Ki-Kare İyilik Uyum (χ^2); Örneklem yeterince genişse ve veri çok değişkenli istatistiğin temel sayıtlarını tam olarak karşılıyorsa doğru bir ölçüm vermektedir.

İyilik Uyum İndeksi (GFI); Geliştirilen bu indeksler 0 ile 1 arasında değişmekte ve örneklem büyüklüğüne çok duyarlı olduğu için büyük örneklemelerde daha uygun değerler vermektedir (Jöreskog ve Sörbom 1993).

Düzenlenmiş İyilik Uyum İndeksi (AGFI); Parametre tahminlerinin sayısı için GFI'nin düzenlemiş bir türüdür.

Yaklaşık Hataların Ortalama Karekökü (RMSEA); Popülasyon kovaryanslarını kestirmek amacıyla kullanılan bir indekstir. 0 ile 1 arasında değişmektedir. RMSEA'nın "0" olması evren ile örneklem kovaryansları arasında fark olmadığını ifade etmekte ve mükemmel uyuma işaret etmektedir (Jöreskog ve Sörbom, 1993).

Hataların Ortalama Karelerinin Karekökü (RMR); Ortalama hataların kareköküdür. Bu değer sıfıra yaklaştıkça test edilen modelin daha iyi uyum iyiliği gösterdiği anlaşılır (Çokluk, Şekercioğlu ve Büyüköztürk, 2010).

Karşılaştırmalı İyilik Uyum İndeksi (CFI); Modelin uyumunu ya da yeterliliğini genellikle değişkenler arasında hiçbir ilişkinin olmadığını varsayan ve bağımsızlık modeli ya da yokluk modeli olarak adlandırılan temel bir modelle karşılaştırarak vermektedir. Örneklem büyüklüğünü de inceler.

Normlaştırılmamış Uyum İndeksi (NFI); Değerin 1'e yaklaşması mükemmel uyuma, 0'a yaklaşması ise model uyumsuzluğuna karşılık gelmektedir. NFI ve CFI'ya benzetmekle

birlikte χ^2 dağılımının gerektirdiği sayıtlara uyma zorunluluğu olmaksızın karşılaştırma yapmaktadır (Jöreskog ve Sörbon, 1993).

Yeniden Betimleme (Respecification); Araştırmacı ilk aşamaya dönerek modeli yeniden betimlemekte ve aynı veri setiyle gözden geçirilen modelin uyumu değerlendirilmektedir. Uyum indekslerinin kabul düzeylerini karşılamaması durumunda modelin yeniden tanımlanması oldukça zor olabilmektedir. Bu durumda analiz sonucunda ortaya koyulan ve oldukça fazla çeşitlilik gösteren modifikasyon önerilerinin incelenmesi yarar sağlayabilmektedir. Modifikasyon indeksleri araştırmacıya modele ilişkin ayrıntılı modifikasyonlar önermektedir. Ancak modifikasyon indekslerinin kullanılmasında çok

dikkatli olunmalı ve yapılacak olan her türlü modifikasyon mutlaka kuramsal bir gerekçeye ya da kabul edilebilir bir kavramsal dayanağa dayandırılmalıdır (Çokluk ve ark., 2010).

3.1.2. Verilerin Çözümlemesi

Likert tipi sorular için puanlamalarda iki farklı görüş bulunmaktadır. Bu görüşlerden biri Likert-tipi sorular aralı (interval) veri değildir. Bahsedilen kodlama sisteminde kullanılan rakamlar arasında matematiksel olarak eşit aralık var iken bu rakamların temsil ettiği ifadeler arasında eşit bir aralık söz konusu değildir (Tavakoli, 2012: 326; Goldstein ve Hersen, 1984, 52). Likert tipi sorular ordinal veri olarak kabul edildiğinden bu sorulardan elde edilen verilerin istatistiksel analizinde parametrik olmayan istatistiksel testlerin kullanılması gerekmektedir (Boone ve Boone, 2012).

Bir diğer görüş ise, Likert verisinin sürekli mi, kesikli veri olarak mı değerlendirileceğiyle ilgilidir. Bu değerlendirme “varsayımsal” olarak yapılabilir veya “fiili olarak” verilerin normal dağılım özelliği incelenerek böyle bir karara varılabilir. Likert ölçek verileri “sıralı” olma özelliğine karşın normallik varsayımı, yanıt kategorisi sayısı, çarpıklık ve basıklık gerekleri gibi belli ölçütleri karşıladığında bu veriler üzerinde de faktör analizi yapılabilir (Grace ve Martin, 2003).

Kimi araştırmacılar Likert maddeleri normal dağılım özelliği göstermese bile örneklem büyüklüğü 25’i aştığında varyans analizlerinin uygulanabileceği görüşündedirler (Alemayehu, Cappelleri, Emir ve Zou, 2017). Buna gerekçe olarak varyans analizi ve Temel Bileşenler Analizi – TBA, (Principal Component Analysis – PCA) yöntemlerinin çoklu normallik varsayımına direnç gösteren oldukça güçlü hesaplama teknikleri olduğunu ileri sürmeleridir. Costello ve Osborn’ya (2005) göre, ölçeğe ait gözlem verileri “sürekli veri” niteliğinde sayılmışsa ve “çoklu normallik” özelliğine sahipse faktör analizi yaparken parametrik yöntemler ile çalışılır. Bu görüşlere rağmen veriler eşit aralıklı ölçek tipinde varsayıp test edilmiştir.

Araştırmada elde edilen verilerin değerlendirilmesi R Programlama dili ile SPSS – AMOS paket programı kullanılarak yapılmıştır. Analizde Doğrulayıcı faktör analizi (DFA) ile parametrelerin uygunluğu incelenmiş, değişkenlerle yapısal eşitlik modeli çalışılmıştır.

Anketlerin güvenilirlik analizi, ankette yer alan değişkenlerden yararlanılarak iç tutarlık katsayısı Cronbach alfa değerlerine bakılarak yapılmıştır. Cronbach alfa değeri, ölçme aracında yer alan değişik soruların aynı niteliği ölçerken birbirlerini ne oranda tamamladıklarını ifade etmektedir. Ölçeklerde yer alan alt boyutların olması nedeni ile her boyut için soruların iç tutarlılıkları ayrı incelenmiştir. Ölçeklere dair Cronbach alpha değerleri Tablo 3’deki gibidir. Liebowitz Sosyal Anksiyete Ölçeği verileri incelendiğinde 24 adet kaygı 24 adet kaçınma maddeleri mevcuttur. 24 maddeden gelen veriler arasında çoklu doğrusal bağlantı (yüksek korelasyon) olduğu tespit edilmiştir. Bu nedenle ölçek kaygı ve kaçınma maddeleri toplamaları alınarak iki bağımsız değişkene dönüştürülmüştür. Bu hali ile iki değişkenli olarak oluşan Sosyal Anksiyete değişkeni ele alınmıştır.

Tablo 3: Ölçeklerin Güvenilirlik Analizleri

Çocuk Yetiştirme Tarzları Ölçeği		i	
Alt Boyutları	Cronbach alfa (α)	Alt Boyutları	Cronbach alfa (α)
Anne – Kabul/İlgi/Sevgi	0,931	Üstünlük	0,484
Anne – sıkı denetim/kontrol	0,900	Teşhircilik	0,740
Baba – Kabul/İlgi/Sevgi	0,937	Otorite	0,547
Baba – sıkı denetim/kontrol	0,913	Sömürücülük	0,276
Çocukluk Çağı Travmaları Ölçeği		Hak iddia Etme	0,418
Alt Boyutları	Cronbach alfa (α)	Kendine Yeterlilik	0,169
Cinsel İstismar	0,931	Liebowitz Sosyal Anksiyete Ölçeği	
Duygusal İstismar	0,856	Cronbach alfa (α)	
Duygusal İhmal	0,911	Sosyal Anksiyete	0,885
Fiziksel İstismar	0,838		
Fiziksel İhmal	0,569		
Travma İnkâr Ölçeği	0,755		

Cronbach alfa katsayısının sonucu $0,00 \leq \alpha < 0,40$ ise ölçek güvenilir değildir, $0,40 \leq \alpha < 0,60$ ise ölçek düşük güvenilirliktedir, $0,60 \leq \alpha < 0,80$ ise ölçek oldukça güvenilirdir, $0,80 \leq \alpha < 1$ ise ölçek yüksek derecede güvenilir bir ölçektir olarak kabul edilmektedir. Tablo 3’deki α değerleri gözlemlendiğinde Narsistik kişilik envanteri alt boyutlarında düşük iç tutarlılık katsayılar gözlemlenmiştir. Bu durumun nedeni Narsistik kişilik envanteri ölçeğindeki maddelerin 2’li likert ölçümünde olması ve az sayıda olmasıdır. Ayrıca maddeler arası pozitif yönlü korelasyonlar tespit edilmiştir. Alt boyutlardaki düşük madde sayısı ve 2’li likert tipindeki ölçüm daha büyük örneklemeler ile iç tutarlılıkları sağlanabilmektedir.

Ölçekleri bütün olarak Cronbach Alpha değerleri incelendiğinde Çocuk Yetiştirme Tarzları Ölçeği için $\alpha = 0,771$ Çocukluk Çağı Travmaları Ölçeği için $\alpha = 0,812$ Narsistik Kişilik Envanteri için $\alpha = 0,712$ Böylece ölçeklerin bütün halde oldukça güvenilir olduğu söylenebilmektedir.

Katılımcılardan elde edilen faktör verilerini araştırmak için verilerin Bartlett küresellik testi ile korelasyon matrisinin istatistiki olarak anlamlılığı araştırılmış ve örneklem yeterliliğini araştırmak için Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) testi gerçekleştirilmiştir.

H0 : Korelasyon matrisi birim matristir (Faktör analizine uygun değildir).

H1 : Korelasyon matrisi birim matris değildir.

Eğer $p < 0,05$ ise H0 hipotezi reddedilir, bu durum değişkenler arasında korelasyon olduğu ve verinin faktör analizi için uygun olduğuna karar verileceği anlamına gelmektedir. Ayrıca verilerin çoklu normal dağılımdan geldiği varsayılmıştır (Hair ve ark., 1998).

KMO örneklem yeterliliği ölçütünde hesaplanan değer 0,5'in altında ise zayıf 0,5-0,6 aralığında orta 0,7-0,8 aralığında iyi 0,8-0,9 ise çok iyi 0,9-1 arasında ise mükemmel olarak nitelendirilmektedir.

Tablo 4: Ölçeklere İlişkin Bartlett Testi Anlamlılık KMO Değerleri

Çocuk Yetiştirme Tarzları Ölçeği	Bartlett Testi Anlamlılık	P=0,00
	KMO Değeri	0,925
Çocukluk Çağı Travmaları Ölçeği	Bartlett Testi Anlamlılık	P=0,00
	KMO Değeri	0,890
Narsistik Kişilik Envanteri	Bartlett Testi Anlamlılık	P=0,00
	KMO Değeri	0,748
Liebowitz Sosyal Anksiyete Ölçeği	Bartlett Testi Anlamlılık	P=0,00
	KMO Değeri	0,50

Tablo 4'de ölçeklerin KMO istatistiği 0,70 den büyük ve örneklem yeterliliği için iyi durumda olduğu görülmektedir. Liebowitz Sosyal Anksiyete Ölçeği ise orta seviye olarak kabul edilebilmektedir. Ayrıca Bartlett test anlamlılıkları 0,05'den küçük bulunmuştur ve faktör analizi için uygundur.

3.1.2.1. Doğrulayıcı Faktör Analizleri

Doğrulayıcı faktör analizi göstergelerin beklenen örtük değişkenlere yüklenip yüklenmediğini test etmek için kullanılmaktadır.

3.1.2.1.1. Çocuk Yetiştirme Tarzları Ölçeği

Ölçeğin anne için kabul/ilgi/sevgi ve sıkı denetim/kontrol boyutları bulunmakta ve baba için için kabul/ilgi/sevgi ve sıkı denetim/kontrol boyutları bulunmaktadır. Örtük

değişkenler için doğrulayıcı faktör analizi araştırmasında Uyum kriterleri

$$\chi^2/\square\square = 2,973$$

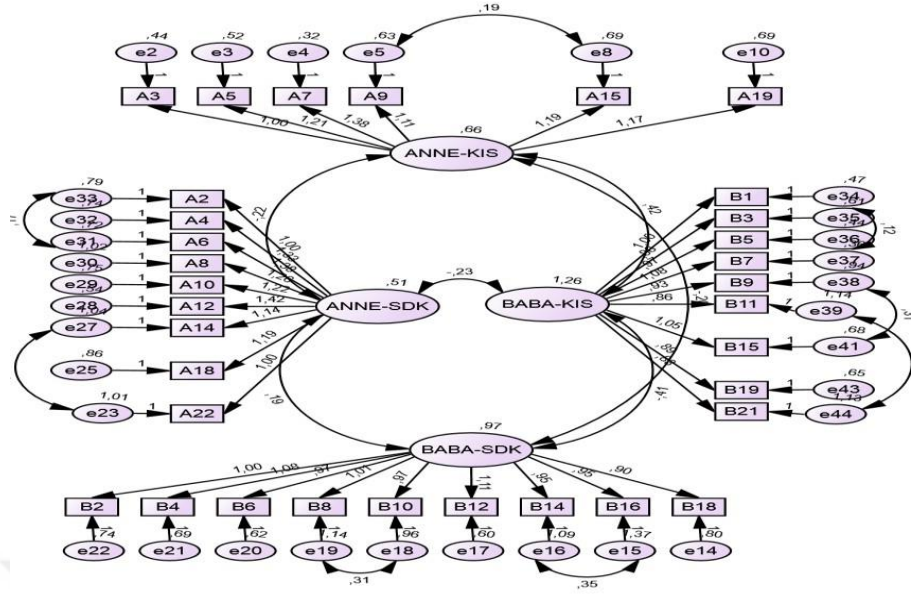
iyi düzey RMSA= 0,79 RMR =0,161 olarak kabul edilebilir düzeydedir fakat AGFI=0,676 GFI=0,707 CFI=0,814 NFI=0,745 ile kötü uyumu göstermektedirler. Bu nedenle AMOS modifikasyon indeksi incelenmiştir. Model uyumu için annem sorularından 11. 13. 17. 21. 16. 20; babam sorularından 13. 17. 21 Maddeleri analizden çıkarılmış ve babam sorularından 1. ve 5. maddelerin hata terimleri, 9. ve 15. maddelerin hata terimleri, 11. ile 21. maddelerin hata terimleri 8. ve 10. maddelerin hata terimleri, 14. ve 16. maddelerin hata terimleri ilişkilendirilmiştir. Bununla birlikte annem kısmından 9. ve 15. maddelerin hata terimleri, 33. ve 31. maddelerin hata terimleri, 27. ve 23. maddelerin hata terimleri ilişkilendirilmiştir.

Çıkarılan maddeler ile açıklayıcı faktör analizi yöntemi ile denetlenmiş olup modelin uyum kriterleri sağlanmaya çalışılmıştır. Deneklerden kaynak ölçek oluşturulmasındaki gibi benzer cevaplar elde edilememesi, farklı maddelerde örneklemden benzer cevapların ortaya çıkmasıyla farklı soru maddelerinden sanki aynı soru sorulmuş gibi yakın korelasyonlu (ilişkili) yanıtların alınması sebebiyledir.

Yeni modelde 01 $\chi^2/\square\square = 2,049$ iyi düzey RMR =0,125 AGFI=0,852

GFI=0,902 NFI=

0,902 CFI= 0,925 VE RMSA= 0,057 olarak kabul edilebilir uyum gözlenmiştir.

Şekil 1: Çocuk Yetiştirme Tarzları Ölçeği Doğrulayıcı Faktör Analizi Diyagramı

**Tablo 5: Çocuk Yetiştirme Tarzları Ölçeği Doğrulayıcı Faktör Analizi
Diyagramına Dair Değerler**

Mad	Path	Faktörler	β_0	β_1	S.E.	C.R.
ANNEM	<---	ANNEKIS	0,773	1		
ANNEM	<---	ANNEKIS	0,806	1,211	0,079	15,2
ANNEM	<---	ANNEKIS	0,893	1,375	0,08	17,2
ANNEM	<---	ANNEKIS	0,75	1,11	0,079	13,9
ANNEM	<---	ANNEKIS	0,757	1,188	0,084	14,1
ANNEM	<---	ANNEKIS	0,754	1,174	0,083	14,1
BABAM	<---	BABASDK	0,705	0,901	0,071	12,6
BABAM	<---	BABASDK	0,624	0,947	0,086	11,0
BABAM	<---	BABASDK	0,67	0,954	0,08	11,1
BABAM	<---	BABASDK	0,816	1,106	0,074	14,1
BABAM	<---	BABASDK	0,698	0,97	0,078	12,5
BABAM	<---	BABASDK	0,681	1,007	0,083	12,1
BABAM	<---	BABASDK	0,772	0,972	0,069	13,9
BABAM	<---	BABASDK	0,788	1,078	0,075	14,3
BABAM	<---	BABASDK	0,754	1		
ANNEM	<---	ANNESDK	0,58	1		
ANNEM	<---	ANNESDK	0,676	1,191	0,127	9,4
ANNEM	<---	ANNESDK	0,625	1,142	0,114	9,9
ANNEM	<---	ANNESDK	0,811	1,422	0,135	10,5
ANNEM	<---	ANNESDK	0,709	1,216	0,125	9,7
ANNEM	<---	ANNESDK	0,666	1,262	0,135	9,3
ANNEM	<---	ANNESDK	0,758	1,384	0,137	10,
ANNEM	<---	ANNESDK	0,741	1,334	0,133	9,9
ANNEM	<---	ANNESDK	0,628	1,004	0,113	8,9
BABAM	<---	BABAKIS	0,854	1		
BABAM	<---	BABAKIS	0,787	0,884	0,051	17,1
BABAM	<---	BABAKIS	0,854	0,972	0,049	19,
BABAM	<---	BABAKIS	0,897	1,079	0,05	21,6
BABAM	<---	BABAKIS	0,732	0,927	0,06	15,4
BABAM	<---	BABAKIS	0,671	0,862	0,063	13,6
BABAM	<---	BABAKIS	0,821	1,054	0,057	18,5
BABAM	<---	BABAKIS	0,777	0,885	0,052	16,9
BABAM	<---	BABAKIS	0,661	0,834	0,062	13,3

β_0 :Standart yol katsayıları β_1 :Standart olmayan yol katsayıları

Ölçeğin geçerlilik durumu incelendiğinde anne kabul/ilgi/sevgi boyutu için AVE=2,34 CR= 0,908 ve sıkı denetim/kontrol boyutu için AVE=1,70 CR= 0,88 baba kabul/ilgi/sevgi boyutu için AVE=2,94 CR= 0,93 ve sıkı denetim/kontrol boyutu için AVE=1,93 CR= 0,89 olarak hesaplanmıştır. Bu değerler ile bileşik güvenirlik (CR) değeri 0,7'den fazla oldukları için başarılı oldukları görülmektedir. Benzeşme geçerliliği ise 0,5'den büyük olması nedeniyle geçerli olduğu görülmektedir.

3.1.2.1.2. Çocukluk Çağı Travmaları Ölçeği

Ölçeğin cinsel istismar, duygusal istismar, duygusal ihmal, fiziksel istismar, fiziksel ihmal ve travma inkâr ölçeği olmak üzere altı alt boyutu bulunmaktadır. Örtük

değişkenler için doğrulayıcı faktör analizi araştırmasında Uyum kriterleri

$$\chi^2/\square\square = 3,184$$

orta düzey RMR =0,066 olarak kabul edilebilir düzeyde fakat RMSA= 0,083 AGFI=0,778 GFI=0,817 CFI=0,877 NFI=0,832 ile kötü uyumu göstermektedirler. Bu nedenle AMOS modifikasyon indeksi incelenmiştir. Model uyumu için 5, 12, 27 maddeleri ölçekten çıkarılmıştır. 21. İle 24 maddeler, 1. ile 6. Maddeler, 3. İle 14.

Maddeler, 13. ile 19. maddeler ilişkilendirilmiştir. Yeni oluşturulan modelde

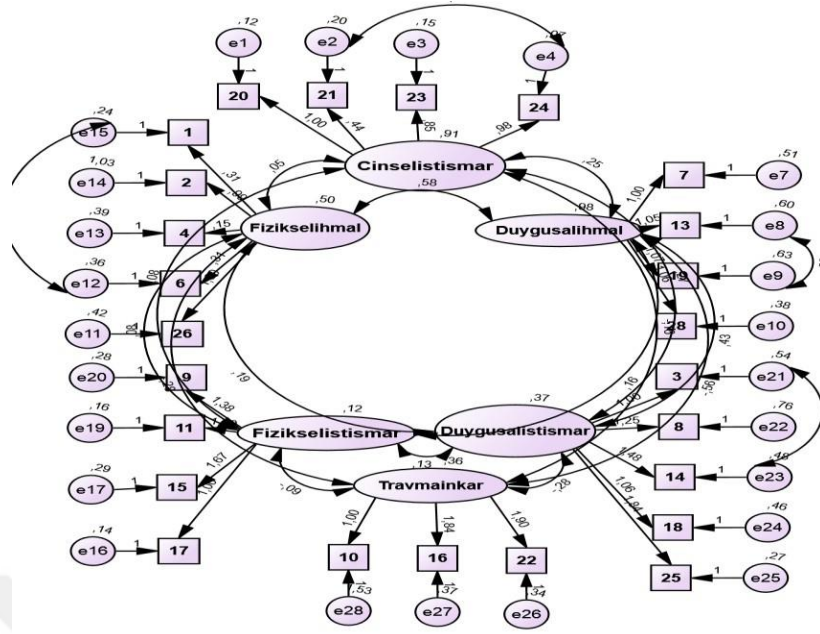
$$\chi^2/\square\square =$$

2,471 RMR =0,058 RMSA= 0,068 AGFI=0,854 GFI=0,90 CFI=0,923 NFI=0,902 olarak uyum kriterleri sağlanmıştır.

Tablo 6: Çocukluk Çağı Travmaları Doğrulatoryı Faktör Analizi Diyagramına Dair Bulgular

Maddele r	Path	Faktörler	β_0	β_1	S.E.	C.R.	P
20	<---	Cinselistismar	0,939	1			
21	<---	Cinselistismar	0,69	0,443	0,029	15,33	<0,001
23	<---	Cinselistismar	0,904	0,852	0,029	29,208	<0,001
24	<---	Cinselistismar	0,96	0,98	0,028	35,106	<0,001
7	<---	Duygusalihmal	0,812	1			
13	<---	Duygusalihmal	0,801	1,045	0,064	16,436	<0,001
19	<---	Duygusalihmal	0,8	1,072	0,065	16,414	<0,001
28	<---	Duygusalihmal	0,862	1,055	0,058	18,317	<0,001
26	<---	Fizikselihmal	0,739	1			
6	<---	Fizikselihmal	0,347	0,315	0,058	5,393	<0,001
4	<---	Fizikselihmal	0,169	0,151	0,057	2,666	0,008
2	<---	Fizikselihmal	0,57	0,994	0,116	8,603	<0,001
1	<---	Fizikselihmal	0,405	0,308	0,049	6,262	<0,001
17	<---	Fizikselistismar	0,688	1			
15	<---	Fizikselistismar	0,735	1,669	0,149	11,214	<0,001
11	<---	Fizikselistismar	0,817	1,599	0,133	12,032	<0,001
9	<---	Fizikselistismar	0,675	1,38	0,132	10,454	<0,001
3	<---	Duygusalistism ar	0,637	1			
8	<---	Duygusalistism ar	0,657	1,253	0,124	10,129	<0,001
14	<---	Duygusalistism ar	0,792	1,483	0,114	12,964	<0,001
18	<---	Duygusalistism ar	0,686	1,06	0,101	10,485	<0,001
25	<---	Duygusalistism ar	0,907	1,836	0,144	12,739	<0,001
22	<---	Travmainkar	0,891	1,901	0,236	8,054	<0,001
16	<---	Travmainkar	0,875	1,842	0,23	8,02	<0,001
10	<---	Travmainkar	0,436	1			

β_0 :Standart yol katsayıları β_1 :Standart olmayan yol katsayıları

Şekil 2: Çocukluk Çağı Travmaları Ölçeği Doğrulayıcı Faktör Analizi Diyagramı

Ölçeğin geçerlilik durumu incelendiğinde cinsel istismar boyutu için AVE=2,39 CR= 0,93; duygusal ihmal için AVE=1,80 CR= 0,89; duygusal istismar boyutu için AVE=1,521 CR= 0,857; fiziksel ihmal boyutu için AVE=0,30 CR= 0,56; fiziksel istismar boyutu için AVE=1,14 CR= 0,82; travma inkar boyutu için AVE=1,02 CR= 0,79 olarak hesaplanmıştır. Bu değerler fiziksel ihmal boyutu hariç bileşik güvenilirlik (CR) değeri 0,7'den fazla oldukları için başarılı oldukları görülmektedir. Benzeşme geçerliliği ise 0,5'den büyük olması nedeniyle geçerli olduğu görülmektedir.

3.1.2.1.3. Narsistik Kişilik Envanteri

Ölçeğin üstünlük, teşhircilik, otorite, sömürücülük, hak iddia etme, kendine yeterlilik olmak üzere altı alt boyutu bulunmaktadır. Örtük değişkenler için doğrulayıcı faktör

analizi araştırmasında Uyum kriterleri $\chi^2/\square\square = 2,157$ iyi düzey RMR =0,013

GFI=0,930

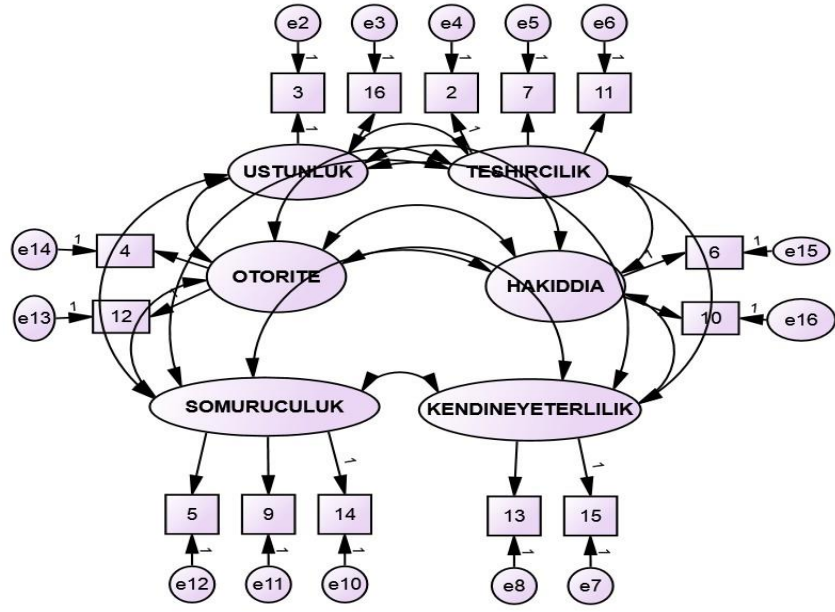
RMSA= 0,060 AGFI=0,893 olarak kabul edilebilir düzeydedir fakat CFI=0,866

NFI=0,784 ile kötü uyumu göstermektedir. Bu nedenle AMOS modifikasyon indeksi incelenmiştir. Model uyumu için 1 ve 8 maddeleri ölçekten çıkarılmıştır. Yeni oluşturulan

modelde $\chi^2/\square\square = 1,856$ RMR =0,009 RMSA= 0,052 AGFI=0,922 GFI=0,954

CFI=0,926

NFI=0,89 olarak uyum kriterleri sağlanmıştır.

Şekil 3: Narsistik Kişilik Envanteri Doğrulatoryı Faktör Analizi Diyagramı

Tablo 7: Narsistik Kişilik Envanteri Doğrulatoryı Faktör Analizi Diyagramına Dair Değerler

Maddele r	Path	Faktörler	β_0	β_1	S.E.	C.R.	P
3	<---	USTUNLUK	0,562	1			
16	<---	USTUNLUK	0,898	1,537	0,261	5,887	<0,001
2	<---	TESHIRCILIK	0,829	1			
7	<---	TESHIRCILIK	0,526	0,499	0,058	8,545	<0,001
11	<---	TESHIRCILIK	0,769	0,987	0,086	11,43	<0,001
15	<---	KENDINEYETERLILIK	0,314	1			
13	<---	KENDINEYETERLILIK	0,458	1,281	0,375	3,415	<0,001
14	<---	SOMURUCULUK	0,258	1			
9	<---	SOMURUCULUK	0,262	0,913	0,309	2,953	0,003
5	<---	SOMURUCULUK	0,498	1,486	0,399	3,728	<0,001
12	<---	OTORITE	0,686	1			
4	<---	OTORITE	0,559	0,988	0,143	6,893	<0,001
6	<---	HAKIDDIA	0,357	1			
10	<---	HAKIDDIA	0,77	1,625	0,669	2,431	0,015

β_0 :Standart yol katsayıları β_1 :Standart olmayan yol katsayıları

Ölçeğin geçerlilik durumu incelendiğinde üstünlük boyutu için AVE=0,6297 CR=0,708;

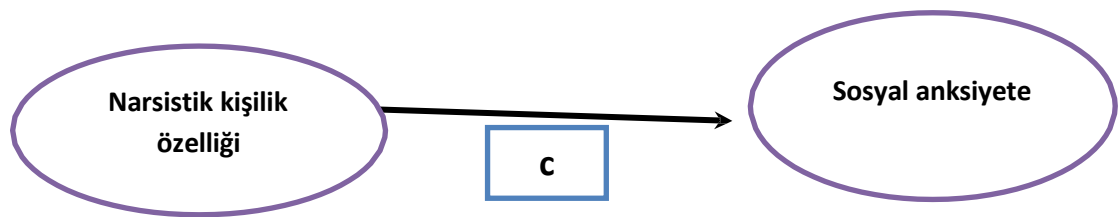
teşhircilik için AVE=0,80 CR= 0,757; kendine yeterlilik boyutu için AVE=0,047 CR=

0,260; sömürücülük boyutu için AVE=0,05 CR= 0,28; otorite boyutu için AVE=0,306 CR= 0,56; hak iddia etme boyutu için AVE=0,259 CR=0,498 olarak hesaplanmıştır. Bu değerlerle üstünlük ve teşhircilik boyutu için iki kritere göre başarılı bir yapı geçerliliğine sahip oldukları görülmektedir. Diğer alt boyutlarda bu durum geçerli değildir. Ölçek maddelerinin modelde az olması ve 1 ve 0'dan oluşan 2'li likert ölçümüne sahip olması yapı başarısını azaltmaktadır. Katılımcı sayısının sayıca artması ile bu durum düzeltilebilir.

Yapısal eşitlik modellemesinde ölçeklerden elde edilen veriler ve faktör yapıları ile bu bölümde:

- 1- Narsistik kişilik özelliği ile sosyal anksiyete bozukluğu arasında anlamlı düzeyde bir ilişki var mıdır?
- 2- Narsistik kişilik özelliği ile sosyal anksiyete arasındaki ilişkide çocukluk çağı travmalarının aracı rolü anlamlı mıdır?
- 3- Narsistik kişilik özelliği ile sosyal anksiyete arasındaki ilişkide anne baba tutumunun aracılığı rolü anlamlı mıdır?

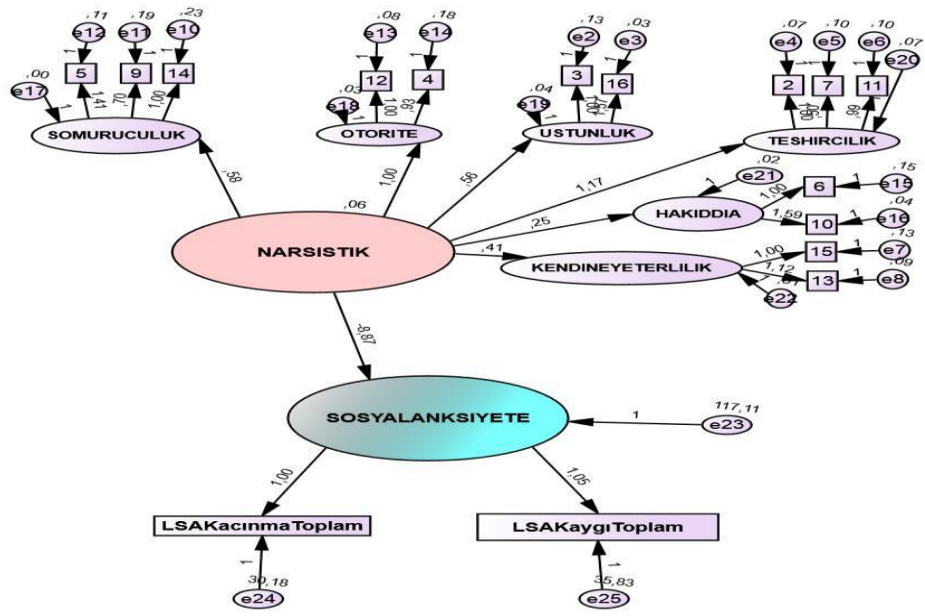
Soruları araştırılacaktır. İlgili hipotezler test edilip modeller SPSS-AMOS programı ile incelenecek ilgili modellerin path diyagramları oluşturulacaktır. Öncelikli olarak narsistik kişilik özelliğinin sosyal anksiyete üzerinde direkt etkisi araştırılacaktır. Şekilde 4'de değişkenlerin arasındaki ilişki gösterilmiş ve ilişki "c" harfi ile betimlenmiştir.

Şekil 4: Narsistik Kişilik Özelliği ile Sosyal Anksiyete Arasındaki İlişkinin Gösterilmesi

Hazırlanan modelin Uyum kriterleri $\chi^2 / \square \square = 1,903$ RMR =0,290 RMSA= 0,200 AGFI= 0,907 GFI=0,934 NFI= 0,905 CFI= 0,903 olarak yeterli seviyede tespit edilmiştir.

İki değişkenin arasındaki ilişkiye ait path diyagramı şekilde görülmektedir.

Şekil 5: Narsistik Kişilik Özelliğinin Toplam Sosyal Anksiyete Üzerindeki Etkisi Path Diyagramı

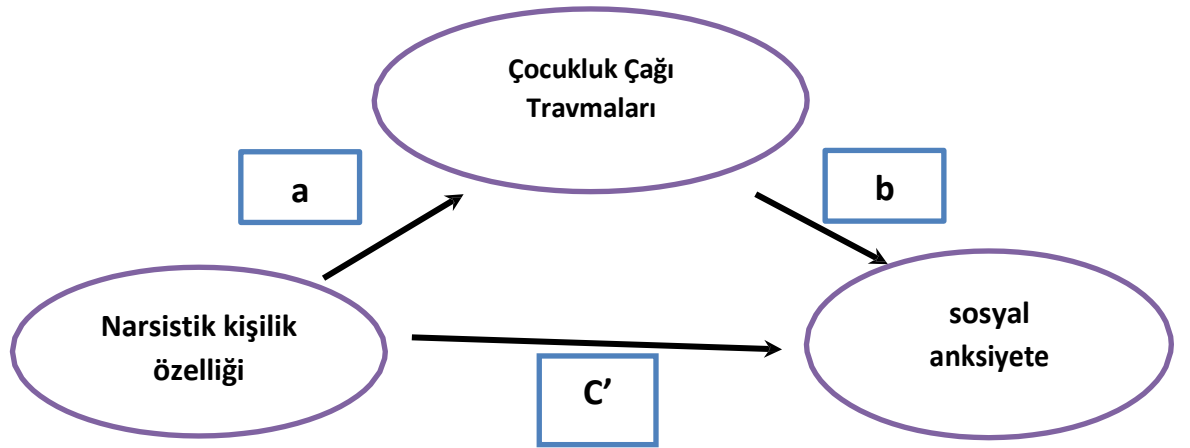
Tablo 8: Narsistik Kişilik Özelliğinin, Sosyal Anksiyete Üzerindeki Etkisinin Bulguları

Uyum kriterlerini sağlamış modelin tespit ettiği parametreler tablodaki gibidir.

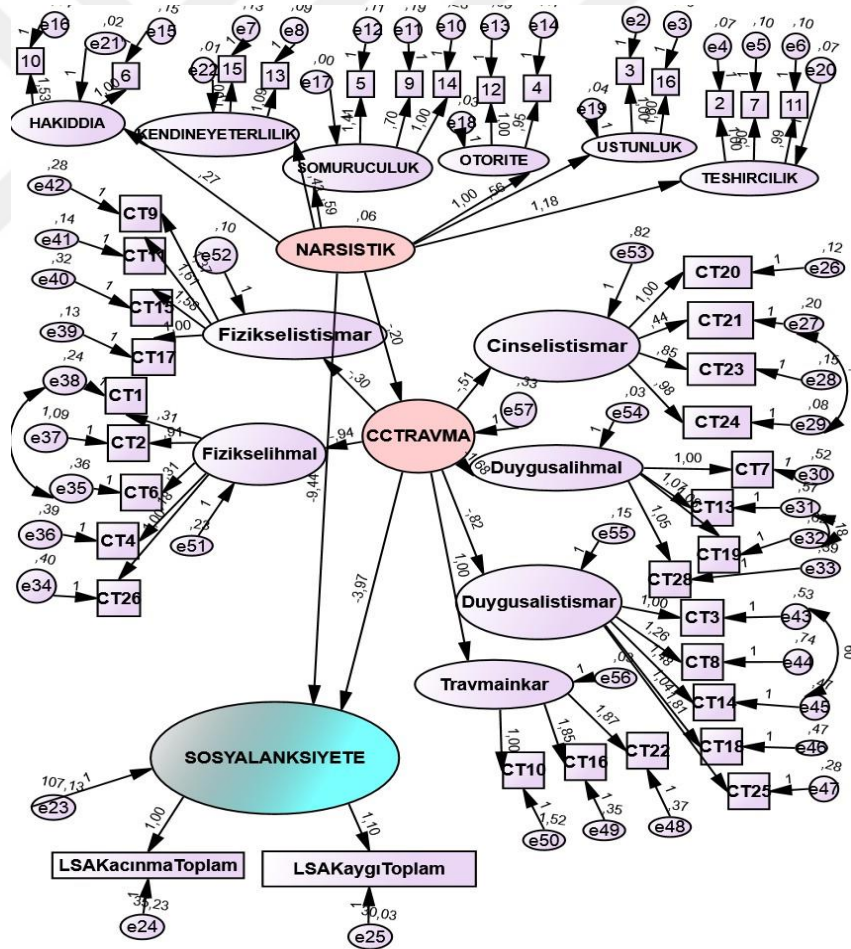
	Sosyal Anksiyete
	β Standart Hata
Narsistik kişilik özelliği	-8,873 (p=0,012). 3,526
R^2	0,036

Narsistik kişilik özelliğinin, sosyal anksiyete üzerinde toplam etkisi istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($\beta=-8,873$; $p<0,001$). Narsistik kişilik özelliği ve sosyal anksiyete arasında negatif bir yol katsayısı elde edilmiştir. Negatif değer olması bize narsistik kişilik örüntüsünün sosyal anksiyeteyi negatif etkilediğini göstermektedir.

Narsistik kişilik özelliği ve sosyal anksiyete arasındaki mevcut ilişkide, çocukluk çağı travmalarının aracılık rolünün araştırıldığı modelin şekilde belirtilen a ve b rolleri araştırılmıştır.

Şekil 5: Narsistik Kişilik Özelliği ve Sosyal Anksiyete Arasındaki Mevcut İlişkide Çocukluk Çağı Travmaları Aracılık Rolünün Gösterimi

Şekil 6: Narsistik Kişilik Özelliği ve Sosyal Anksiyete Üzerindeki Etki de Çocukluk Çağı Travmaları Aracılık Rolü Araştırması

Tablo 9: Narsistik Kişilik Özelliği ve Sosyal Anksiyete Üzerindeki Etkide Çocukluk Çağı Travmaları Aracılık Rolüne Dair Bulgular

	Çocukluk Çağı Travmaları		sosyal anksiyete	
	β	Standart Hata	β	Standart Hata
Narsistik kişilik özelliği (c yolu) $\square \rightarrow \square$			-8,873 (p=0,012). 0,036	3,526
Narsistik kişilik özelliği (a yolu) $\square \rightarrow \square$	-0,197 (p=0,250)	0,172		
Narsistik kişilik özelliği (c' yolu) Çocukluk Çağı Travmaları (b yolu) $\square \rightarrow \square$		0,006	-9,444 (p=0,006) -3,974 (p=0,002) 0,080	3,408 1,282
Dolaylı etki			0,784 (-0,664 - 3,430)	

Tablo 8'deki elde edilen bilgilerle Narsistik Kişilik Özelliği ile Çocukluk Çağı Travmaları arasında negatif bir yol katsayısı, regresyon katsayısı elde edilmiştir ($\beta=-0,197$ p=0,250). Elde edilen bu katsayı bağlantı anlamlı bulunmamıştır (p=0,250>0,05). Narsistik kişilik özelliği ile sosyal anksiyete arasındaki dolaylı etki 0,784 ve %95 güven aralığında -0,664 – 3,430 olarak elde edilmiş ve bu aralık 0 değerini içerdiği için dolaylı etki istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır. Yol analizi neticesinde de elde edilen uyum indekslerinin kabul edilebilir eşik değerler içinde olması modelin veri ile uyumu ve kabul edilebilir

olduğuna işaret etmektedir ($\chi^2 / \square \square = 1,852$ RMR =0,162 RMSA= 0,052

AGFI=0,851
GFI=0,852 NFI= 0,902 CFI= 0,904).

Sonuç olarak hipotezler:

H1:Narsistik kişilik özelliği ile sosyal anksiyete bozukluğu arasında anlamlı düzeyde bir ilişki vardır (Kabul edilmiştir. Bu etki negatif yönlüdür, birbirlerini zıttı etkiler. Narsist kişilerin kaygıları azalıyor.)

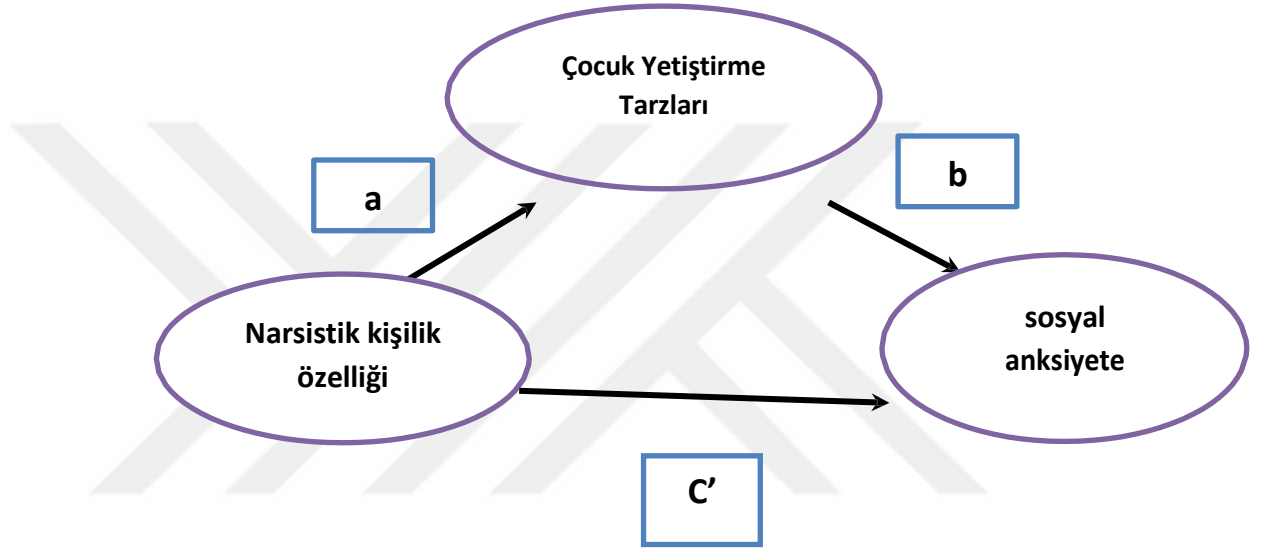
H2: Narsistik kişilik özelliği ile çocukluk çağı travmaları arasında anlamlı düzeyde bir ilişki vardır (Reddedildi p=0,250> 0,05).

H3: Narsistik kişilik özelliği ile sosyal anksiyete arasındaki ilişkide anne baba tutumunun aracılığı rolü anlamlıdır. Çocukluk çağı travmaları, narsistik kişilik bozukluğu ile sosyal anksiyete üzerindeki etkisinde aracılık eder (Reddedildi 0,784 %95(-0,664 - 3,430)

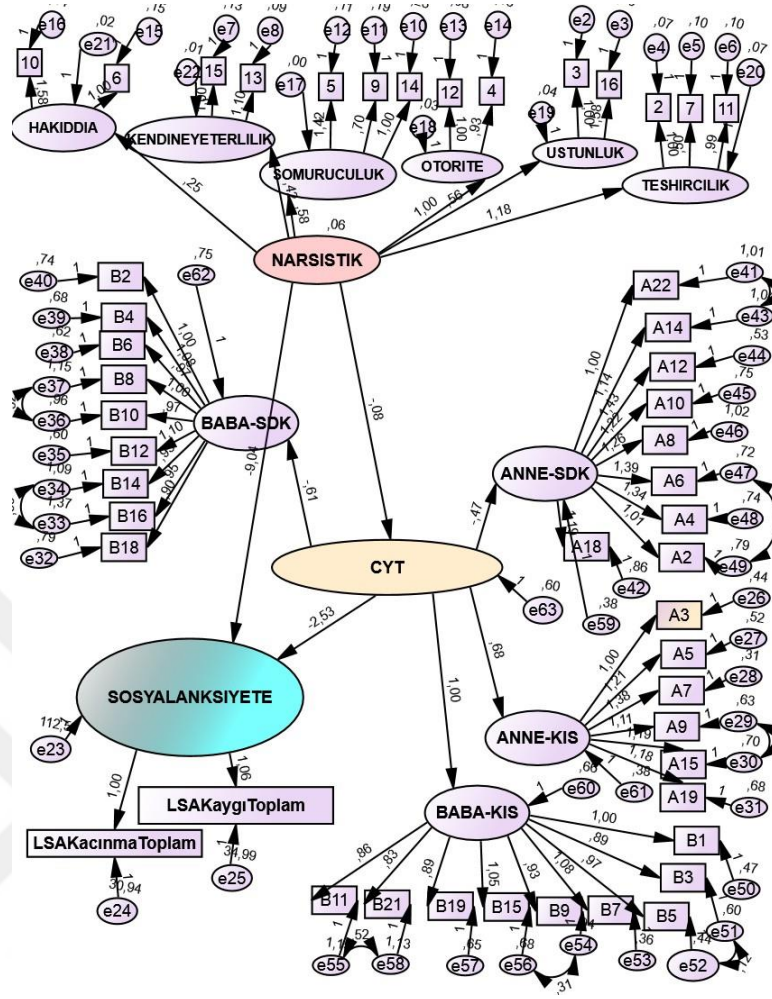
H4: Çocukluk çağı travmaları ile sosyal anksiyete arasındaki ilişkide anlamlı bir ilişki vardır (kabul edildi p=0,002<0,05). Bu etki narsistik kişilik özelliğindeki gibi sosyal anksiyete üzerinde zıt etkidir yani travma yaşayanların anksiyeteleri azalır.Dolaylı etkinin

Sobel testi yerine daha güvenilir yöntem olan Bootstrap yöntemi ile yüzdelik teknikle elde edilmiş güven aralıkları değerlerine bakılarak karar verilmesi gerekmektedir. Analizde bu tekniği kullanarak güven aralığı 0 (sıfır) değerini kapsadığı için anlamlı bulunmamıştır.

Narsistik kişilik özelliği ve sosyal anksiyete arasındaki mevcut ilişkide Çocuk Yetiştirme Tarzlarının aracılık rolünün araştırıldığı modelin şekilde belirtilen a ve b rolleri araştırılmıştır.

Şekil 7: Narsistik Kişilik Özelliği ve Sosyal Anksiyete Üzerindeki Etkide Çocukluk Çağı Travmaları Aracılık Rolünün Gösterimi

Şekil 8: Narsistik kişilik Özelliği ve Sosyal Anksiyete Üzerindeki Etkide Anne-Baba Çocuk Yetiştirme Tekniklerinin Aracılık Rolünün Diyagramı

Tablo 10: Narsistik Kişilik Özelliği ve Sosyal Anksiyete Üzerindeki Etkide Anne-Baba Çocuk Yetiştirme Tekniklerinin Aracılık Rolü Araştırmasına Dair Bulgular

	Çocuk Yetiştirme Teknikleri		Sosyal Anksiyete	
	β	Standart Hata	β	Standart Hata
Narsistik kişilik özelliği (c yolu)			-8,873 (p<0,012).	3,526
R^2			0,036	
Narsistik kişilik özelliği (a yolu)	-0,076 (p=0,774)	0,266		
R^2	0,001			
Narsistik kişilik özelliği (c' yolu)			-9,039 (p=0,009)	3,446
Çocuk Yetiştirme Teknikleri (b yolu)			-2,526 (p=0,019)	1,075
R^2			0,068	
Dolaylı etki			0,193 (-1,436 - 2,666)	

Tablo 10'daki elde edilen bilgilerle Narsistik kişilik özelliği ile Çocuk Yetiştirme Teknikleri arasında negatif bir yol katsayısı, regresyon katsayısı elde edilmiştir ($\beta=-0,197$ $p=0,250$). Elde edilen bu katsayı bağlantı anlamlı bulunmamıştır ($p=0,774 > 0,05$). Narsistik kişilik özelliği ile sosyal anksiyete arasındaki dolaylı etki 0,193 ve %95 güven aralığında -1,436 -2,666 olarak elde edilmiştir. Dolaylı etkinin Sobel testi yerine daha güvenilir yöntem olan Bootstrap yöntemi ile yüzdelik teknikle elde edilmiş güven aralıkları değerlerine bakılarak karar verilmesi gerekmektedir. Analizimizde bu tekniği kullanarak güven aralığı 0 (sıfır) değerini kapsadığı için istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır (Sait Gürbüz 2021). Yol analizi neticesinde de elde edilen uyum indekslerinin kabul edilebilir eşik değerler içinde olması modelin veri ile uyumu ve kabul

edilebilir olduğuna işaret etmektedir ($\chi^2 / \square \square = 1,629$ RMR =0,213

RMSA= 0,044

AGFI= 0,848 GFI=0,852 NFI= 0,902 CFI= 0,912).

Sonuç olarak hipotezler:

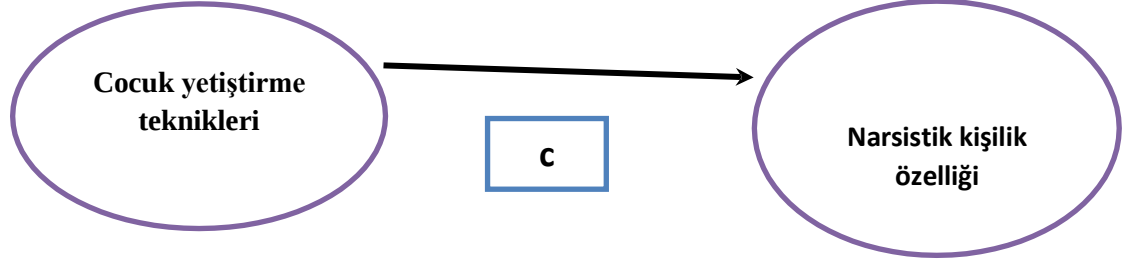
H1: Narsistik kişilik özelliği ile anne baba tutumu üzerinde etkisi vardır (Reddedildi - $\beta =0,076$ ($p=0,774>0,05$) Narsistik kişilik özellikleri anne baba tutumundan etkilenmemektedir.

H3: Anne Baba tutumunun sosyal anksiyete arasında ilişkisi vardır.(kabul edildi $\beta =-2,526$ $p=0,019<0,05$) Bu etki narsistik kişilik özelliğindeki gibi sosyal anksiyete üzerinde zıt etkidir yani anne baba tutumunun sağlıklı olduğu kişilerde kaygı seviyesi azalmaktadır.

H4: Anne baba tutumu, narsistik kişilik özellikleri ile sosyal anksiyete üzerindeki etkisinde aracılık eder Reddedildi $\beta=0,784$ %95 (-0,664 - 3,430) 0 değeri güven aralığı içerisinde bu nedenle katsayı ve ilişkisi istatistiksel olarak anlamlı değildir.

Ayrıca Ek'tir.

H1: Anne baba tutumu ile narsistik kişilik özelliği arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?

Şekil 9: Anne Baba Tutumu ile Narsistik Kişilik Özelliği Arasındaki İlişkinin Gösterimi

Şekil 10: Narsistik Kişilik Özelliğinin Toplam Sosyal Anksiyete Üzerindeki Etkisinin Diyagramı

Tablo 11: Narsistik Kişilik Özelliğinin Toplam Sosyal Anksiyete Üzerindeki Etkisine Dair Bulgular

	Narsistik kişilik özelliği	
	β	Standart Hata
Çocuk yetiştirme teknikleri	-0,07 (p=0,776).	0,25
		0,001

Çocuk yetiştirme teknikleri, Narsistik kişilik özelliği üzerinde toplam etkisi istatistiksel olarak anlamsız bulunmuştur ($\beta=-0,07$; $p<0,001$). Yol analizi neticesinde de elde edilen uyum indekslerinin kabul edilebilir eşik değerler içinde olması modelin veri ile uyumu

ve kabul edilebilir olduğuna işaret etmektedir ($\chi^2 / \square \square = 1,646$ RMR

=0,0,97 RMSA=

0,045 AGFI= 0,855 GFI=0,862 NFI= 0,902 CFI= 0,913).

BÖLÜM 4: TARTIŞMA

Bu bölümde bulgular literatür ile birlikte incelenecektir.

4.1. Narsistik Kişilik Özelliğinin Sosyal Anksiyete Üzerindeki Etkisinin İncelenmesi

Çalışmada; “Narsistik kişilik özelliği ile sosyal anksiyete bozukluğu arasında anlamlı düzeyde bir ilişki vardır” hipotezinin araştırılması sonucunda negatif yönlü bir anlam bulunmuştur. Narsistik kişilik özelliği taşıyan bireylerin sosyal kaygılarının azaldığı bulgular arasındadır.

Sosyal anksiyete ve narsisizm arasındaki ilişkiye yönelik yapılan pek çok araştırma söz konusudur. Narsisizm kişilik özelliğine sahip bireyler yakın ilişkiler kurmaktan çekinirler. Narsistik bireyler kendini bir diğerinden daha üstün ve eşsiz bulurlar. Dolayısı ile kurdukları ilişkide yaşayacakları olumsuz duygular (utanç, üzüntü, küçük düşme gibi) acı vereceğinden yakın ilişkilerden kaçınırlar (Campbell ve ark., 2002; Morf ve Rhodewalt, 2001; Özdemir, 2017). Benliklerinin grandiyöz yanını güç, kendine duyulan sevgi ve benzeri ile güvence altına alırken, geri bildirimlere karşı kendilerini savunuyor olmak kendilerini dışarıya karşı savunmanın bir diğer yoludur (Özdemir, 2017). Yapılan bir araştırmada narsistik özellik taşıyan bireylerin reddedilme kaygısı taşıdığına dair bulgulara rastlanmıştır (Finzi-Dotton ve ark., 2011; Özdemir, 2017). Farklı bir araştırmada ise narsisizmin kırılgan boyutunu taşıyan bireylerin reddedilme konusunda çok daha hassas oldukları ve yüksek tepkiler gösterdikleri bulunmuştur. Aynı araştırmada kırılgan narsisizm özelliği taşıyan bireylerin girdikleri ilişkilerde çok daha yoğun stres hissettikleri görülmüştür. Ayrılık ile başa çıkmakta zorlanırlar, çünkü reddedilme kaygısı yoğun bir stresi beraberinde getirir (Besser ve Priel, 2009; Özdemir, 2017). Diğer araştırmalar, narsistik kişilik özelliğine sahip bireylerin düşük özsaygıya sahip olduğunu ve reddedilmeye eğilimli olduğunu göstermektedir (Besser ve Priel, 2009; Besser ve Priel, 2010).

Kırılgan narsistlerin reddedilme kaygısını yaşadıklarında bedenlerinde birtakım belirtiler (kalp ritminin artması, beyinin sosyal acı bölgesinin aktif olması gibi) gösterdikleri görülmüştür (Cascio ve ark., 2015; Özdemir, 2017; Sommer ve ark., 2009). Yaptığımız çalışmanın sonucunda bulunan narsisizm ile sosyal anksiyete arasında negatif yönde bir

anlam bulunması bu doğrultuda literatürle örtüşmektedir. Narsisizm kişilik boyutuna sahip bireyler onay almak isterler dolayısı ile kaygıları da aynı doğrultuda azalır. Özdemir (2017) yaptığı araştırma doğrultusunda, narsisizmin kendine yeterlilik boyutu ile reddedilme duyarlılığı arasında anlamlı bir fark bulmuştur. Dolayısı ile narsist bireyler onay alma ihtiyacına daha sıklıkla ihtiyaç duyar bununla birlikte dünyanın güvenli yer olduğu inançlarını pekiştirirler (akt. Kocakula, 2012; Özdemir, 2017). Tekneci (2020)'nin yaptığı araştırmaya göre kırılğan narsisizm düzeyi arttıkça onay alma ihtiyacı da doğru oranda artmaktadır. Kohut (2012)'a göre bebeklerin büyürken bakım verenleri tarafından yeteri kadar aynalanmamaları sebebiyle çocuk benliğin parçalama kaygısını yaşar ve bu kaygısını yetişkinlikte de sürdürür. Birey ihtiyacını yetişkinlikte onay alarak gidermeye çalışır ve ego bütünlüğünün bozulmasını engeller. Literatürde kırılğan narsisizm yoğun utanç, boşluk ve çaresizlik duygusu, depresyon, kaygı bozuklukları ve somatizasyon ile yakından ilişkili bulunurken; büyüklenmeci narsisizmin depresyon, kaygı bozuklukları ve psikolojik stres ile negatif ilişkili bulunması dikkat çekicidir (Rathvon ve Holmstrom, 1996). Gabbard (1989), narsist kişilik özelliklerine sahip bireylerin kayıtsız ve endişeli narsistler olarak ikiye ayrıldığını belirtmektedir. Kaygılı narsistlerin ilgi odağı olmaktan şiddetle kaçınmaları, kendilerinden çok başkalarıyla meşgul olmaları dikkat çekicidir. Endişeli narsist bireyler, başkalarının tepkilerine karşı çok hassastır. Gabbard (1989) bu durumu “sessiz büyüklenmecilik” olarak tanımlamıştır. Endişeli narsistlerde görülen sessiz kibir, onların eleştiriye karşı çok hassas olduklarını ve her konuşmada kendileri hakkında olumsuz açıklamalar yapmaya çalıştıklarını gösterir. Başkaları tarafından değer verildiğini hisseden endişeli bir narsist, kolayca gücenir ve genellikle kaçınmacı davranışlar sergiler.

Dickinson ve Pincus (2003), büyüklenmeci ve kırılğan narsistik kişilikleri olan bireylerin kişilerarası ilişkilerde baskıcı ve oldukça müdahaleci bir tarza sahip olma eğiliminde olduğunu bulmuşlardır. Narsisizmin her iki boyutunda da büyüklenmeci beklentiler olsa da narsistik kişiliğe sahip bireylerin büyüklenmeci fantezilerini inkar etme eğiliminde olmaları dikkat çekicidir. Narsistik ihtiyaçlarını karşılayamadıktan sonra çaresizlik yaşayan kırılğan narsistlerin, öfke patlamaları yaşayabileceği ve yoğun bir mahcubiyet yaşayabileceği görülmüştür. Hayal kırıklığına uğramaktan veya reddedilmekten korkan karamsar kişiliklere sahip bireylerin bu nedenle sosyal etkileşimlerden kaçındıkları söylenir. Duyarlı, örtük ve aşırı duyarlı otizm görünümüne

sahip bireylerin kaygı düzeylerinin yüksek, utanç, boşluk ve yetersizlik duygularının yoğun olduğu, olumsuzluğa, eleştiriye ya da başarısızlığa açık, sosyal olarak içe dönük ve utangaç oldukları görülmüştür (Wink, 1991; Dickinson ve Pincus, 2003; Bora vd., 2019).

4.2. Narsisizm Kişilik Özelliği ile Anne Baba Tutumu Arasındaki İlişkinin İncelenmesi

Yaptığımız çalışmada narsistik kişilik örüntüsünün anne baba tutumu ile arasında anlamlı bir fark görülmemiştir. Literatür araştırıldığında bu konuda sınırlı sayıda araştırma bulunmaktadır. Bu araştırmalar doğrultusunda yapılan bu araştırmanın bulgusu ile literatürde bulunanlar arasında paralellik görülmemiştir.

Anne ve babanın narsisizm üzerine etkileri birçok araştırmacının merak konusu olmuştur (Atay, 2010). Kohut, narsistik kişilik bozukluğunun oluşabileceği nedenler üzerinde dururken annenin değişkenlik gösteren davranışları üzerinde durmuş aynı zamanda narsistik kişilik bozukluğa sahip bireylerin bir diğer ortak özelliğinin “soğuk ama üstü örtülü şiddetli saldırganlık” gösteren ebeveyne sahip olduğunu belirtmiştir. Büyürken sevilme ve var olma arzuları ile nefret duygularına karşı geliştirdikleri hayatta kalma mekanizması fiziksel çekicilikleri yahut başkaları tarafından beğenilecek ya da haset duyulacak özelliklerini kullandıkları görülmüştür. Annenin kendi ihtiyaçları için çocuğu nesneleştiriyor olması, çocuğun gelişiminin akışını değiştirdiği, bireyin yaş aldıkça buna bağlı büyüklük ve güç üzerine karakterinin şekillendiği görülmüştür (Atay, 2010; Kernberg, 1999, s. 205). Ebeveyn tutumlarının ve anne-çocuk etkileşimlerine ek olarak genetik faktörlerin narsistik kişilik bozukluğunun başlangıcını güçlü bir şekilde etkileyebileceği görülmüştür (Jang, Levisley, Vernon ve Jackson, 1996). Yine Kohut (1971)’a göre, bebek doğduğu andan itibaren bakım vereninden ihtiyaçlarının karşılanmasını ister. Karşılanmadığı zaman bebek kaygılanır ve dikkat çekmeye çalışır. Bu çabalar sonucu bebek kendini zayıf hissedebilir, büyüğü dönemlerde beraberinde başarısızlık düşüncesi de eşlik edebilir. Erikson (1968)’un psikososyal gelişim aşamalarını incelendiğinde; çocuğun kendine güveni ve özerkliği gelişmediğinde, ebeveyne karşı güvensizlik ve utangaçlık geliştirdiği gözlenmiştir. Ebeveynin başarıları teşvik etmek için kullandığı suçlu davranışın, kendiliğinden elde edilemeyen özerkliği, gerçekte var olmayan abartılı bir benlik duygusuyla karıştırmasına sebebiyet vermektedir.

Ozan ve arkadaşları (2008), ebeveyn-çocuk ilişkisine dikkat çekmiştir. Çocuğa olumlu bir şekilde yaklaşmak, onlara değer verildiğini, önemli olduğunu ve sevildiğini hissettirir. Çocuk reddedildiğinde ya da ihmal edildiğinde kendini yetersiz ve değersiz görür, iç dünyasına yönelir. Patolojik bencilliği normal bencillikten ayırt etmede kilit unsur olarak kabul edilen duygu düzenleme becerilerinin gelişiminin, annenin kendi duygu düzenleme becerileri yoluyla çocuğa geçtiği ve çocuğun öğrendiği görülmektedir. Çocukların pozitif anlamda ve sağlıklı kendi kendine öğrenmeleri için önemli olan duygusal bağdır (Fonagy, Gegely, Jurist ve Target, 2004). Young ve arkadaşları (2003), narsistik kişilik bozukluğu olan bireylerin yalnız ve izole bir çocukluk geçirdiklerini ancak belirli standartları karşılama konusunda uygun ve gerçekçi sınırların olmadığı bir ortamda büyüdüklerini öne sürmüştür. Narsistik kişilik bozukluğunun; yalnızlık, güvensizlik ve utanç duygularını barındıran “incinmiş çocuk moda” dayandığına inanılıyor. Sadece başarı için yetiştirilmenin duygusal yoksunluğu, koşullu sevgi ve koşullu ilginin bireydeki narsisizmin duyarlı yönünün ana kaynakları olduğu gözlemlenmiştir. İnsanlar acı verici duygulardan veya deneyimlerden kaçınmak ve hepsiyle savaşmak için koruyucu bir yaklaşım benimser. Romantik ilişkilerde insanlardan kaçınma ya da kaçınmacı davranışlar sergileyip sadece onları isteyenleri cezbetme, zorba olma, yaramazlık ve kibirli olma gibi davranışların ve suça yönelik ayrımcı uygulamaların olduğu söylenmiştir. Ayrıca insanlar, anne ve babalarına karşı duygusal bağıllık, koşulsuz sevgi, şefkat ve empatiden yoksun oldukları için çocukluklarında gösterilen sevgiyi yaşayan bireyler olurlar. Benzer deneyimlerle yetiştirilenler arasında, narsistik kişilik bozukluğu ile ilişkili şema ve duygudurum türleri de yetişkinlikte önemli ölçüde ortaya çıkmıştır (Young ve ark., 2003). İzolasyon gibi şemaları içeren çocukluk yaşamıyla yakından ilgilidir. Sınır koymayan ebeveynlerin çocuklarını şımartabileceği ve aşırı hoşgörü gösterebileceği öne sürülmüştür. Çocuğun büyürken maddesel ihtiyaçlarının karşılandığı fakat duygusal ihtiyaçlarının karşılanmadığı vurgulanır. Çocuk istediği şeyleri yapmakta özgürdür çünkü kendini eşsiz ve haklı hisseder. Çocuğunun sınırlarını aşan bir tutum sergileyen ebeveynler, yetersiz bir öz kontrol planının oluşmasına yol açar (Young, Klosko ve Weishaar, 2003).

Ebeveyn tutumları, hoşgörü ve aşırı agresif veya soğuk/katı ebeveynlik tarzlarını vurgulama eğilimindedir (Horton ve ark., 2006). Young ve arkadaşları (2003); çocukluk narsisizminin köklerine, yalnızlık ve duygusal izolasyona, yetersiz sınırlara,

çevrelerindekilerin liderlik tarihine ve koşullu rızaya odaklanmıştır. Neredeyse narsistik örüntülere sahip pek çok birey, yalnız ve izole çocuklar olarak yetiştirilmiştir. Ancak bakım veren çocuğa ilgiyle yaklaşıp da çocuğa bakmanın gerçekliği ve yakınlığı empati ve anlayıştan uzak algılanır. Çocuk, ebeveyni tarafından sevildiğini ve saygı duyulduğunu, duygularının ve ihtiyaçlarının karşılandığını bilmeden ebeveynin çıkarları doğrultusunda çocuğa rehberlik ettiğini hissetmez. Ancak belirli kurallara ve çerçeveye uyarlarsa ebeveynlerinin onayını alabilirler ve uymazlarsa göz ardı edilir veya değersizleştirilirler. Şema terapi kuramında narsistik patolojinin kaynağına ilişkin varsayımlardan biri de erken dönem istismardır. Bu, narsist bireylerin erken evrelerde ebeveynlerinden fiziksel, cinsel ya da duygusal istismar yaşayabileceğini vurgular. Aynı zamanda, ebeveynlerinin ideallerini ve beklentilerini karşılayan bireyler, ebeveynlerinin ihtiyaçlarını karşılamakta zorlanırlar. Ebeveynlerinden ilgi ve sevgi gördüklerine inanan narsist bireyler genellikle gerçek ilgi ve şefkatten yoksundurlar. Ebeveynleri ile iletişime geçilemeyen ve dokunsal ihtiyaçları karşılanmayan bireylerin empati becerisi zayıftır. Duygusal açıdan dezavantajlı narsist bireyler bunu hafife alırlar ancak koşulsuz sevgi ihtiyaçlarını tatmin edemezler. Eleştirilmek istemiyorsanız, iyi bir performans sergilemek için çok çaba harcarsınız. Koşullu kabul nedeniyle, benlik saygısı başkalarına bağımlı olarak gelişir. Şartlı kabul; suçlama/utanç, yüksek standartlar ve onay bekleyen planlarla yakından ilişkilidir (Young, Klosko ve Weishaar, 2003).

Anne baba tutum ve davranışları, çocuğun kimliğini ve kişilik gelişimini şekillendiren en önemli ve önemli faktörlerden biridir (Akar, 2015). Million (1981) ebeveynlerin çocuklarına karşı aşırı hayranlığının ve bu hayranlık sonucunda çocuğu aşırı şımartmasının narsisizmle sonuçlanabileceğini belirtmektedir. Cramer (2011) boylamsal bir çalışmada, üç yaşındaki çocukların ebeveynlerinin tutumlarını dikkate alarak ve narsist doğayı vurgulayarak bu kişileri 23 yaşında yeniden incelemiştir. Araştırma sonuçlarında narsistik eğilime sahip katılımcıların anneyi yüksek düzeyde otoriter/kayıtsız ve düşük düzeyde demokratik bir ebeveyn olarak değerlendirdiği ve mevcut gözlemlerle bunun narsistik özellikleri yordadığı görülmüştür. Aşırı saldırganlığı ve ebeveynliği kontrol eden değişkenlerin narsistik kişilik özellikleri ile ilişkili olduğu gözlemlenmiştir (Segrin, Wosidlo, Givertz ve Montgomery, 2013). Cramer (2015) tarafından yapılan başka bir çalışmada kırılmalı narsisizm kavramının annelik otoriterliği ile pozitif ilişkili olduğu; annenin algılanan duyarlı/açıklayıcı tutumu ile olumsuz bir

ilişki olduğu görülmüştür. Ayrıca, büyük narsisizm kavramı, babanın otoriter tutumuyla olumlu yönde ilişkilidir; babanın algılanan duyarlı/müşahakâr tutumu ile olumsuz bir ilişki bulunmuştur. Wetzel ve Robins (2016) yaptıkları çalışmada, 12 yaşına kadar ebeveynlerinden zorbalık deneyimleyen kişilerin, 14 yaşına kadar narsisizmin “sömürücü” boyutlarına ilişkin olumlu görüşe sahip olduklarını bulmuşlardır. Huxley ve Bizumic (2017) tarafından yapılan bir çalışmada, ebeveyn sıcaklığının ve onaylanmamasının tahmin edilebilir narsisizmde olduğuna inanılmaktadır. Kırılgan narsisizm, aşırı korumacılık, reddedilme ve soğukluk boyutlarıyla pozitif olarak ilişkilendirilmiştir.

Bütün bu çalışmalar doğrultusunda yapılan araştırmanın bulguları ile alan çalışmalarının bulguları arasında tutarlı bir sonuç görülmemiştir.

4.3. Çocukluk Çağı Travmalarının Sosyal Anksiyete Üzerindeki Etkisinin İncelenmesi

Yapılan araştırmada çocukluk çağı travmaları ile sosyal anksiyete arasındaki ilişkide anlamlı bir fark bulunmuştur bu fark negatif yönlüdür. Bu durum travma yaşayan bireylerin kaygı seviyesinin azaldığı anlamına gelmektedir. Çıkan bulgu iki anlamda incelenebilir.

Sosyal anksiyete üzerinde etkili olan önemli faktörlerden biri çocukluk çağı travmaları olarak görülmektedir. Tivriz (2020), üniversite öğrencilerinde çocukluk çağı travmasının sosyal kaygı üzerindeki etkisini incelemiştir. Fiziksel, duygusal ve cinsel istismar, sosyal kaygının önemli bir yordayıcısıdır ve kişilerin yaşam bütünlüğünde etkilerinin olduğu görülmüştür.

Yapılan araştırmalarda kendisinde sosyal anksiyete bozukluğu olan bireylerin, çocukluklarında yaşanan durumların etkili olduğu ve çocukluk dönemlerinde de sosyal fobiye sahip oldukları ifade edilmektedir (Mancini, 1996; İzgiç, 2000). Öztürk (2005)’ün 8-16 yaş arası çocuk ve ergenlerle yaptığı araştırmaya göre, sosyal anksiyete düzeyi yüksek olan ebeveynlerin çocuklarında kaçınma, depresyon ve düşmanlık puanlarının daha yüksek olduğu bulunmuştur. İzgiç (2000) yaptığı bir araştırmada; sosyal anksiyetesi olan kişilerin ailelerinin, sosyal anksiyetesi olmayan kişilerin ailelerine göre, ailelerinde daha fazla ruhsal bozukluğa sahip olduğunu bulmuştur. Sosyal anksiyete bozukluğunun

psikososyal çalışmaları incelendiğinde, anksiyete bozukluğu olan çocukların kendilerini bir kişi ve bir deha olarak olumsuz algıladıkları ve bu nedenle duygu durumlarında kafa karışıklığı yaşadıkları bulunmuştur. Ayrıca anksiyete bozukluğu olan çocukların ailelerinin, çocuklarını bağımsız olmaya teşvik eden bir durumlarının olmadığı görülmüştür. Lieb (2000), 14-17 yaşlarındaki ergenler ve aileleri arasındaki ebeveynlik stillerini incelemiştir. Bu çalışmanın ışığında ebeveynlik tarzı ile sosyal anksiyete arasında bir ilişki bulmuştur. Bu formlar aşırı korumacı veya küçümseyicidir.

Psikososyal gelişim çocukların ve gençlerin gelişimleri üzerinde oldukça etkilidir ve sosyal ilişkileri de kişisel gelişimlerini şekillendirmek için önemlidir. Anne-baba iletişimi iyi olan ve ihtiyaçları yeterince karşılanan çocukların sosyal kaygı düzeylerinin daha düşük olduğu görülmüştür. Aşırı ebeveyn koruması veya reddinin, çocuklarda artan sosyal anksiyete bozukluğu oranları ile önemli ölçüde ilişkili olduğu gösterilmiştir. Yüksek sosyal kaygı taşıyan gruptaki ergenlerin, ebeveynlerini sosyal olarak diğerlerinden daha izole, başkalarının görüşleriyle daha fazla endişeli ve sosyal olarak daha az aktif olarak değerlendirdiklerini göstermiştir (Caster vd., 1999; Kaya vd., 2012). Anksiyete bozukluğu belirtileri olan çocukların olumsuz benlik algılarına sahip oldukları, düşük bilişsel ve fiziksel özellikler sergiledikleri ve kendi içlerinde kuruntular yaşadıkları gözlemlenmiştir. Sosyal anksiyete bozukluğu olan kişilerin, ebeveynleri tarafından küçük düşürüldükleri ve buna bağlı olarak ebeveynlerin yetersizliklerini, utanmalarını, streslerini çocuklarına yansıttıkları iddia edilmektedir (Eroğlu ve Odacı, 2019, Teke ve ark., 2020). Dolayısı ile araştırma bulgusu ile literatür birbirini desteklememektedir.

4.4. Narsistik Kişilik Özelliği ile Çocukluk Çağı Travmaları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi

Araştırmada narsistik kişilik özelliği ile çocukluk çağı travmaları arasında anlamlı bir fark görülmemiştir. Literatür incelendiğinde narsistik kişilik özelliğinin çocukluk çağı travmaları ile oldukça ilişkili olduğu görülmüştür. Bu anlamda literatür ile araştırma sonucu ortaya çıkan bulgular birbirini desteklememektedir.

Travma kişide ruh beden bütünlüğünü tehdit edecek bir olgu olarak ele alınır. Özellikle çocukluk çağı travmalarından psikolojik travma, cinsel istismar ve duygusal ihmal sıklıkla atıfın yapıldığı konular arasındadır. Travmanın nesilden nesile geçiyor olması da

bu döngüyü sürdürür (Erdoğan ve ark., 2018). Travmatik deneyimle birlikte bireyin kendisini ve dünyayı güvenli ya da güvensiz bir yer olarak görme inançları şekillenir (Derin ve ark., 2020).

Narsistik kişilik bozukluğu ise psikoloji tarihinde kökü en eskilere dayanan literatürlerden birine sahiptir. Narsisizm, kırılgan narsisizm ve büyüklenmeci narsisizm alt boyutlarında ele alınır. Grandiyöz narsisizm de yüksek özgüvenli yapı, dışa dönüklük, agresif hal görülürken kırılgan narsisizmde ise yetersizlik düşüncesi, benlik saygısında eksiklik, içe dönük hal görülmektedir (Miller & Campbell, 2011).

Literatürde çocukluk çağı travmalarından duygusal ihmale uğrayan çocukların narsistik yapı geliştirdiği görülmektedir (Erdoğan ve ark., 2018). Travmatik deneyimler ve doğru olmayan ebeveyn tutumları beraberinde narsistik savunmanın gelişmesine ve kişilik bozukluklarının oluşumuna etki etmektedir. Narsistik savunmalar travmatik süreçlerle başa çıkmak için ortaya çıkan davranışlar gibi de değerlendirilebilir (Öztürk, 2020a).

Kendi gelişiminde çocukluk çağı travmaları yaşayan ilerleyen yaşantılarında narsistik kişilik özelliklerine sahip olan anne babaların, çocuklarına karşı daha ihmalkâr oldukları görülmüştür (Derin ve ark., 2020). Bebek büyürken duygusal ve fiziksel ihtiyaçlarının yeterli ve tutarlı düzeyde karşılanmıyor olması narsisizmin ortaya çıkmasının sebeplerinden biridir (Bachar ve ark., 2015; Miller ve Campbell, 2011). Kohut (1971)'a göre narsistik kişilik boyutu olan bireyler yaşamlarının anlamsızlığından yakınırırlar, ruhsal boşluk yaşarlar, benliklikleri tutarsızlıklarla doludur. Kohut (1971), bireyin hayatının ilk başlarında olan erken döneminde bakım verenleri ile yaşayamadıkları sıcak ve empati dolu bir ilişkinin ve bakım verenin tutarsız ya da yanlış tavırlarının narsisizmin oluşmasındaki faktörler olarak tanımlar. Literatürde narsisizm ve çocukluk çağı travmaları üzerine pek çok araştırma bulunmaktadır. Yapılan araştırmada çıkan bulgular ile literatür paralellik göstermemektedir.

4.5. Anne Baba Tutumunun Narsisizm Kişilik Özelliği ile Sosyal Anksiyete Üzerindeki Etkisinin Araştırılması

Yapılan araştırmada narsistik kişilik özelliği ile sosyal anksiyete arasındaki ilişkide anne baba tutumunun aracılığı rolü arasında anlamlı bir fark bulunamamıştır. Literatür taraması sonucunda Türkçe kaynaklarda böyle bir çalışmaya rastlanmamıştır. Dolayısı ile

bu başlıkta araştırmaların artıyor olması literatüre değer kazandıracaktır. Var olan kaynaklar ayrı ayrı ele alındığında çalışma ile literatür paralellik göstermemektedir.

Sosyal fobi, yabancıların yanında hissedilen kaygı ve onların gözünde nasıl olduklarının senaryolarını kurma halidir. Sosyal fobisi olan bireyler sosyal aktivite ve etkinliklere katılamamakta ve sürekli gergindirler (Dokuyan, 2016). Yapılan araştırmalarda aşırı koruyucu ya da disiplinli ebeveyn tutumlarının sosyal kaygıyı artırdığı görülmüştür. Aşırı koruyucu veya çocuğa merak alanı açmayan ebeveyn tutumlarının çocuklarda özgürlüklerini fark edememek, ebeveynlerden ayrılmakta zorlanmak, kendini keşfedememek gibi etkileri olduğu görülmüştür. Dolayısı ile anne baba tutumunun sosyal kaygı üzerinde etkisi olduğu bulgularla desteklenmiştir (Akyıl, 2000). Çocukların utangaçlık ve anksiyete halleriyle ailelerin olumsuz davranışları arasında anlamlı bir fark bulunmuştur (Bögels, Oosten, Muris, Smulders, 2001). Çok müdahaleci davranışlarla büyüyen çocukların, bir kaygı bozukluğu olan sosyal fobiden muzdarip olma olasılığı daha yüksektir.

Narsisizmin ise gelişiminde ihmalkâr anne baba tutumlarının etkisi olduğu görülmüştür. Kohut'a göre bebeğin anne baba ile yeterince empatik bir ilişkide olmaması, anne babanın tutarsız davranışları narsisizmin oluşmasına katkı sağlamaktadır (Russell,1985). Narsisizm üzerinde yapılan ikiz araştırmalarında narsistik anne babaların çocuklarının diğer kişilerin narsistik ihtiyaçlarına karşı daha duyarlı olduğunu fakat kendi ihtiyaçları konusunda eksik kaldıklarını, büyüme süreçlerinde kırılmalar yaşadıklarını göstermektedir (Erdoğan ve ark., 2018). Çocuk yaralanan parçalarıyla başa çıkmakta o kadar zorlanır ki kendine yeni ama gerçek olmayan bir benlik inşa eder ve bu benlikle iç içe geçer. Dolayısı ile kendi benliğine dair yaralanmalar, terk edilmeler olumsuz duygular arasına mesafe girmiş olur (Erdem, 2017). Öztürk ve arkadaşlarına (2005) göre anne baba tutumlarının kibirli, talepkar, istismar eden davranışları çocuklarla iletişime geçmeyi zorlaştırır. Özellikle annenin duygusal istismara yönelik davranışları narsisizmin kişilik örüntülerinin oluşmasını sağlar (Erdoğan ve ark., 2018).

Literatürde sosyal anksiyete ve çocuk yetiştirme tarzları arasındaki ilişkiye dair ve narsisizm ile çocuk yetiştirme tarzlarına dair pek çok veri ve bulgu bulunmaktadır. Fakat ülkemizde iki olguyu birleştiren bir araştırma bulunmamaktadır. Kavramlar ayrı ayrı literatür üzerinde incelendiğinde bulunmuş olan sonuçlar ile literatür birbiri ile aynı doğrultuda değildir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Yapılan araştırmanın değişkenlerine yönelik yapılacak diğer araştırmalar için bazı öneriler aşağıda sunulmuştur:

- Araştırmada kullanılan ölçekler 1000 kişinin üzerinde daha iyi sonuçlar vermektedir. Dolayısı ile evrenin ve örneklem sayısının artıyor olması araştırmadan daha verimli sonuçlar alınmasını sağlayabilir.
- Araştırmanın demografik özelliklerine bakıldığında genellikle benzer grupların ya da yaşların araştırmaya katıldığı görülmektedir. Farklı yaşların, farklı sosyo ekonomik düzeyde katılımcıların artıyor olması araştırmanın verimliliğini artırabilir.
- Araştırmada kullanılan bazı ölçekler likert tipidir, dolayısı ile kullanılan ölçekler değiştirilerek aynı değişkenlerin ilişkisi incelenebilir.
- Literatür incelendiğinde ülkemizde narsisizm kişilik özelliği ve sosyal anksiyete arasındaki ilişkiye dair sınırlı sayıda araştırmaya rastlanmıştır. Dolayısı ile bu doğrultuda araştırma yapıyor olmak literatüre değer kazandıracaktır.
- Literatüre değer kazandıracak araştırmalardan biri ise anne baba tutumu yerine yalnızca baba tutumunun daha fazla katılımcı ile incelenmesi olacaktır.

KAYNAKÇA

- Abukan, B. (2020). Çocukluk çağı travmalarının koruyucu aile içinde sağaltımı üzerine bir değerlendirme. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 31(1), 241-260.
- Akar, A. (2015). Empati ve Narsisizm. 1.Basım. Saarbrücken: Türkiye Alim Kitabevi.
- Akgün, Z. ve Uysal, Y. (2019). Toplumsal cinsiyet ve narsisizm ilişkisi. *DÜSTAD Dünya Sağlık ve Tabiat Bilimleri Dergisi*, 9, 43-56.
- Akhtar, S. (1989). Narcissistic Personality Disorder Descriptive Features and Differential Diagnosis. The Psychhiatr Clinics North America.
- Akoğlu, B. (2022). Aynası Kırılan Narsisist. 1. Basım. Ankara: Eğiten Kitap.
- Akoğlu, B. (2021). Farklı Gelişen Çocukların Annelerinde Aleksitimi. Ankara: İksad Yayınevi.
- Aktepe, E. (2009). Çocukluk çağı cinsel istismarı. *Psikolojide Güncel Yaklaşımlar*, 1(2).
- Akyıl, Y. (2000). Perceived Parental Child-Rearing Practices and Social Anxiety in Adolescent Turkish. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Akyüz, E., (2020). Çocukluk çağı travmaları ve boşanma ilişkisi: Tekirdağ Büyükşehir Belediyesi Kadın Danışma merkezlerine başvuran bireyler örneği. İstanbul: İstanbul Gelişim Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Amerikan Psikiyatri Birliği APA (2000). Diagnostic and statistical manual of mental disorders (4.Baskı).Washington, DC: Author.
- Amerikan Psikiyatri Birliği (2013). Ruhsal Bozuklukların Tanısal ve Sayımsal Elkitabı,5.Baskı. Ankara: Hekimler Yayın Birliği.
- Anlı, İ. (2010). Psikanalizde Narsisizm. 1. Baskı. İstanbul: Nobel Tıp Kitabevleri.
- Anlı, İ. ve Bahadır, G. (2012). Kendilik psikolojisine göre narsisistik ve sınır kişilik bozukluğu. *Psikoloji Çalışmaları*, 27 (0), 1-12.
- Atay, S. (2009). Narsist Kişilik Envanterinin Türkçeye Standardizasyonu. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. 11(1), 181-196.

- Atay, S. (2010). Çalışan Narsist. 1.Baskı. İstanbul: Namar Yayınları.
- Aydoğdu, F., Dilekmen, M. (2016). Ebeveyn tutumlarının çeşitli değişkenler açısından değerlendirilmesi. *Bayburt Eğitim Fakültesi Dergisi*, 11(2), 570-585.
- Barlow, DH., Pincus, DB., Heinrichs, N., Choate ML. (2003). Anxiety Disorders in Handbook of Pyschology. John Wiley & Sons New York.
- Bacon., Sweet, S., Grace, K. (2003). Data Analysis with SPSS Boston A First Course in Applied Statistics. (2.Baskı). Bostan: Allyn and Bacon.
- Bachar, E., Canetti, L., Hadar, H., Baruch, J., Dor, Y., & Freedman, S. (2015). The role of narcissistic vulnerability in predicting adult posttraumatic symptoms from childhood sexual abuse. *Child Psychiatry & Human Development*, 46(5), 800-809.
- Bahar, G., Savaş, H.A., Bahar, A. (2009). Çocuk istismarı ve ihmali: Bir gözden geçirme. *Fırat Sağlık Hizmetleri Dergisi*, 4(12), 51-65.
- Bartholomew, K. ve Horowitz, L. (1991). Attachment Styles Among Young Adults: A Test Of A Four Category Model. *Journal of Personality And Social Psychology*, 61, 226-241.
- Beck, A. T. (2005). The current state of cognitive therapy: A 40-year retrospective. *Archives of General Psychiatry*, 62(9), 953-959.
- Bemstein, D. P., L. Fink, ve ark. (1994). Initial reliability and validity of a new retrospective measure of child abuse and neglect. *The American Journal of Psychiatry*, 151(8): 1132-1136.
- Besser, A. ve Priel, B. (2009). Emotional responses to a partner's imaginary rejection: The roles of attachment anxiety, covert narcissism, and self-evaluation. *Journal of Personality*, 77, 287-325.
- Berscheid, E. (1994). Interpersonal Relationships. *Annual Review of Psychology*, 3, 79-129.
- Bora, A., Belendir, Ç., & Ekinçi, E. A. (2019). Narsisistik Kişilik Örgütlenmesinde Sosyal Endişenin Görünümü. 21. Uluslararası Psikolojik Danışma ve Rehberlik Kongresi.
- Besser, A. ve Priel, B. (2010). Grandiose narcissism versus vulnerable narcissism in threatening situations: Emotional reactions to achievement failure and interpersonal rejection. *Journal of Social and Clinical Psychology*, 29(8), 874- 902.

- Bilecik, S. (2017). Anne baba tutumlarının bireylerin din algısına etkisi. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 15(33), 7-38.
- Bilgili, S. (2020). Aile iletişim kalıplarının ebeveyn tutumları ile ilişkisinin incelenmesi. *Yüksek lisans tezi*. İstanbul: İstanbul Ticaret Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Boone, H.N. ve Boone, D. (2012). Analyzing Likert Data. *The Journal of Extension West Virginia*.
- Bozkuş, O. (2014). Evlilik uyumunun yordayıcıları olarak olumlu yanılsama, reddedilme duyarlılığı ve narsisizm. *Yayınlanmamış yüksek lisans tezi*. Mersin: Mersin Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Psikoloji Anabilim Dalı.
- Bögels, S.M., Oosten, A.v., Muris ve P., Smulders, D. (2001). Familial Correlates of Social Anxiety In Children and Adolescents. *Behaviour Research and Therapy*.
- Bruce, SE., Yonkers, KA., Otto, MW., Eisen, JL., Weisberg, RB., Pagano, M. (2005). Influence of psychiatric comorbidity on recovery and recurrence in generalized anxiety disorder, social phobia, and panic disorder: a 12-year prospective study. *The American Journal of Psychiatry*, 162(6), 1179-87.
- Büyüköztürk, Ş., Çokluk, Ö. ve Şekercioğlu, G. (2010). Sosyal Bilimler İçin çok değişkenli SPSS ve Lisrel uygulamaları. Ankara: Pegem Akademi.
- Campbell, W. ve Twenge, J. (2015). Asrın vebası: Narsisizm İlleti. İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Caster Jeffrey, B., Inderbitzen, H. ve Debra, A. (1999). Relationship Between Youth And Parent Perceptions Of Family Environment And Social Anxiety. *Journal of Anxiety Disorders*, 13(3), 237-251.
- Clark, D. M. ve Wells, A. (1995). A cognitive model of social phobia. In R. G. Heimberg ve M. R. Liebowitz. Social phobia: Diagnosis, assessment, and treatment. New York: Guilford Press.
- Costello, A., Osborne, J. (2005). Best pr Best practices in explor actices in exploratory factor analysis: four or analysis: four recommendations for getting the most from your analysis. *Practical Assessment, Research & Evaluation*, 10(7).

- Cramer, P. (2015). Adolescent parenting, identification, and maladaptive narcissism. *Psychoanalytic Psychology*, 32(4), 559.
- Crockatt, P. (2006). Freud's 'On narcissism: an introduction'. *Journal of child psychotherapy*, 32(1), 4-20.
- Çelik, K. , Özköse, H. ve Gülerüz, S. (2018). R İle yapısal eşitlik modeli. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi* , 5 (10) , 38-48.
- Demir, E. K. ve Şendil, G. (2008). Ebeveyn tutum ölçeği (ETÖ). *Türk Psikoloji Yazıları Dergisi*, 11(21), 15-25.
- Deniz, D. (2017). Suç İşleyen Bireylerde Çocukluk Çağı Travmaları ve Dissosiyatif Yaşantıların Sıklığı. *Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul:İstanbul Kültür Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi; 14(2): 34-47.
- Dennis, J. P., ve Vander Wal, J. S. (2009). The Cognitive Flexibility Inventory: Instrument Development and Estimates of Reliability and Validity. *Cognitive Therapy and Research*, 34(3), 241–253.
- Derin, G., Öztürk, E. (2018) Psikotarih Temelli Çocuk Yetiştirme Stillerinin Kuşaklararası Travma Geçiş Açısından İncelenmesi. Ankara: Akademisyen Kitabevi.
- Dickinson, K. ve Pincus, A. (2003). Interpersonal Analysis of Grandiose and Vulnerable. *Narcissism. Journal of Personality Disorders*, 17 (3), 188 - 207.
- Dilbaz, N. (2000). Sosyal Anksiyete Bozukluğu: Tanı, Epidemiyoloji, Etiyoloji, Klinik ve Ayırıcı tanı. *Klinik Psikiyatri Dergisi*, 35, 82-86.
- Dilbaz N. (2002) The prevalence of social phobia among the Turkish university students. XII. World Congress of Psychiatry Yokohama, 24-29.
- Dokuyan, M. (2016). 12. sınıf öğrencilerinde algılanan anne-baba tutumları ile benlik saygısı arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2(2), 1- 21.
- Dilbaz, N. (1997). Sosyal Fobi. *Psikiyatri Dünyası*, 1(1), 18-24.
- Eldoğan, D. (2016). Hangi Narsizm? Büyüklenmeci ve Kırılgan Narsizmin Karşılaştırılmasına İlişkin Bir Gözden Geçirme. *Türk Psikoloji Yazıları*, 19 (37), 1-10.

- Emmons, R. A. (1987). Narcissism: Theory and measurement. *Journal of Personality and Social Psychology*, 52(1), 11-17.
- Emir, B., Cappelleri, J., Zou, K. (2017). *Statistical Topics in Health Economics and Outcomes Research*. New York: Chapman and Hall/CRC.
- Erdem, N. (2017). *Narsisizm ve Yaratıcılık*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Erdoğan B, Öztürk E. (2018). Ruhsal Travmanın Aktarımında Narsisizm. *Bartın Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 3(3), 11- 20.
- Erikson, E. (1968). *Identity, youth, crisis*. New York: WW Norton.
- Erkek, F., (2021). Obsesif kompulsif bozuklukta çocukluk çağı travmaları, bağlanma biçimi ve psikolojik dayanıklılığın semptom şiddeti ve semptomatoloji ile ilişkisi. *Yüksek Lisans Tezi*. Manisa: Celal Bayar Üniversitesi Tıp Fakültesi Psikiyatri Anabilim Dalı.
- Eroğlu, K. ve Odacı, H. (2019). Ortaokul Yedinci ve Sekizinci Sınıf Öğrencilerinin Sosyal Anksiyete Düzeyleri ile Benlik Saygıları, Anne-Baba Tutumları, Mükemmeliyetçilik Özellikleri Arasındaki İlişki. *Turk J Child Adolesc Ment Health*, 26(3), 108-15.
- Fehm, L, Beesdo K, Jacobi F, Fiedler A. (2008) Social anxiety disorder above and below the diagnostic threshold: prevalence, comorbidity and impairment in the general population. *Soc Psychiatry Psychiatr Epidemiol*, 43:257–265.
- Filho, Alaor., Hetem, L. A. B., Ferrar, M. C. F., Trzesniak C., Martín-Santos R, Borduqui T, Crippa, J. A. S, (2010). Social Anxiety Disorder: What Are We Losing With The Current Diagnostic Criteria. *Acta Psychiatrica Scandinavica*, 121(3), 216-226.
- Fichten, C. S. (1984). See it from my point of view: Videotape and attri-butions in happy and distressed couples. *Journal of Social and Clinical Psychology*, 2, 125-142.
- Finkelhor, D. (1994). Sex Abuse and Sexual Health In Children: Current Dilemmas for the Pediatrician, *Schweiz Med Wochens*.
- Finkelhor, D. (1997). Sexually abused children in a national survey of parents: Methodological issues. *Child Abuse and Neglect*, 21(1), 1-9.
- Fonagy, P., Gergely, G. ve Jurist, E. L. (2004). *Affect regulation, mentalization and the development of the self*. New York: Other Press.

- Fornell, C. ve Larcker, D. F. (1981). Evaluating structural equation models with unobservable variables and measurement error. *Journal of Marketing Research*, 39-50.
- Fraenkel, J. R., ve Wallen, N. E. (2006). How to Design and Evaluate Research in Education (6.Baskı). New York: The MacGraw Hill.
- Freud, S. (1957). On Narcissism: An Introduction. The standard edition of the complete works of Sigmund Freud. London: Hogarth Press Ltd.
- Galbraith, T., Heimberg, R. G., Wang, S., Schneier, F. R. and Blanco, C. (2014). Comorbidity of social anxiety disorder and antisocial personality disorder in the National Epidemiological Survey on Alcohol and Related Conditions (NESARC). *Journal of Anxiety Disorders*, 28, 57–66.
- Geniş, N. ve Gözün Kahraman, Ö. (2018). Okul öncesi dönem çocuklarında bağlanma ve benlik algısı arasındaki ilişkinin incelenmesi. Çorum: Hitit Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 11 (3), 2446-2454.
- Yılmaz, G., İşiten, N., Ertan, Ü., Öner, A. (2003). Bir çocuk istismarı vakası. *Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi*, 46(4): 295-298.
- Goldstein, G., & Hersen, M. Pergamon. (1984). Handbook of psychological assessment. New York.
- Gök, A. (2017). Desteğin Önemi. Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar. *Current Approaches in Psychiatry*, 8(2), 155-161.
- Greenwald, A. G. (1980). The totalitarian ego: Fabrication and revision of personal history. *American Psychologist*, 35, 603-618.
- Gültekin, F. & Arıcıoğlu, A. (2017). Üniversite öğrencilerinde bağlanma stilleri ve sosyal bağlılık ilişkisi . *Sakarya University Journal of Education*, 7 (2), 373-384
- Günalp, A. (2007). Farklı anne baba tutumlarının okul öncesi eğitim çağındaki çocukların özgüven duygusunun gelişimine etkisi (Aksaray ili örneği). Yüksek lisans tezi. Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Gür, M. (2019). Narsisizm ve bağlanma stillerinin üniversite öğrencilerinde ilişki bağlanımını yordamadaki rolü. *Yayınlanmamış yüksek lisans tezi*. İzmir: T.C. Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Gürbüz, S., (2021). Amos ile Yapısal eşitlik modellemesi. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Gürol Işık, İ. (2016). Object relations, perceived parental rearing styles and defense mechanisms in relation to personality traits and symptoms of personality disorders. *Doktora tezi*. Ankara: Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Gabbard, G. (1989). Two subtypes of Narcissistic Personality Disorder. *Bulletin of the Menninger Clinic*, 53, 527 - 532.
- Harvey, J. H. ve Weary, G. (1984). Current issues in attribution theory and research. *Annual Review of Psychology*, 35, 427-459.
- Hair Jr., J. F. (1998). *Multivariate Data Analysis with Readings*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.
- Hoehn-Saric R. (1979). Anxiety- normal and abnormal. *Psychiatr Ann*, 9:447-455.
- Hoehn-Saric R. (1982). Neurotransmitters in anxiety. *Arch Gen Psychiatry*, 39:735- 742.
- Horton, R. S., Bleau, G. ve Drwecki, B. (2006). Parenting Narcissus: What are the links between parenting and narcissism. *Journal of Personality*, 74, 345– 376.
- Huxley, E. ve Bizumic, B. (2017). Parental invalidation and the development of narcissism. *The Journal of psychology*, 151(2), 130-147.
- Ingram, R. E. ve Luxton, D. D. (2005). Vulnerability-Stress Models. In B. L. Hankin ve J. R. Z. Abela, *Development of psychopathology: A vulnerability-stress perspective*, 32-46.
- Isaac M. ve Gelder Micheal, G., (1996). Different Ages of Onset in Varieties of Phobia. *American Journal of Psychiatry*, 123(2), 218-221.
- İzgiç, F. (2000). Üniversite öğrencilerinde sosyal fobi yaygınlığı/The prevalence of social phobia in university student population. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 1(4), 207.

- Jauk, E., Weigle, E., Lehmann, K., Benedek, M., Neubauer, A. C. (2017). The Relationship between Grandiose and Vulnerable (Hypersensitive) Narcissism. *Front Psychol*, 8, 1600.
- Johnson, C.F. (2000). Abuse and Neglect of Children. *Journal of Psychiatry*, 34(1), 85-91.
- Jöreskog, K. G. ve Sörbom, D. (1993). LISREL 8: Structural Equation Modeling with The SIMPLIS command language. IL, USA: Scientific Software International.
- Kara, B., Biçer, Ü., Gökalp, A.S.(2004) Çocuk İstismarı. *Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi*, 47, 140-151.
- Karaaziz, M. ve Atak, E. İ. (2013). Narsisizm ve Narsisizm ile ilgili araştırmalar üzerine bir gözden geçirme. *Nesne Dergisi*, 1(2), 44-59.
- Karaçor, M. (2020). Üniversite sınavına hazırlanan öğrenciler arasında duygu düzenleme, anne-baba tutumu ve sınav kaygısı arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Yüksek Lisans Tezi*. Gaziantep: Hasan Kalyoncu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Karaman, S. (2019). Üst kuşak ebeveynlik tutumlarının kişilerin ebeveynlik tutumlarını yordayıcı etkisi. *Yüksek lisans tezi*. İstanbul: İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Karaşar, B. (2020). Üniversite öğrencilerinde narsisizm ve sosyal onay ihtiyacı. *Turkish Studies Education*, 15(2), 999-1009.
- Kaya, A. (2010). İlköğretim öğrencilerinin anne-babalarının çocuk yetiştirme tutumlarının kişilik özelliklerine göre değişkenliğinin incelenmesi. *Yüksek lisans tezi*. İstanbul: Maltepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kernberg, O. F. (1975). Borderline conditions and pathological narcissism. New York: Jason Aronson.
- Kaya, A., Bozaslan, H. ve Genç, G. (2012). Üniversite öğrencilerinin anne-baba tutumlarının problem çözme becerilerine, sosyal kaygı düzeylerine ve akademik başarılarına etkisi. *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, 18, 208-225.
- Kessler, RC., Amminger, GP., Aguilar-Gaxiola. (2007). Age of onset of mental disorders: a review of recent literature. *Curr Opin Psychiatry*, 20:359-364.

- Kessler, RC., Chiu, W. T., Demler, O., Merikangas, K., R., Walters, E. (2005) Prevalence, severity, and comorbidity of 12-month DSM-IV disorders in the National Comorbidity Survey Replication. *Arch Gen Psychiatry*, 62, 617–27.
- Kessler, R. C. (1994). Lifetime and 12-Month Prevalence of DSM-III-R Psychiatric Disorders in the United States. *Archives of General Psychiatry*, 51(1), 8.
- Kessler, R. C. (2003). The impairments caused by social phobia in the general population: implications for intervention. *Acta Psychiatrica Scandinavica*, 108, 19–27.
- Kessler, R. C., Stein, M. B., & Berglund, P. (1998). Social Phobia Subtypes in the National Comorbidity Survey. *American Journal of Psychiatry*, 155(5), 613-619.
- Kline, R. (2011). Principles And Practice Of Structural Equation Modeling. New York-London: The Guilford Press.
- Koç, H.İ. (2017). Sosyal medya ve narsisizm kültürü. *Yayınlanmamış yüksek lisans tezi*. Sakarya: T.C. Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kohut, H. (1971). The Analysis of the Self: A Systematic Approach to the Psychoanalytic Treatment of Narcissistic Personality Disorders. Newyork: International Universities Press.
- Kohut, H. (2012). Psikanaliz Nasıl Sağaltır?. İstanbul: Psikoterapi Enstitüsü.
- Kulaksızoğlu, A. (2004). Ergenlik Psikolojisi. 6. Basım. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Lieb, R. (2000). Parental Psychopathology, Parenting Styles and the Risk of Social Phobia in Offspring: A Prospective-longitudinal Community Study. *Archives of General Psychiatry*, 859-866.
- Liebowitz, M. R. (1987). Social phobia. *Modern Problems of Pharmacopsychiatry*, 22, 141-173.
- Lök, N., Başoğlu, C., Öncel, S. (2016). Aile içi Şiddetin Çocuk Üzerindeki Etkileri ve Psikososyal Desteğin Önemi. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 8(2), 155-161.
- Malkin, C. (2015). Rethinking narcissism: The secret to recognizing and coping with narcissists. New York: Harper Perennial.

- Mancini, C. (1996). A HighRisk Pilot Study of the Children of Adults with Social Phobia. *Journal of American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 35(11), 1511-1518.
- McEvoy PM, Grove R, Slade T. (2011). Epidemiology of anxiety disorders in the Australian general population: findings of the 2007 Australian National Survey of Mental Health and Wellbeing. *Aust N Z J Psychiatry*, 45, 957-967.
- Memik, N. Ç., Yıldız, Ö., Tural, Ü. ve Ağaoğlu, B. (2011). Sosyal fobinin yaygınlığı: bir gözden geçirme. *Nöropsikiyatri Arşivi*, 48, 4-10.
- Miller, J. D. ve Campbell, W. K. (2010). The case for using research on trait narcissism as a building block for understanding narcissistic personality disorder. *Personality Disorders: Theory, research, and treatment*, 1(3), 180.
- Miller, J. D. ve Campbell, W. K. (2011). Addressing criticisms of the narcissistic personality inventory (NPI). *The handbook of narcissism and narcissistic personality disorder: Theoretical approaches, empirical findings, and treatments*, 146-152.
- Million, T. (1981). *Disorders: DSM-III (II. b.)*. New York, Wiley: Axis.
- Nilgkioun, C., (2010). Alkol bağımlılığı ile çocukluk çağı travmaları ilişkisi / The relationship between childhood trauma and alcohol dependency. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul: Maltepe Üniversitesi, Sosyal Bilimleri Enstitüsü.
- Nurcombe, B. (2000). Child sexual abuse I: psychopathology. Australian and New Zealand.
- Okumuş, V. (2018). Çocukların sosyal medya kullanımları ile ebeveyn tutumları arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Yüksek lisans tezi*. İstanbul: İstanbul Ticaret Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Oral, S. O. (2015). Mahkumların algıladıkları ebeveyn tutumları ile algıladıkları sosyal destek düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Yüksek lisans tezi*. İstanbul: Haliç Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ovayolu, N., Uçan, Ö., Serindağ, S. (2007). Çocuklarda Cinsel İstismar ve Etkileri. *Fırat Sağlık Hizmetleri Dergisi*, 2(4,), 13-22.
- Ozan, E., Kırkpınar, İ., Aydın, N., Fidan, T., ve Oral, M. (2008). Narsistik Kişilik Bozukluğu Gelişim Süreçleri ve Yaşamı. *RCHP*, 2(1-2).

- Örsel S., Karadağ H., Karaoğlu A, Aktaş E., (2011). Psikiyatri Hastalarında Çocukluk Çağı Travmalarının Sıklığı ve Psikopatoloji ile İlişkisi. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*. 12, 130-136.
- Özdemir, H. E. (2017). Bir Grup Üniversite Öğrencisinde Bağlanma Stilleri ile Narsisizm Arasındaki İlişki: Reddedilme Duyarlılığının Aracı Rolü. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Işık Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özgen, H. (2017). Çocukluk çağı ruhsal travmalarının ebeveyn tutumları üzerindeki yordayıcılığı. Yüksek lisans tezi. İstanbul: İstanbul Gelişim Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özmen. (2006). Kendini Tanıma Rehberi. İstanbul: Sistem Yayıncılık, Kıssadan Hisseler Dizisi.
- Özsoy, E. ve Ardiç, K. (2017). Karanlık Üçlü'nün (Narsisizm, Makyavelizm Ve Psikopati) İş Tatminine Etkisinin İncelenmesi. *Yönetim ve Ekonomi: Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 24(2), 391-406.
- Öztürk, E. (2020). Travma ve Dissosiyasyon: Psikotravmatoloji Temel Kitabı. 2.Baskı. İstanbul: Nobel Tıp Kitabevi. 1-33.
- Öztürk, E. (2020). Psikotarih, Travma ve Dissosiyasyon: Çocukluk Çağı Travmaları, Savaşlar ve Dissosiyasyonun Anamnezi. *Psikotarih içinde, Türkiye Klinikleri*, 1-21.
- Öztürk, E. ve Şar, V. (2006). The “Apparently Normal” Family: A Contemporary Agent of Transgenerational Trauma and Dissociation. *Journal of Trauma Practice*, 4.3-4, 287-303.
- Özyürek, A., Özkan, İ. (2015). Ergenlerin algıladıkları anne-baba tutumları ile sosyal beceri düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *International Journal of Science Culture and Sport*, 3, 73-88.
- Özdemir, H. E. (2017) Bir Grup Üniversite Öğrencisinde Bağlanma Stilleri ile Narsisizm Arasındaki İlişki: Reddedilme Duyarlılığının Aracı Rolü. *Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul: Işık Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Öztürk, M., Sayar, K., Uğurad, I., Tüzün., Ü. (2002). Sosyal Fobisi Olan Çocukların Annelerinde Sosyal Fobi Yaygınlığı. *Klinik PsikoFarmakoloji Bülteni*, 15(2), 60-64.

- Pincus, A. L. ve Lukowitsky, M. R. (2010). Pathological narcissism and narcissistic personality disorder. *Annual Review of Clinical Psychology*, 6, 421-426.
- Polat, O., (2007). Tüm boyutlarıyla çocuk istismarı 1 tanımlar. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Pulver, S. E. (1970). Narcissism: The term and the concept. *Journal of the American Psychoanalytic Association*, 18(2), 319-341.
- Raskin, R. ve Terry, H. (1988). A principal-components analysis of the Narcissistic Personality Inventory and further evidence of its construct validity. *Journal of Personality and Social Psychology*, 54(5), 890-902.
- Rathvon, N. ve Holstrom, R. W. (1996). An MMPI-2 portrait of narcissism. *Journal of Personality Assessment*, 66, 1-19.
- Reich, R.H. (1991). Drugs to Treat Anxiety and Related Disorders, Human Pharmacology Molecular to Clinical. L.B. Wingard, T.M. Brody, J. Larner ve ark., London, Wolfe Publishing, 353-359.
- Rhodewalt, F. & Morf, C. C. (1998). On self-aggrandizement and anger: A temporal analysis of narcissism and affective reactions to success and failure. *Journal of Personality and Social Psychology*, 74, 672-685.
- Rhodewalt, F. ve Morf, C. C. (1998). On self-aggrandizement and anger: A temporal analysis of narcissism and affective reactions to success and failure. *Journal of Personality and Social Psychology*, 74, 672-685.
- Rice, K.G. ve Mirzadeh, S.A. (2000). Perfectionism, Attachment and Adjustment. *Journal of Counseling Psychology*, 47, 238-250.
- Rozenblatt, S. (2002). In Defence of Self: The relationship of Self- Esteem and Narcissism to Aggressive Behavior Long Island University, Psychology. USA: Unpublished Doctoral Dissertation.
- Ruscio, A. M., Brown, T. A., Chiu, W. T., Sareen, J., Stein, M. B. and Kessler, R. C. (2008). Social fears and social phobia in the USA: results from the National Comorbidity Survey Replication. *Psychological Medicine*, 38, 15-28.

- Russell, Gillian A. (1985). Narcissism and the narcissistic personality disorder: a comparison of the theories of Kernberg and Kohut. *British Journal of Medical Psychology*, 137-148.
- Sarıca, F. (2019). Narsisizm tipleri ve yaşam doyumu arasındaki ilişkide duygusal zekanın aracı rolü. *Yayınlanmamış yüksek lisans tezi*. İstanbul: T.C. Üsküdar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Schermelleh-Engel, K., Moosbrugger, H. ve Muller, H. (2003). Evaluating the fit of structural equation models: Test of significance and descriptive goodness-of-fit measures. *Methods of Psychological Research - Online*, 8 (2), 23-74.
- Schneier, F. R., Johnson, J., Hornig, C. D., Liebowitz, M. R. ve Weissman, M. M. (1992). Social Phobia: Comorbidity and Morbidity in An Epidemiologic Sample. *Archives of General Psychiatry*, 49(4), 282-288.
- Scott, E. L., Heimberg, R. G. ve Jack, M. S. (2000). Anxiety sensitivity in social phobia: Comparison between social phobics with and without panic attacks. *Depression and Anxiety*, 12(4), 189–192.
- Segrin, C., Wosidlo, A., Givertz, M. ve Montgomery, N. (2013). Parent and child traits associated with overparenting. *Journal of Social and Clinical Psychology*, 32(6), 569-595.
- Seven, S. (2008). Çocuk Ruh Sağlığı. Ankara: Pegem Net Yayıncılık.
- Sezer Ö. (2010). Ergenlerin Kendilik Algılarının Anne Baba Tutumları ve Bazı Faktörlerle İlişkisi. *Yüzyüncü Yıl Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1, 1-19.
- Sezer, Ö., Oğuz V. (2010). Üniversite öğrencilerinde kendilerini değerlendirmelerinin ana baba tutumları ve bazı sosyodemografik değişkenler açısından incelenmesi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 18(3), 743-758.
- Sırım, M., (2020). Genç Yetişkinlerde Flört Şiddeti Mağduriyeti İle Yaşam Doyumu Arasındaki İlişkide Bilişsel Çarpıtmaların Aracı Rolünün İncelenmesi. İstanbul: İstanbul Kent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Skodol, A. (1995). Patterns of anxiety and personality disorder comorbidity. *Journal of Psychiatric Research*, 29, 361–374.

- Snyder, M. L., Stephan, W. G., Rosenfield, D. (1978). Attributional egotism. In J. H. Harvey, W. Ickes, & R. F. Kidd, *New directions in attribution research*, 2, 91-117.
- Soykan, C., H.D. Özgüven ve T. Gençöz, (2003). Liebowitz Social Anxiety Scale: the Turkish Version. *Psychol Reports*, 93, 1059-69.
- Stein, D. J., Lim, C. C., Roest, A. M., De Jonge, P., Aguilar-Gaxiola, S., Al-Hamzawi, A ve Scott, K. M. (2017). The cross-national epidemiology of social anxiety disorder: Data from the World Mental Health Survey Initiative. *BMC medicine*, 15(1), 1-21.
- Stein, M. B., Torgrud, L. J. ve Walker, J. R. (2000). Social phobia symptoms, subtypes, and severity: findings from a community survey. *Archives of General Psychiatry*, 57(11), 1046-1052.
- Stopa, L. ve Clark, D. M. (2000). Social phobia and interpretation of social events. *Behaviour Research and Therapy*, 38(3), 273-283.
- Sungur, Z.M, Gökalp G.P. (2000). *Anksiyete Bozuklukları*. Ankara:Çizgi Tıp Yayınevi.
- Sümer, N. ve Güngör, D. (1999). Yetişkin Bağlanma Stilleri Ölçeklerinin Türk Örneklemini Üzerinde Psikometrik Değerlendirmesi ve Kùltürler Arası Bir Karşılaştırma. *Türk Psikoloji Dergisi*, 14, 71-106.
- Sümer, N., ve Güngör, D. (1999). Çocuk yetiştirme stillerinin bağlanma stilleri, benlik değerlendirmeleri ve yakın ilişkiler üzerindeki Etkisi. *Türk Psikoloji Dergisi*, 14 (44), 35-58.
- Şar, V. (1998). *Kötüye kullanım ve ihmalle ilişkili sorunlar, Psikiyatri temel kitabı*. Ankara: Hekimler Yayın Birliği Yayıncılık, 823-834.
- Şar, V., Öztürk, P. E., ve İkikardeş, E. (2012). Çocukluk çağı ruhsal travma ölçeğinin Türkçe uyarlamasının geçerlilik ve güvenilirliği. *Türkiye Klinikleri Tıp Bilimleri Dergisi*, 32(4), 1054-1063.
- Şar, V., Necef, I., Mutluer ,T., Fatih,P., Türk-Kurtça, T. (2020). A revised and expanded version of the Turkish Childhood Trauma Questionnaire (CTQ-33): overprotection-overcontrol as additional factor. *Journal of Trauma and Dissociation*.

- Şimşek, Ö. F. (2007). Yapısal Eşitlik Modellemesine Giriş (Temel İlkeler ve LISREL Uygulamaları). Ankara: Ekinoks.
- Taner, Y. ve Gökler, B. (2004). Çocuk İstismarı ve İhmali: Psikiyatrik Yönleri. Ankara: Hacettepe Tıp Fakültesi.
- Tarhan, S. (2002). Lise öğrencilerinin beden imajlarından hoşnut olma düzeylerinin özsayıları ve akademik başarıları üzerindeki etkisi. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Tavakoli, T., H. Rahnama. (2012). A dictionary of research methodology and statistics in applied linguistics.
- Tazegül, Ü. (2013). Farklı branştaki sporcuların narsisizm düzeyleri ile sosyodemografik özellikleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Spor ve Performans Araştırmaları Dergisi*, 4 (1), 23-32.
- Teke, E., Yılmaz, E. ve Sürücü, A. (2020). İlkokul öğrencilerinin algıladıkları anne baba tutumları ile sosyal kaygı düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *The Journal of International Lingual Social and Educational Sciences*, 6(1), 24-38.
- Tekneci, M., (2020). Kırılgan narsisizm ve onay bağımlılık ilişkisinin incelenmesi. *Yüksek Lisans Tezi*. Lefkoşa: Yakın Doğu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Tıraşçı, Y. ve Gören, S. (2007). Çocuk istismarı ve ihmali. *Dicle tıp dergisi*, 34(1), 70–74.
- Timuroğlu, K. ve İşcan, Ö.F. (2008). İşyerinde narsisizm ve iş tatmini ilişkisi. *İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 22 (2), 240-264.
- Tolan, Ö.Ç. ve Soygüt, G. (2002). Üniversite Öğrencilerinde Kaygı Belirtileri ve Bağlanma Biçimleri ile Kişilerarası Şemalar Arasındaki İlişkiler. XII. Ulusal Psikoloji Kongresi, ODTÜ, Ankara.
- Tükel R. (2002). Panik Bozukluğu. *Klinik Psikiyatri Dergisi*, 5(3), 5- 13.
- Türkçapar, H. (2011). Bilişsel terapi. Ankara: Hyb Yayıncılık.
- Türkgil, B., (2021). Çocukluk çağı travmaları olan yetişkinlerde çocukluk çağı travmaları, ruminatif düşünce biçimi ve umutsuzluk düzeyi arasındaki ilişkinin incelenmesi. İstanbul: İstanbul Kent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Türksoy, N. (2003). Psikolojik Travma ve Tanım Sorunları. Psikolojik Travma ve Sonuçları. İstanbul: Us Yayıncılık.
- Tüzer, V., Zincir, S., Başterzi, A., Aydemir, Ç., Kısa, C. ve Göka, E. (2003). Şizofreni hastalarında aile ortamı ve duygu dışavurumunun değerlendirilmesi. *Klinik Psikiyatri Dergisi*, 6, 198–203.
- Uçar, S., (2021). Narsistik kişilik özelliğinin mizah tarzları ve baş etme ilişkisi. *Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul: İstanbul Kent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Uhlenhuth, E., McCarty, T., Paine, S., & Warner, T. (1999). The revised Anxious Thoughts and Tendencies (AT&T) scale: a general measure of anxiety-prone cognitive style. *Journal of Affective Disorders*, 52(1-3), 51–58.
- Varıncı, Ş. E. (2019). Yetişkin psikolojik sağlamlığı üzerine bir inceleme: algılanan ebeveyn tutumu, kontrol odağı, algılanan sosyal destek ve stresle başa çıkma stilleri. *Yüksek lisans tezi. İstanbul: İbn Haldun Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü*.
- Wallach, M. A. ve Wallach, L. (1983). Psychology's sanction for selfishness: The error of egoism in theory and therapy. San Francisco: Freeman.
- Wetzel, E., ve Robins, R. W. (2016). Are parenting practices associated with the development of narcissism? Findings from a longitudinal study of Mexican - origin youth. *Journal of research in personality*, 63, 84-94.
- Wink, P. (1991). Two faces of narcissism. *Journal of Personality and Social Psychology*, 61(4), 590-597.
- Wittchen, HU., Jacobi, F., Rehm, J., Gustavsson, A., Svensson, M., Jönsson, B. (2011). The size and burden of mental disorders and other disorders of the brain in Europe 2010. *European Neuropsychopharmacology*; 21(9), 655-679.
- Yağmur, F., Öztop, B.B. ve Asil, H. (2008). Çocukların cinsel istismarı. *Çocuk Dergisi*, 8(2), 77-80.
- Yargıç, İ., Ersoy, E., Oflaz, S. B. (2012). Çocukluk Çağı Travmalarının İntihar Girişimi ve Kendine Zarar Verme Davranışı İle İlişkisi. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 13, .277-284.
- Yavuzer, H. (2007). Çocuk psikolojisi. Remzi Kitabevi.

- Yıldırım, D. (2018). 10-14 Yaş ergenlerin öz yeterlik düzeyinin anksiyete duyarlılığı ve ebeveyn tutumu ile ilişkisinin incelenmesi. *Yüksek lisans tezi*. İstanbul: İstanbul Gelişim Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yıldırım, F. (2010) . Majör Depresyon Travmalarında Çocukluk Çağı Travmasının Dürtüsellik, Öfke ve İntihar Davranışı ile İlişkisi. *Tıpta Uzmanlık Tezi*. İstanbul: Sağlık Bakanlığı Prof.Dr. Mazhar Osman Ruh Sağlığı ve Sinir Hastalıkları Eğitim ve Araştırma Hastanesi 2.Psikiyatri Birimi.
- Yıldız, S. A. (2004). Ebeveyn tutumları ve saldırganlık. *Polis Bilimleri Dergisi*, 6(3-4), 131-150.
- Yılmaz, V. (2004). Lisrel ile Yapısal Eşitlik Modelleri: Tüketici Şikayetlerine Uygulanması. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(1), 77-90.
- Young, J. E., & Klosko, J.S. (1994). Reinventing Y life. New York: Plume.
- Young, J. E., Klosko, J. S. ve Weishaar, M. E. (2003). Schema therapy: A practitioner's guide. New York: The Guilford Press.
- Yörükoğlu, A. (1989). Değişen Toplumda Aile ve Çocuk. 3.Baskı. İstanbul: Özgür Yayın Dağıtım.
- Yurdakök, K. (2010). Çocuk istismarı ve ihmali, tanım ve risk faktörleri. *Katkı Pediatri Dergisi*, 32(4), 423-434.
- Yüksel, Ç., (2012). Sosyal Anksiyete Bozukluğu'nda Çocukluk Çağı Travmaları ve Çocukluktaki Ebeveyn Tutumunun Değerlendirilmesi. *Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul: İstanbul Tıp Fakültesi, Psikiyatri Ana Bilim Dalı.
- Yüksel, N. (2001). Ruhsal Hastalıklar. 2. Baskı. Ankara: Çizgi Tıp Yayınevi.

EKLER

Ek- 1: Bilgilendirilmiş Onam Formu

Narsistik Kişilik Özelliği ve Sosyal Anksiyete Arasındaki İlişkide Çocukluk Çağı Travma Düzeyleri ve Anne Baba Tutumlarının Aracı Rolü

Değerli Katılımcı,

Bu çalışma, İstanbul Kent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Klinik Psikoloji Bölümü Yüksek Lisans Tez Çalışması kapsamında Psikolog Dr.Volkan Demir danışmanlığında Elif Nazlı Akbaş tarafından hazırlanmıştır. Araştırma çerçevesinde 18 yaş üstü yetişkin bireylerde “**Narsistik Kişilik Özelliği ve Sosyal Anksiyete Arasındaki İlişkide Çocukluk Çağı Travma Düzeyleri ve Anne Baba Tutumlarının Aracı Rolü**”nün incelenmesi planlanmıştır. Bu çalışmadan elde edilecek sonuçlar, alanda yapılacak yeni araştırmalara ve olası yeni tedavi yöntemlerine ilişkin veri sağlanması açısından önem arz etmektedir. Bu amaçla tüm soruların eksiksiz ve içtenlikle cevaplanması çalışmanın bilimsel değeri açısından önemlidir. Soruların doğru veya yanlış cevabı bulunmamaktadır. Verilen bilgiler gizli tutulacak olup araştırmadan elde edilecek sonuçlar istatistiksel olarak ifade edilecek ve kişisel olarak kullanılmayacaktır.

Çalışmam için yapacağınız katkı dolayısı ile sizlere teşekkürü borç bilirim.

Araştırmayla ilgili daha fazla bilgiye ihtiyaç duyar veya yorumlarınızı iletmek isterseniz mail adresinden iletişime geçebilirsiniz.

Bana anlatılanları ve yukarıda yazılanları anladım. Çalışmaya katılmayı kabul ediyorum * ☐

Testte Boşluk bırakmanız halinde formunuz geçersiz sayılacaktır. Bu nedenle boşluk bırakmadan doldurmanızı rica ederim.

Ek- 2: Kişisel Bilgi Formu

Yaşınız:

- 18-24
- 25-34
- 35-44
- 45-54
- 55-64
- 65 ve üzeri

Cinsiyetiniz;

- () Kadın
- () Erkek
- () Diğer

Medeni Haliniz;

- () Evli
- () Bekar
- ()Boşanmış/Dul
- () İlişkisi Var
- () İlişkisi Yok

Çocuğunuz var mı?

- () Var
- () Yok

Eğitim Durumunuz;

- İlköğretim
- Ortaokul
- Lise
- Üniversite
- Yüksek Lisans
- Doktora

Mesleğiniz?

- Kamu Çalışanı
- Özel Sektör
- Öğrenci
- Serbest Meslek
- Diğer

Sizi büyüten anne-babanız öz anne babanız mı?

- Anne ve Baba Öz
- Anne Öz, Baba Üvey
- Anne Üvey, Baba Öz
- Anne ve Baba Üvey
- Anne ve Baba ile büyümedim

Anne ve baba ile büyüme durumunuz nedir?

- Anne ve baba ile birlikte büyümüş
- Anne baba boşanmış, anne ile büyümüş
- Anne baba boşanmış, baba ile büyümüş
- Anne vefat etmiş, baba ile büyümüş
- Baba vefat etmiş, anne ile büyümüş
- Anne ve Baba ile büyümemiş

Annemin Eğitim Durumu;

- İlköğretim
- Ortaokul
- Lise
- Üniversite
- Yüksek Lisans
- Doktora

Babamın Eğitim Durumu;

- İlköğretim
- Ortaokul
- Lise
- Üniversite
- Yüksek Lisans
- Doktora

Kaç kardeşsiniz?

- 1
- 2
- 3
- 4
- 5
- Daha fazla

Kaçıncı çocuksunuz?.....

Aylık ortalama geliriniz ne kadar?

- 2000 tİ altı
- 2000-5000 tİ
- 5000-10000 tİ
- 10000-20000 tİ
- 20000 tİ+

Herhangi bir psikolojik rahatsızlığınız var mı? Varsa nedir?:

- Evet
- Hayır

Varsa

Herhangi bir psikolojik tedavi görüyor musunuz?;

- Evet
- Hayır

EK-3: Çocuk Yetiştirme Tarzları Ölçeği (Parenting Styles Questionnaire)

Aşağıda, anneniz ve babanızla olan ilişkileriniz hakkında cümleler verilmiştir. Sizden istenen, çocukluğunuzu ve genel olarak anne-babanızla ilişkinizi düşünerek her bir cümlenin sizin için ne derece doğru olduğunu ilgili yeri işaretleyerek belirtmenizdir. Bunu anne ve babanız için ayrı ayrı yapmanızı istemekteyiz. Hiçbir maddenin doğru veya yanlış cevabı yoktur. Önemli olan her cümle ile ilgili olarak kendi durumunuzu doğru bir şekilde yansıtmaktır. Anne ve/veya babanızı kaybetmişseniz yetişmenizde en çok katkısı olan kişiyi göz önüne alınız.

	ANNEM					BABAM				
	Hiç doğru değil (1)	Doğru değil (2)	Kısmen doğru (3)	Doğru (4)	Çok doğru (5)	Hiç doğru değil (1)	Doğru değil (2)	Kısmen doğru (3)	Doğru (4)	Çok doğru (5)
1. Benimle sık sık rahatlatıcı bir şekilde konuşurdu.										
2. Her davranışımı sıkı sıkıya kontrol etmek isterdi.										
3. Nasıl davranacağım ya da ne yapacağım konusunda bana hep yararlı fikirler vermiştir.										
4. Onun istediği hayatı yaşamam konusunda hep ısrarlı olmuştur.										
5. Sorunlarım olduğunda onları daha açık bir şekilde görmemde hep yardımcı olmuştur.										
6. Arkadaşlarımla ilişkilerime çok karıştırdı.										
7. Sorunlarımı çözmemde destek olurdu.										
8. Onunkinden farklı bir görüşe sahip olmama genellikle tahammül edememiştir.										

9. Sevgi ve yakınlığına her zaman güvenmişimdir.										
10. Kurallarına aykırı davrandığımda beni kolaylıkla affetmezdi.										
11. Hiçbir zaman fazla yakın bir ilişkimiz olmadı. (T)										
12. Ne zaman, ne yapmam gerektiği konusunda talimat verirdi.										
13. Bir problemim olduğunda ona anlatmaktansa, kendime saklamayı tercih ederdim. (T)										
14. Geç saatlere kadar oturmama izin vermezdi.										
15. Onunla birbirimize çok bağlıydık.										
16. Arkadaşlarımla geç saate kadar dışarıda kalmama izin vermezdi.										
17. Onun düşüncelerine ters gelen bir şey yaptığımda suçlamazdı.										
18. Boş zamanlarımı nasıl değerlendireceğime karışırdı.										
19. Bir sorunum olduğunda bunu hemen anlardı.										
20. Hangi saatte hangi arkadaşımı buluşacağımı bilmek isterdi.										
21. Hiçbir zaman benim ne hissettiğimle veya ne düşündüğümle gerçekten ilgilenmedi. (T)										
22. Arkadaşlarımla dışarı çıkmama nadiren izin verirdi.										

EK- 4: Çocukluk Çağı Travmaları Ölçeği

AÇIKLAMA: Bu sorular çocukluğunuzda ve ilk gençliğinizde (20 yaşından önce) başınıza gelmiş olabilecek bazı olaylar hakkındadır. Her bir soru için sizin durumunuza uyan rakamı daire içersine alarak işaretleyiniz. Sorulardan bazıları özel yaşamınızla ilgilidir; lütfen elinizden geldiğince gerçeğe uygun yanıt veriniz. Yanıtlarınız gizli tutulacaktır.

Çocukluğumda ya da ilk gençliğimde;	Hiçbir zaman	Nadiren	Kimi zaman	Sık olarak	Çok sık
1. Evde yeterli yemek olmadığından aç kalırdım					
2. Benim bakımımı ve güvenliğimi üstlenen birinin olduğunu biliyordum.					
3. Ailemdelikler bana “salak”, “beceriksiz” ya da “tipsiz” gibi sıfatlarla seslenirlerdi					
4. Anne ve babam ailelerine bakamayacak kadar sıklıkla sarhoş olur ya da uyuşturucu alırlardı.					
5. Ailemde önemli ve özel biri olduğum duygusunu hissetmeme yardımcı olan biri vardı					
6. Yırtık, sökülük ya da kirli giysiler içerisinde dolaşmak zorunda kalırdım					
7. Sevildiğimi hissediyordum					
8. Anne ve babamın benim doğmuş olmamı istemediklerini düşünüyordum.					
9. Ailemden birisi bana öyle kötü vurmuştu ki doktora ya da hastaneye gitmem gerekmişti.					
10. Ailemde başka türlü olmasını istediğim bir şey yoktu.					
11. Ailemdelikler bana o kadar şiddetle vuruyorlardı ki vücudumda morartı ya da sıyrıklar oluyordu.					
12. Kayış, sopa, kordon ya da başka sert bir cisimle vurularak cezalandırılıyordum.					

Çocukluğumda ya da ilk gençliğimde;	Hiçbir Zaman	Nadiren	Kimi Zaman	Sık Olarak	Çok Sık
13. Ailedekiler birbirlerine ilgi gösterirlerdi.					
14. Ailedekiler bana kırıcı ya da saldırganca sözler söylerlerdi					
15. Vücutça kötüye kullanılmış olduğuma (dövülme, itilip kakılma vb.) inanıyorum					
16. Çocukluğum mükemmeldi.					
17. Bana o kadar kötü vuruluyor ya da dövülüyordum ki öğretmen, komşu ya da bir doktorun bunu farkettiği oluyordu					
18. Ailemde birisi benden nefret ederdi					
19. Ailedekiler kendilerini birbirlerine yakın hissederlerdi					
20. Birisi bana cinsel amaçla dokundu ya da kendisine dokunmamı istedi					
21. Kendisi ile cinsel temas kurmadığım takdirde beni yaralamakla ya da benim hakkımda yalanlar söylemekle tehdit eden birisi vardı.					
22. Benim ailem dünyanın en iyisiydi.					
23. Birisi beni cinsel şeyler yapmaya ya da cinsel şeylere bakmaya zorladı					
24. Birisi bana cinsel tacizde bulundu					
25. Duygusal bakımdan kötüye kullanılmış olduğuma (hakaret, aşağılama vb.) inanıyorum.					
26. İhtiyacım olduğunda beni doktora götürecek birisi vardı.					
27. Cinsel bakımdan kötüye kullanılmış olduğuma inanıyorum.					
28. Ailem benim için bir güç ve destek kaynağı idi.					

EK-5: Narsistik Kişilik Envanteri

Yönerge: Aşağıdaki her bir tutum çifti içinden, lütfen size en uygun olanı belirtiniz.

1		İnsanlar bana iltifat ettiklerinde bazen utanırım.
		İyi biri olduğumu biliyorum, çünkü herkes böyle söyler.
2		Kalabalık içinde herkesten biri olmayı tercih ederim.
		İlgi merkezi olmayı severim.
3		Pek çok insandan ne daha iyi ne de daha kötüyüm.
		Özel biri olduğumu düşünüyorum.
4		İnsanlar üzerinde otorite kurmaktan hoşlanırım.
		Emirlere uymaktan rahatsız olmam.
5		İnsanları kolayca manipüle ederim.
		İnsanları manipüle ettiğimi fark ettiğimde rahatsız olurum.
6		Layık olduğum saygıyı elde etme konusunda ısrarcıyım.
		Hak ettiğim saygıyı genellikle görürüm.
7		Gösteriştan kaçınırım.
		Genellikle fırsatını bulduğumda şov yaparım.
8		Her zaman ne yaptığımı bilirim.
		Bazen yaptığım şeyden emin değilimdir.
9		Bazen iyi hikaye anlatırım.
		Herkes hikayelerimi dinlemekten hoşlanır.
10		İnsanlardan çok şey beklerim.
		Başkaları için bir şeyler yapmaktan hoşlanırım.
11		İlgi merkezi olmaktan hoşlanırım.
		İlgi merkezi olmak beni rahatsız eder.
12		Otorite olmanın benim için pek bir anlamı yoktur.
		İnsanlar daima otoritemi kabul ediyor görünürler.
13		Önemli bir insan olacağım.
		Başarılı olmayı umuyorum.
14		İnsanlar söylediklerimin bazılarına inanır.
		İnsanları istediğim her şeye inandırabilirim.
15		Kendi kendime yeterim.
		Başkalarından öğrenebileceğim çok şey var.
16		Herkes gibi biriyim.
		Sıra dışı biriyim.

EK-6: Liebowitz Sosyal Anksiyete Ölçeği

Sol kolondaki durumlarda ne derecede kaygı yaşıyorsanız buna uygun olarak 1 ile 4 arasında puan veriniz. Sağ kolonda aynı durumlar tekrar sıralanmıştır. Bu defa bu durumlardan kaçınıyorsanız (uzak duruyorsanız), kaçınmanın şiddetine göre yine 1 ile 4 arasında puan veriniz. Puanlamayı aşağıdaki tariflere göre yapınız.

Uyarılar: Tüm seçeneklere geçen haftayı düşünerek-bugün de dahil olacak şekilde puan veriniz. Eğer durumlardan biri geçen hafta içerisinde oluşmadıysa, bu durumla karşılaştığınızda göstereceğiniz tepkiyi puanlayınız. Her bir durum için (yaşanmış olan ya da yaşanmış olduğu varsayılan) hem “korku ya da anksiyete”nin derecesini hem de “kaçınma” sıklığını puanlayınız.		
	Korku ya da anksiyete 0=Yok 1=Hafif 2=Orta 3=Şiddetli	Kaçınma 0=asla (% 0) 1=ara sıra (% 1-33) 2=sıkça (% 34-67) 3=genellikle (%68-100)
1. Topluluk içerisinde telefon etmek		
2. Küçük bir grupta beraber bir aktiviteye katılmak		
3. Toplulukta yemek yemek		
4. Toplulukta içecek içmek		
5. Yönetici konumundaki biri ile konuşmak		
6. Seyirci önünde rol yapmak, oynamak ya da konuşmak		
7. Bir partiye / davete gitmek		
8. Biri ya da birileri tarafından izlenirken çalışmak		
9. Biri ya da birileri tarafından izlenirken yazı yazmak		
10. Çok iyi tanımadığınız birine telefon etmek		
11. Çok iyi tanımadığınız biri ile yüz yüze konuşmak		
12. Yabancılarla tanışmak		
13. Genel bir tuvalette idrar yapmak		
14. Başkalarının oturuyor olduğu bir odaya girmek		
15. İlgi merkezi olmak		
16. Ön hazırlık olmadan bir toplumda konuşmak		
17. Beceri, bilgi ya da yetenek ile ilgili bir sınava girmek		
18. Çok iyi tanımadığınız birine karşı görüş bildirmek ya da onunla aynı fikirde olmadığınızı söylemek		
19. Çok iyi tanımadığınız birinin doğrudan gözlerinin içine bakmak		
20. Bir gruba sözlü rapor vermek		
21. Cinsel ya da romantik bir ilişki amacıyla biriyle yakınlaşmaya çalışmak		
22- Bir malı parası iade edilmek üzere geri götürmek		
23. Bir parti / davet vermek		
24. Israrcı bir satıcıyı reddetmek		

ÖZ GEÇMİŞ

Elif Nazlı AKBAŞ 2018 yılında İstanbul Medipol Üniversitesi'nden mezun olmuştur. Lisans süresince yatılı serviste, özel kliniklerde, anaokullarında, sivil toplum kuruluşlarında staj yapmıştır. Lisans süresince psikoloji öğrencileriyle birlikte pek çok etkinlik düzenlemiş, gönüllü faaliyetlerde yer almıştır. 2018 yılından itibaren sertifikasyon ve süpervizyon süreçlerine başlamış ve halen devam etmektedir. Bu yıllar arasında ülkemizde meydana gelen bütün afetlerde ve travma sahalarında aktif şekilde sahada çalışmıştır. 2019 yılında İstanbul Kent Üniversitesi Yüksek Lisans programına girmiştir.

